

**Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини**

Факультет початкової освіти

**КОМПЛЕКСНИЙ КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ
ІСПИТ З ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИК
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**Навчально-методичний комплекс
до державної атестації**

Умань–2016

УДК 372(07)
ББК 74.202.21р30
К 63

Рецензенти:

Пальшкова І.О. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти, Державного вищого навчального закладу «Південно український національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Якимчук Б. А. – кандидат психологічних наук, доцент, декан факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Розглянуто та рекомендовано до друку вченою радою факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 9 від 31 березня 2016 р.).

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту (протокол № 14 від 10 березня 2016 р) та на засіданні кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі (протокол № 9 від 23 березня 2016 р.).

Комплексний кваліфікаційний іспит з педагогіки та методик початкового навчання: навчально-методичний комплекс до державної атестації / уклад.: Л. М. Роєнко, О. А. Комар, І. В. Шевчук, О. В. Кравчук. – Умань: ПП Жовтий, 2016. – 249 с.

Навчально-методичний комплекс підготовлений для студентів випускних курсів освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», денної та заочної форми навчання, факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Він містить питання, матеріали для підготовки та рекомендовану літературу до комплексного кваліфікаційного іспиту з педагогіки та методик початкового навчання.

УДК 372(07)
ББК 74.202.21р3

ПЕРЕДМОВА

Приєднання України до Болонського процесу зробили тенденції вітчизняної освітньої євроінтеграції незворотнім, а отже, сьогодні освітня система потребує максимальної інтенсифікації дій щодо реалізації міжнародних зобов'язань України в цьому питанні. В умовах кардинальних змін перед вищою школою постають складні завдання пов'язанні з професійною підготовкою молодого покоління, здатного до соціальної мобільності, самонавчання, самовизначення, самовдосконалення впродовж усього активного трудового життя.

Ці зміни – це не просто механічне переведення трудомісткості навчальних дисциплін у кредити ECTS, наявність нових Додатків до диплома та ін., це, насамперед, переосмислення структури навчального процесу, забезпечення його гнучкості та якості, створення умов для повноцінної як аудиторної так і самостійної роботи студентів.

Запропонований комплекс покликаний сприяти реалізації нових вимог та завдань щодо складання державної атестації, в умовах кредитно-модульної системи навчання. Адже він передбачає: питання до іспиту, блок джерельної бази навчально-методичного забезпечення, охоплює методичні рекомендації та список рекомендованої літератури. Дані матеріали, на думку авторів, допоможуть студентам у більш досконалому вивченню теоретичного матеріалу та розв'язанні практичних завдань і спрямовані на формування у студентів здатності професійно мислити та працювати.

Представленні матеріали включають в себе теоретичний аналіз ряду питань з дисциплін: «Педагогіка», «Теорія і технологія вивчення освітньої галузі «Мова і література»», «Теорія і технологія вивчення освітньої галузі «Математика»», «Технологія вивчення освітньої галузі «Суспільствознавство»», які є складовими комплексного кваліфікаційного іспиту з фахових дисциплін випускників факультету початкової освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст».

Ми сподіваємось, що запропонований навчально-методичний комплекс до державної атестації буде корисний для студентів-випускників факультетів початкової освіти, денної та заочної форми навчання, усіх хто цікавиться загальними проблемами професійної підготовки майбутніх учителів.

*Декан факультету початкової освіти – кандидат
психологічних наук, доцент Якимчук Б. А.*

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПЕДАГОГІКА»

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Педагогіка як наука про виховання. Її предмет, основні функції та категорії.
2. Фактори розвитку особистості. Особливості впливу та дієвості основних факторів. Теорії розвитку особистості.
3. Структура педагогічної науки та її галузі. Структура загальної педагогіки та специфіка її основних розділів.
4. Поняття про особистість та її формування. Структура особистості за К. Платоновим.
5. Загальна характеристика методів науково-педагогічних досліджень. Характеристика методу – психолого-педагогічний експеримент.
6. Проблема мети виховання в педагогіці. Мета, завдання та етапи конкретизації національного виховання на сучасному етапі.
7. Поняття про дидактику та її основні категорії. Процес навчання і його структура.
8. Поняття про закономірності, принципи та правила навчання. Характеристика основних принципів навчання в початковій школі.
9. Функції процесу навчання та їх реалізація в сучасній початковій школі.
10. Поняття методів і засобів навчання та їх класифікація. Характеристика класифікації методів навчання Ю. Бабанського.
11. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності та їх дієвість у сучасних умовах.
12. Методи контролю і самоконтролю у навчанні. Оцінювання та облік навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів.
13. Урок в сучасній школі. Типи та структура уроків в початкових класах. Вимоги до сучасного уроку.
14. Сутність та характеристика загальних форм організації навчання. Класно-урочна система навчання: її переваги та недоліки.
15. Форми організації навчальної діяльності учнів класу. Екскурсія та домашня робота як форми організації навчання учнів початкових класів.

16. Зміст освіти в національній школі, його основні компоненти. Державний стандарт загальної початкової освіти, навчальні плани, програми, підручники та посібники.

17. Суть процесу виховання. Його структура та особливості. Поняття про позакласну і позашкільну роботу в системі виховання особистості молодшого школяра.

18. Закономірності та принципи виховання. Характеристика основних принципів виховання в початковій школі.

19. Поняття про методи та засоби виховання. Класифікації та характеристика методів виховання.

20. Особливості трудового виховання молодших школярів. Мета, завдання та основні напрями трудової підготовки.

21. Зміст та завдання фізичного виховання молодших школярів. Форми і методи фізичного розвитку учнів початкової школи.

22. Зміст та завдання розумового виховання. Шляхи і засоби формування світоглядних позицій учнів початкової школи.

23. Основи морального виховання молодших школярів. Зміст, завдання та основні засоби.

24. Особливості естетичного виховання учнів початкових класів. Мета, завдання та основні форми.

25. Організаційні форми виховної роботи та їх класифікація. Основні вимоги до форм виховання молодших школярів.

26. Поняття про колектив, його основні характеристики Стадії розвитку дитячого колективу.

27. Система освіти в Україні та її структура. Загальні основи управління загальноосвітнім навчальним закладом. Характеристика діяльності органів самоврядування та адміністрації школи.

28. Особливості методичної роботи в школі, основні її форми. Атестація педагогічних працівників.

29. Внутрішкільний контроль в системі діяльності загальноосвітнього закладу. Його види, форми та методи.

30. Планування діяльності загальноосвітнього закладу, його види та їх характеристика. Особливості планування роботи вчителя початкових класів та практичного психолога.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Педагогіка як наука про виховання. Її предмет, основні функції та категорії.

Термін «педагогіка» походить від давньогрецьких слів *país* (*paídos*) – дитя і *ago* – веду. У Давніх Вавилоні, Єгипті, Сирії «пайдагогос», тобто вчителями-вихователями, найчастіше були жерці, а в Давній Греції – найрозумніші, найталановитіші вільнонаймані громадяни. Їх називали «педононами», «педотрибами», «дидаскалами», «педагогами». У Давньому Римі цю роботу доручали найосвіченішим державним чиновникам, які багато мандрували, знали іноземні мови, культуру і звичаї різних народів.

Педагогіка – сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості.

Функції педагогіки.

Педагогіка як наука виконує кілька функцій.

1. Дослідження законів і закономірностей педагогічних явищ і процесів.

У педагогіці сформульовано такі головні педагогічні закони:

– засвоєння підростаючим поколінням соціального досвіду старших поколінь як необхідна умова входження в суспільне життя, спадкоємності поколінь, життєзабезпечення суспільства, окремого індивіда і розвитку здібностей кожної особистості;

– обов'язкова відповідність змісту, форм, методів навчання і виховання вимогам розвитку виробничих сил суспільства;

– неминучість виховних наслідків у процесі взаємодії дітей зі світом у різноманітних життєвих ситуаціях, подіях, процесах, конфліктах;

– формування дитячої особистості через її активний самовияв і самоствердження в діяльності, спілкуванні.

До закономірностей педагогічних явищ належать виховуючий характер навчання; взаємозв'язок і взаємозумовленість розвитку і виховання; вирішальний вплив діяльності людини на формування її особистості та ін.

2. Теоретичне обґрунтування змісту, принципів, методів, форм навчання і виховання.

Ця функція передбачає розкриття змісту й технології реалізації конкретних принципів навчання і виховання, використання певного методу виховання залежно від віку школяра та ін.

3. Вивчення передового педагогічного досвіду і створення на його базі педагогічної теорії.

Ідеться про виявлення передового і новаторського педагогічного досвіду педагогічних колективів і окремих педагогів, умов і причин успішності та ефективності їхньої діяльності, підготовку відповідних методичних матеріалів, педагогічних рекомендацій.

4. Експериментальні дослідження педагогічної діяльності.

Мета таких досліджень – побудова на їх основі моделей реформування педагогічної діяльності, втілення досягнень педагогічної науки в практику діяльності закладів освіти з метою її вдосконалення.

5. Вироблення педагогічної техніки.

Педагогічна техніка — стиль поведінки і спілкування вчителя з учнями (як і де вчитель має стояти в класі, як йому слід говорити, жестикулювати й артикулювати тощо). Виробленню її сприяють постійні вправління, автотренінг, самоконтроль. Сутність функцій педагогіки виявляється у практичному спрямуванні процесу навчання, виховання і розвитку підростаючого покоління.

Основні категорії педагогіки

Як і кожна наука, педагогіка має свій понятійний апарат, тобто систему педагогічних понять, які виражають наукові узагальнення. Ці поняття називають категоріями педагогіки. До основних категорій належать виховання, навчання й освіта.

Виховання — цілеспрямований та організований процес формування особистості.

У педагогіці поняття «виховання» вживають у широкому соціальному, в широкому педагогічному, у вузькому педагогічному, в гранично вузькому педагогічному значеннях.

Національне виховання — виховання дітей на культурно - історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості, духовності.

Етнізація — наповнення виховання національним змістом, що забезпечує формування в особистості національної самосвідомості.

Соціалізація людини — процес перетворення людської істоти на суспільний індивід, утвердження її як особистості, залучення до суспільного життя як активної, дієвої сили.

Освіта — процес і результат засвоєння учнями систематизованих знань, умінь і навичок, формування на їх основі наукового світогляду, моральних та інших якостей особистості, розвиток її творчих сил і здібностей.

Основним шляхом і засобом здобуття освіти є навчання, в процесі якого реалізуються цілі освіти.

Навчання — цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння й навички.

У живому педагогічному процесі ці педагогічні категорії взаємопов'язані та взаємозумовлені. Як у широкому соціальному, так і в широкому педагогічному значенні виховання охоплює навчання та освіту.

2.Фактори розвитку особистості. Особливості впливу та дієвості основних факторів.

Людина народжується як індивід, як суспільний суб'єкт, із притаманними їй природними задатками і формується як особистість у системі суспільних відносин завдяки цілеспрямованому вихованню.

Людина – представник людського роду «*Homo sapiens*» (хомосапієнс), розвивається як біологічна істота, і як член людського суспільства.

Індивід – це окремий представник людського роду, конкретна.

Особистість – суспільна людина, якій притаманні погляди на життя, переконання, а значить розвинутий світогляд, яка активно реалізує своє здібності.

Поняття «*розвиток особистості*» та «*формування особистості*» дуже близькі, їх нерідко вживають як синоніми. Виділяють три види розвитку і формування особистості:

стихійне;

цілеспрямоване;

**саморозвиток;
самоформування.**

Фактор – це умова, причина будь – якого процесу. Розрізняють *макро-, мезо- та мікро- фактори*

Макрофактори - процеси: екологічні, демографічні, економічні, соціально-політичні, а також країна, суспільство, що впливають на людину.

Мезофакторам належать формування етнічних установок; вплив регіональних умов, в яких живе і розвивається дитина; тип поселення; засоби масової комунікації та ін.

До *мікрофакторів* відносять сім'ю, освітні установи, групи однолітків і багато іншого

Найпершим чинником, що впливає на формування особистості, є спадковість.

Спадковість — визначає як те загальне, що робить людину людиною, так і те відмінне, що робить людей настільки різними і зовні і внутрішньо. Під спадковістю розуміється передача від батьків до дітей певних якостей і особливостей, закладених в їх генетичну програму. У спадщину від батьків до дітей передаються зовнішні фактори, що відрізняють однієї людини від іншого і деякі особливості нервової системи.

Розвиток – складне динамічне явище, яке спрямоване на збільшення фізичних та інтелектуальних сил особистості, що дозволяють сформувати творчі здібності школяра, його активну громадську позицію. З розвитком пов'язаний процес формування. Провідну роль серед цих всіх факторів відіграє виховання.

Виховання — це складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку.

Виховання не може змінити конституцію тіла людини, але може навчити людину пристосувати цю конституцію до життя, що зробить особистість здоровою, загартованою.

Виховання не може змінити тип темпераменту, але навчити людину розуміти прояви його, вносити в них корективи, або гальмувати негативні чи підсилювати позитивні.

Діалектика виховання та розвитку полягає в тому, що вони взаємозалежать одне від одного. Розвиток впливає на виховання, а виховання визначає розвиток. Суть її в тому, що в розвитку дитини є два рівні:

- рівень актуального розвитку (це рівень підготовленості дитини – які завдання вона може виконати самостійно);

- другий рівень – «зона ближнього розвитку», (охоплює завдання, які дитина не може виконати самостійно сьогодні, а виконує під керівництвом вчителя). Те що сьогодні дитина не може виконати самостійно, завтра вона буде виконувати. За таких умов, навчання пробуджує інтерес до життя і приводить в рух низку процесів розвитку.

Отже, виховання формує особистість, сприяє її розвитку, орієнтує на процеси, які ще не визріли.

Ефективність розвитку і формування особистості підвищується за умови, що вона стає не лише об'єктом, але і суб'єктом виховання.

3. Структура педагогічної науки та її галузі. Структура загальної педагогіки та специфіка її основних розділів.

Педагогіка надзвичайно багатогранна. Досліджуваний нею предмет настільки складний, що окрема наука не в змозі повністю охопити його сутність. Тому сучасну педагогіку правильніше називати системою наук про виховання.

Система педагогічних наук включає:

1) *історію педагогіки* (вона висвітлює процес розвитку теорії та практики навчання й виховання в різні історичні епохи, різних країн і народів);

2) *загальну педагогіку* (вивчає і формулює принципи, форми й методи навчання і виховання, які є загальними для всіх вікових груп та навчально-виховних закладів. У загальній педагогіці традиційно виділяють чотири розділи:

– загальні основи педагогіки (її філософські засади, методи науково-педагогічних досліджень, основи педагогічної діяльності педагога);

- теорія навчання та освіти (дидактика);
- теорія виховання (сутність процесу виховання);
- теорія управління навчально-виховним процесом (школознавство);

3) **вікову педагогіку** (вивчає закономірності виховання й навчання, організаційні форми і методи навчально-виховного процесу стосовно різних вікових груп. Її поділяють на такі напрями:

- переддошкільна педагогіка,
- дошкільна педагогіка,
- педагогіка загальноосвітньої школи,
- педагогіка дорослих;

4) **професійну педагогіку** (досліджує і розробляє питання підготовки фахівців для різних галузей народного господарства). Залежно від рівня освіти існують такі напрями:

- педагогіка професійно-технічної освіти;
- педагогіка вищої школи;

5) **спеціальну педагогіку (дефектологію)** (вивчає проблеми і розробляє методи виховання, навчання та освіти дітей з різними фізичними або психічними вадами). Її напрями:

- сурдопедагогіка (навчання й виховання глухонімих, глухих дітей);
- логопедія (навчання й виховання дітей із порушеннями мовлення);
- тифлопедагогіка (навчає й виховує сліпих та слабозорих дітей);
- олігофренопедагогіка (навчає й виховує розумово відсталих і дітей з уповільненим розумовим розвитком);

6) **методики викладання окремих предметів** (вивчають закономірності викладання і вивчення конкретних навчальних дисциплін у закладах освіти різних типів);

7) **шкільну гігієну** (вивчає і визначає санітарно-гігієнічні умови життя учнів, організацію навчального процесу залежно від віку, стану здоров'я);

8) **порівняльну педагогіку** (порівнює системи народної освіти різних країн);

9) **галузеві педагогіки**. До них належать спортивна, авіаційна, військова, інженерна, медична, культурно-освітня; педагогіка

виправно-трудової системи, педагогіка підвищення кваліфікації та перекваліфікації спеціалістів, робітничих кадрів;

10) *соціальну педагогіку* (вивчає закономірності й механізми становлення і розвитку особистості в процесі здобуття освіти і виховання в різних соціальних інститутах, а також соціально орієнтовану діяльність освітніх, наукових, культурних та ін. закладів, які сприяють формуванню соціальної активності дітей та молоді в процесі вирішення суспільних, політичних, економічних та інших проблем суспільства).

4. Поняття про особистість та її формування. Структура особистості за К. Платоновим.

Особистість – це соціальний індивід, який формується в результаті засвоєння людиною суспільних форм свідомості і поведінки. Тобто особистість формується під впливом життя в суспільстві, виховання, спілкування, взаємодії.

Основними ознаками особистості є розумність, відповідальність, свобода, власна гідність, свідоме управління власною поведінкою і діяльністю, суспільна активність, міцність поглядів і переконань, творчість.

Індивідуальність – це несхожість, своєрідність, відмінність від інших людей, яка надає кожній людині неповторності та самобутності. Отже, особистість – це цілісна індивідуальність.

Головне завдання, яке стоїть перед педагогічною наукою і практикою, – це пошук ефективних шляхів впливу на розвиток особистості.

Розвиток особистості – взаємозв'язок процесу кількісних і якісних змін, які відбуваються в анатомо-фізіологічному дозріванні, вдосконаленні нервової системи і психіки, у формування світогляду, моральності поглядів і переконань, що є результатом біологічних процесів в організмі та впливів навколишнього середовища.

Формування особистості – це результат її розвитку, воно означає становлення, набуття людиною сукупності стійких властивостей і якостей.

Для педагогіки важливим є з'ясування структури особистості як відносно стійких її властивостей, що мають певну біологічну чи соціальну детермінованість, а також свої особливі механізми розвитку та функціонування. У психології існує чимало теорій, які стосуються структури особистості. Кожна із них базується на певному уявленні її автора про суть особистості і являє собою свого роду теоретичну модель цього поняття. Теорія особистості, запропонована російським психологом К.К. Платоновим, вирізняється серед інших тим, що виділені в ній структурні компоненти проєктуються на модель педагогічної теорії та практики і переконливо показують, чим викликана необхідність в педагогіці окремого розгляду питань виховання і навчання.

К. К. Платонов на основі системно - діяльнісного підходу виділив в структурі особистості такі чотири підструктури:

1) підструктура спрямованості об'єднує прагнення, бажання, інтереси, нахили, ідеали, переконання, ставлення та моральні якості особистості, її самооцінку. Спрямованість особистості не має тих задатків і відображає суспільні цінності, норми та ідеали. Формується вона шляхом виховання і є соціально зумовленою;

2) підструктура досвіду включає знання, навички, уміння та звички набуті людиною. Вона формується переважно в процесі навчання, має соціально зумовлений характер;

3) підструктура форм відображення охоплює індивідуальні особливості психічних процесів особистості: відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уяви. Розвиток цієї підструктури залежить як від вроджених факторів, так і від вправляння, тренування;

4) біологічно зумовлена підструктура: конституція тіла, властивості темпераменту, статеві та вікові відмінності.

Перші три підструктури особистості, що мають соціально зумовлений характер і розвиваються під впливом виховання, можна умовно об'єднати у дві сфери:

– **мотиваційно-ціннісна сфера**, яка визначає вибірковість ставлень і спрямованість активності особистості: потреби, почуття, цінності, переконання, ідеали, риси характеру (власне підструктура спрямованості);

– **інструментальна сфера**, яка визначає ефективність

діяльності особистості: знання, уміння, навички, здібності, особливості пізнавальних процесів (сприймання, уяви, пам'яті, мислення), тобто 2 і 3 підструктури за К.К.Платоновим.

У зв'язку з тим, що розвиток цих сфер характеризується специфічними особливостями, у педагогіці виділяють два великі розділи: теорію виховання і теорію навчання (дидактику). У першому розглядаються завдання, принципи, форми і методи виховання мотиваційно-ціннісної, в другому – інструментальної сфер особистості.

5. Загальна характеристика методів науково-педагогічних досліджень. Характеристика методу – психолого-педагогічний експеримент.

Поняття «метод» грецького походження, що означає «шлях дослідження, спосіб пізнання». Отже, *метод* – це спосіб діяльності, спрямованої на досягнення поставленої мети.

Метод науково-педагогічного дослідження – спосіб дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання. Для того, щоб отримати різнобічні відомості про розвиток особистості, колективу потрібно підібрати комплекс методів, тобто методику дослідження.

Методика дослідження – це процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій та впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Сучасна педагогіка використовує такі методи педагогічних досліджень: педагогічне спостереження, бесіда, інтерв'ю, психолого-педагогічний експеримент, вивчення продуктів діяльності, соціологічні методи, соціометричні методи, тестування, математичні методи.

Метод педагогічного спостереження – організоване дослідження педагогічного процесу в природних умовах. Розрізняють такі види спостереження: пряме; опосередковане; самоспостереження.

Бесіда – метод безпосереднього спілкування, який дає змогу одержати від співрозмовників інформацію, що цікавить учителя, за допомогою заздалегідь підготовлених запитань. **Метод інтерв'ю** – метод отримання інформації за допомогою усного опитування. Інтерв'ю допомагає одержати глибинну інформацію про думки, погляди, мотиви, уявлення респондентів, дає змогу вести спостереження за їхніми психологічними реакціями.

Психолого-педагогічний експеримент – це метод, що забезпечує спостереження за змінами психологічних характеристик дитини в процесі педагогічного впливу на неї. Експеримент дає змогу реєструвати факти, розкривати закономірності, механізми, динаміку, тенденції психічного розвитку, становлення особистості, виявляти можливості для оптимізації цього процесу.

Розрізняють такі види експериментів:

1) **констатувальний** проводиться, як правило, на початку дослідження і має на меті з'ясувати стан справ з тією чи іншою проблеми, що вивчається. Він може включати ряд дослідницьких методик: бесіда та анкетування учнів, бесіда з батьками (наприклад, коли робиться дослідження із самоконтролю учнів за своєю навчальною роботою);

2) **формульальний** здійснюється за допомогою експериментальної моделі розвиваючих і формуючих впливів на предмет дослідження. За попередньо розробленим планом дослідники мають увести в навчальну роботу учнів прийоми самоконтролю, якщо це становить проблему для роботи школи, у якій проводився експеримент;

3) подальшим етапом у процесі дослідження цієї проблеми є перевірка отриманих даних у шкільній практиці. Ця задача вирішується за допомогою **контрольного** експерименту, тобто випробувана методика в ході експерименту починає використовуватися в практиці роботи інших шкіл та учителів.

За місцем проведення розрізняють лабораторний і природний педагогічний експеримент. **Лабораторний** відбувається в штучних умовах, коли експериментатор моделює всі необхідні для його проведення умови. Особливе місце в методиці педагогічних досліджень займає так званий **природний** експеримент, засновником якого є відомий російський психолог О. Ф. Лазурський. Суть цього

експерименту полягає в тому, що дослідник, аналізуючи ті чи інші педагогічні явища, констатує педагогічні ситуації таким чином, що вони не порушують звичного ходу діяльності учнів та вчителів і носять природний характер.

До *соціологічних методів* дослідження відносяться: анкетування, рейтинг (оцінювання), узагальнення незалежних характеристик. Наприклад, якщо потрібно з'ясувати, як використовують вільний час школярі, правомірно провести анкету і запропонувати їм відповісти на питання, що вони роблять у вільний від навчання час. Таким чином, можна швидко вивчити це питання і описати велику кількість учнів.

Соціометрія – галузь соціології, яка вивчає міжособистісні взаємними в малих групах кількісними методами, зосереджуючись на внутрігрупових симпатіях і антипатіях; це метод вивчення структури й рівня міжособистісних емоційних зв'язків у групі. Цей метод застосовують для дослідження міжособистісних стосунків і міжгрупових відносин з метою їх поліпшення. Він дає змогу вивчити особливості неофіційних стосунків, одержуючи соціологічну інформацію.

Тестування – метод діагностики із застосуванням стандартизованих запитань та завдань, що мають певну шкалу значень.

Математичні методи використовують для кількісного аналізу фактичного матеріалу, отриманого в процесі дослідження. У педагогіці використовують такі види математичних методів: метод реєстрування, метод ранжування, метод моделювання, статистичні методи.

6. Проблема мети виховання в педагогіці. Мета, завдання та етапи конкретизації національного виховання на сучасному етапі.

Однією з найважливіших проблем педагогічної науки і практики є визначення мети виховання підрастаючих поколінь. Ясність і

чіткість мети виховання має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Мета – усвідомлене уявлення кінцевого результату певної діяльності.

Мета виховання – сукупність властивостей особистості, до виховання яких прагне суспільство. Це – попередньо визначені прогнозовані результати в підготовці підростаючих поколінь до життя, в їх особистісному розвитку і формуванні, яких прагнуть досягнути в процесі виховної роботи, для об'єктивної самооцінки і саморегуляції поведінки, почуття власної гідності, поваги до себе, відповідальності за свої вчинки, здатності до морального самовдосконалення.

Загальною метою виховання є всебічний і гармонійний розвиток дитини.

Нині як уже зазначалось поступово відроджується національна система виховання. Наука вже давно довела, що справжнє виховання є глибоко національним за своєю сутністю, змістом, характером.

Національне виховання – виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості, духовності.

Поняття «національне виховання» має такі особливості: По-перше, воно рівнозначне державному, хоча останнє є вузьким, одиничним щодо виховання як загального поняття. По-друге, в жодній країні світу не існує виховання «взагалі». Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною. І нарешті, національне виховання найбільше відповідає потребам відродження України.

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, своєрідності на основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинуту духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Загальна мета виховання формулюється у світлі пріоритету загальнолюдських цінностей: «Метою освіти в Україні є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадянина, готового до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу» (Закон України «Про освіту» – Освіта – 21 серпня 1996 р.).

Таке формулювання мети виховання є загальним. Воно вказує лише стратегічний напрям виховної діяльності педагога. Для того, щоб реалізувати таку мету виховання у реальному педагогічному процесі, необхідно її конкретизувати.

Виділяють такі *етапи конкретизації мети виховання*:

- першим етапом конкретизації є визначення основних напрямків виховання. у відповідності з основними елементами культури виділяють розумове, моральне, трудове, естетичне, екологічне, національне та фізичне виховання;

- наступним етапом є визначення оперативних завдань проведення окремого уроку або виховного заходу на рівні окремих психологічних новоутворень: установок, цінностей, переконань, здібностей, знань, умінь, навичок тощо. Оперативні завдання відображають ті конкретні зміни в поведінці або діяльності учнів, досягнення яких планується у виховному процесі.

Особистість є цілісне утворення, тому її неможливо формувати по частинах чи по напрямках, у зв'язку з цим у процесі виховання необхідно керуватися принципом комплексного підходу до виховання.

7. Поняття про дидактику та її основні категорії. Процес навчання і його структура.

У розвитку людини, формуванні та становленні її особистості важливе значення мають освіта і навчання. Освіта і навчання тісно взаємопов'язані: освіта є метою і результатом навчання, а навчання — основним шляхом одержання освіти.

Галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти і навчання називається **дидактикою**. З грецької мови дидактика перекладається як «навчання» або «той, хто навчає». Предметом дидактики є загальна теорія навчання та освіти; основним предметом її дослідження є суть процесу навчання як двох взаємопов'язаних видів діяльності, зокрема педагогічна діяльність учителя та навчально-пізнавальна діяльність учня.

До основних **категорій** дидактики належать: освіта, навчання, а також викладання, учіння, закономірності та принципи навчання, методи, форми, засоби навчання.

Навчання – цілеспрямований процес взаємодії учителя та учнів, у ході якого здійснюється освіта, виховання та розвиток особистості. Під категорією навчання розуміють процес, що здійснює розвиваючий, виховний, формуючий вплив на особистість.

Освіта – процес і результат оволодіння учнями системою наукових знань, умінь та навичок, формування на їх основі світогляду, моральних якостей особистості, розвитку її творчих сил та здібностей та результат цього процесу – досягнення певного рівня освіченості.

Вважається, що першим почав використовувати термін «дидактика» німецький педагог Вольфганг Ратке, який тлумачив дидактику як науку, що досліджує теоретичні та методичні засади навчання. Статус науки дидактика отримала завдяки працям чеського педагога Я. А. Коменського. У своїй книзі «Велика дидактика» (1632 р.) він виклав основні принципи навчання і форми його організації. Він створив класно-урочну систему, поділив учнів на класи, розробив навчальний час, навчальний рік, чверті з канікулами між ними. Ним були започатковані предметна система викладання за певними програмами і підручниками, екзамени наприкінці року.

У розвиток дидактики вагомий внесок зробили: Жан-Жак Руссо, Йоганн-Генріх Песталоцці, Йоганн-Фрідріх Герbart, Фрідріх-Адольф-Вільгельм Дістервег, Константин Дмитрович Ушинського, Олександр Духнович, Антон Семенович Макаренко, Василь Олександрович Сухомлинський, педагоги-дидакти радянської доби та сучасності Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський, В. Бондар, Л.Занков, В. Онищук, М. Щетинін та ін.

Процес навчання істотно відрізняється від навчального процесу.

Навчання – це спеціально організована, цілеспрямована і керована взаємодія вчителя і учнів, спрямована на оволодіння знаннями, формування умінь і навичок та розвиток здібностей учнів.

Навчання як один з видів людської діяльності складається з двох взаємопов'язаних процесів — викладання й учіння.

Викладання — діяльність учителя в процесі навчання, що полягає в постановці перед учнями пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації спостережень, лабораторних і практичних занять, керівництві роботою учнів із самостійного засвоєння знань, у перевірці якості знань, умінь та навичок.

Учіння — цілеспрямований процес засвоєння учнями знань, оволодіння вміннями і навичками. У широкому значенні — оволодіння соціальним досвідом з метою його використання в практичному житті.

Процес навчання формують тісно пов'язані між собою **компоненти**:

– **цільовий** (постановка конкретної мети вивчення навчального матеріалу на уроці, вивчення навчальної дисципліни та освітньої мети навчально-виховного закладу певного типу);

– **стимулююче-мотиваційний** (створення умов, які спонукають учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності, формують у них позитивну мотивацію цієї діяльності);

– **змістовий** (оптимальний підбір предметів навчального плану, змістовність навчальних програм і підручників, а також продуманість змісту кожного навчального заняття);

– **операційно-дієвий** (вдалий підбір прийомів, методів і організаційних форм навчання, оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи щодо засвоєння учнями змісту навчального матеріалу, вироблення в них відповідних умінь та навичок);

– **контрольно-регулюючий** (контроль за засвоєнням учнями знань, набуттям умінь і навичок, внесення необхідних коректив до змісту і методики навчання з метою підвищення ефективності процесу навчання);

– **оцінно-результативний** (виявлення рівня знань, умінь і

навичок кожного учня, визначення причин неуспішності в кожному конкретному випадку і відповідна робота щодо їх усунення).

8. Функції процесу навчання та їх реалізація в сучасній початковій школі.

Навчальний процес як складова частина загального процесу виховання всебічно розвиненої особистості, що відповідає потребам сучасного суспільства, повинен забезпечити виконання цього завдання реалізацією трьох функцій: освітньої, розвиваючої та виховної.

Освітня функція покликана забезпечити засвоєння учнями системи наукових знань, формування вмінь і навичок.

Знання – узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука. Знання є головним компонентом освіти. Окрім засвоєння системи знань, освітня функція забезпечує формування в учнів умінь та навичок.

Навичка – психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, точно і швидко, без зайвих затрат фізичної та нервово-психічної енергії. Існує визначення, що навички - дії, доведені до досконалості шляхом багаторазових вправ. Розрізняють такі види навичок: навчальні, трудові, спортивні та ін.

Уміння – здатність на належному рівні виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною знань і навичок.

Розрізняють уміння і навички теоретичні (в їх основі — правила оперування поняттями, вони є результатом аналізу-синтезу) і практичні (дії, що регулюються за допомогою формул, моделей, зразків).

В. Сухомлинський вважав, що кожний учень за роки навчання у початковій школі повинен обов'язково оволодіти такими загальнонавчальними вміннями: 1) спостерігати явища навколишнього світу; 2) думати, зіставляти, порівнювати, протиставляти, знаходити незрозуміле, дивуватися; 3) висловлювати

міркування про те, що учень бачить, спостерігає, робить, думає; 4) вільно, виразно, свідомо читати; 5) вільно, досить швидко і правильно писати; 6) виділяти у прочитаному логічно завершені частини, встановлювати взаємозв'язок і взаємозалежність між ними; 7) знаходити книжку з питання, що цікавить; 8) знаходити в книжці матеріал, що цікавить; 9) робити попередній логічний аналіз тексту в процесі читання; 10) слухати вчителя і водночас стисло занотовувати зміст його розповіді; 11) читати текст і водночас слухати інструктаж учителя щодо роботи над текстом, над логічними складовими частинами; 12) написати твір — розповісти про бачене навколо себе.

Розвиваюча функція передбачає розвиток учнів у процесі навчання. Розвиваюче навчання сприяє розвиткові мислення, формуванню волі, емоційно-почуттєвої сфери, навчальних інтересів, мотивів і здібностей.

Передусім слід розвивати мислення учнів на основі загальних розумових дій і операцій. Під час навчального процесу вчитель сприяє розвиткові в учнів волі та наполегливості (обмірковує проблемні ситуації, завдання, теми дискусій тощо); розвиває їхні емоції – здивування, радість, цікавість, парадоксальність, переживання (продумує, коли і як створити необхідні ситуації).

Виховна функція передбачає формування світогляду, моральних поглядів і переконань, ідеалів, потреб, цінностей, способів поведінки та діяльності, формування якостей особистості.

Виховний характер навчання – об'єктивна закономірність, що виявлялася в усі епохи. Водночас виховуючий характер навчання — важлива функція діяльності вчителя, який виховує підростаюче покоління насамперед у процесі навчання. Зрозуміло, що процес навчання передусім сприяє формуванню наукового світогляду учнів на основі засвоєння системи наукових знань про природу, суспільство і людину, вихованню відповідного ставлення до життя і до самих себе.

9. Поняття про закономірності, принципи та правила навчання. Характеристика основних принципів навчання в початковій школі.

Серед завдань дидактики одним із актуальних є виявлення та формування педагогічних законів і закономірностей, врахування яких зумовлює поступальний розвиток дидактики шляхом активного втручання у функціонування як цілісного педагогічного процесу, так і його окремих складових.

Закони й закономірності є теоретичною основою регулювання ефективного перебігу певного процесу, практичної діяльності людини. Вони не містять у собі прямих вказівок і рекомендацій, як діяти в конкретних ситуаціях, а є теоретичною основою для розроблення й обґрунтування способів дій і поведінки людини на рівні принципів, правил, вимог.

Закономірності навчання – об'єктивні, стійкі й істотні зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність. Вони відображають зв'язок між діяльністю вчителя, діяльністю учнів та змістом навчання.

Дидактичні закономірності об'єктивно існують у реальному навчальному процесі і відображають дію педагогічних законів. Закономірності навчання є теоретичною основою принципів навчання.

Принципи навчання відображають основні вимоги до практичної організації процесу навчання у відповідності із закономірностями.

Принципи навчання (дидактичні принципи) – основні положення, що визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної роботи школи. Отже, принципи навчання – вихідні положення, на які необхідно спиратися в практичній навчальній діяльності.

Правила навчання – конкретні вимоги до викладання, практичне судження про діяльність учителя за певних умов.

Існує певний взаємозв'язок між закономірностями, принципами та правилами навчання. Закони і закономірності навчання (виявляються наукою, тобто методикою викладання окремого предмету) – принципи навчання (формулюються у відповідності із закономірностями і законами) – правила навчання (конкретизують, роз'яснюють реалізацію кожного принципу навчання).

Хоча Я. Коменський, Ф. Дістервег, К. Ушинський та інші педагоги минулого висунули й обстоювали основні положення

систематичності, доступності, наочності, провідної ролі вчителя, активності та свідомості учнів, не вони є їх відкривачами. Ці положення свого часу з'явилися як результат педагогічного досвіду. Заслуга класиків педагогіки в тому, що вони об'єднали розрізнені положення в систему, намагались обґрунтувати їх і поширити.

Сучасна дидактика розглядає такі принципи навчання:

Принцип науковості. Його сутність – всі факти, знання, положення і закони, що вивчаються, повинні бути науково правильні, так само як і спосіб обґрунтування та формування їх у процесі навчання.

Принцип систематичності й послідовності навчання. Передбачає системність у роботі вчителя (постійну роботу над собою, опору на пройдене при вивченні нового матеріалу, розгляд нового матеріалу частинами, фіксування уваги учнів на вузлових питаннях, продумування системи уроків, здійснення внутріпредметних і міжпредметних зв'язків), а також системність у роботі учнів (систематичне відвідування школи, виконання домашніх завдань, уважність на уроках, порядок у виконанні домашніх завдань, час виконання завдань, систематичне повторення навчального матеріалу). А також послідовність викладу навчального матеріалу, логічний перехід від засвоєння попереднього до нового матеріалу.

Принцип доступності навчання. Навчання успішне, ефективне за умови, що його зміст, форми і методи відповідають віковим особливостям учнів, їх розумовим можливостям. Реалізація цього принципу передбачає: врахування рівня розвитку учнів; індивідуальних, вікових особливостей; дотримання правил: від простого – до складного, від відомого – до невідомого, від близького – до далекого.

Суть доступності полягає в тому, щоб діти сприймали і розуміли пояснюваний матеріал. Доступно організувати навчання означає звертатися до найвищої межі можливостей учнів з метою постійного підвищення цих можливостей. Водночас цю найвищу межу не можна переступати, оскільки в такому разі чимало у змісті навчання стане незрозумілим.

Принцип свідомості й активності учнів у навчанні. Цей принцип є провідним, тому що визначає головне спрямування

пізнавальної діяльності учнів і керування нею. Він впливає з мети і завдань національної школи, а також з особливостей процесу навчання, які передбачають осмислений і творчий підхід до опанування знань. Свідомому засвоєнню знань сприяє дотримання таких основних правил.

Принцип наочності в навчанні. Обґрунтований у XVII ст. Я. Коменським у праці «Велика дидактика». Учений сформулював «золоте правило» дидактики. Принцип наочності постає, з одного боку, із закономірностей процесу пізнання, початковим компонентом якого є: сприймання, а з другого боку, у процесі пізнання людина передусім використовує першу сигнальну систему. До того ж треба зважати, що на початковому етапі навчання (в молодшому шкільному віці) мислення дітей характеризується конкретними образними проявами.

Залежно від характеру відображення дійсності наочність поділяють на такі види: а) *натуральна* — рослини, тварини, знаряддя і продукти праці, мінерали, хімічні речовини та ін.; б) *зображувальна* — навчальні картини, репродукції художніх полотен, макети, муляжі та ін.; в) *схематична* — географічні, історичні карти, схеми, діаграми, графіки, малюнки тощо.

Принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок. Головна ознака міцності – свідоме й ґрунтовне засвоєння найістотніших фактів, понять, ідей, законів, правил, глибоке розуміння істотних ознак і сторін предметів та явищ, зв'язків і відношень між ними і всередині них.

Принцип індивідуального підходу до учнів. Дає змогу в умовах колективної навчальної роботи кожному учневі йти до оволодіння навчальним матеріалом своїм шляхом. Реалізуючи цей принцип, ураховують рівень розумового розвитку дітей, їх знань і вмінь, пізнавальної та практичної самостійності, інтересів, вольового розвитку, працездатності. Щоб враховувати індивідуальні особливості учнів, учитель повинен уважно вивчати кожного з них, знати їх індивідуальні інтереси та схильності, розвиток і домашні умови та ін.

Принцип емоційності навчання. Виходить з того, що у процесі пізнавальної діяльності в учнів виникають певний емоційний стан,

почуття, які можуть стимулювати успішне засвоєння знань або заважати йому. Головне завдання педагога в реалізації цього принципу – керувати формуванням емоцій, що активізують навчально-пізнавальну діяльність, і запобігати появі тих, які негативно позначаються на ній.

Принцип зв'язку навчання з життям. В його основі – об'єктивні зв'язки між наукою і виробництвом, теорією і практикою. Теоретичні знання (загальноосвітні, політехнічні, спеціальні) є основою сучасної продуктивної праці, яка конкретизує їх, сприяє міцному, свідомому засвоєнню.

Наголошуючи на важливості поєднання навчання з життям, Я. Коменський вважав, що учень легше засвоює навчальний матеріал, якщо йому показати, яку користь має те, що вивчається, в повсякденному житті. Він пропонував дотримуватися цього правила і в граматиці, і в діалектиці, і в математиці, і в фізиці.

Принципи навчання тісно взаємопов'язані, зумовлюють один одного, жоден з них не може бути використаний без урахування інших. Зокрема, правильно поєднати теорію з практикою можна лише за умови, що навчання є водночас доступне, наукове й систематичне, що вчитель спонукає учнів до творчої діяльності та ін. Отже, у процесі навчання вчитель повинен керуватися всіма принципами.

10. Зміст освіти в національній школі, його основні компоненти. Державний стандарт загальної початкової освіти, навчальні плани, програми, підручники та посібники.

Одне з центральних питань дидактики – чого навчати дітей різного віку, які знання давати їм, які уміння і здібності розвивати в них? Розв'язуючи цю проблему, дидактика розробляє теоретичні основи формування змісту освіти.

Зміст освіти – система знань, практичних умінь і навичок, досвіду творчої діяльності, світоглядних ідей, якими учні оволодівають в процесі навчання.

Це педагогічно адаптований соціальний досвід людства, тотожний за структурою (звісно, не за обсягом) людській культурі в усій її повноті.

Зміст освіти складається з чотирьох основних **компонентів**:

- досвіду пізнавальної діяльності, зафіксованого у формі її результатів - знань;
- досвіду різних способів діяльності – у формі умінь діяти за зразком;
- досвіду творчої діяльності – у формі умінь приймати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях;
- досвіду ставлення до навколишньої дійсності – у формі світоглядних, морально-естетичних орієнтацій.

Вимоги держави і суспільства до змісту, обсягу та рівня загальноосвітньої підготовки громадян України визначає **державний стандарт освіти**. Державний стандарт загальної середньої освіти – збір норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової та повної загальної середньої освіти і гарантії держави щодо її здобуття. Державні стандарти освіти є основою оцінювання освітнього та кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм власності. Вони розробляються Кабінетом міністрів України раз на 10 років і складається з таких компонентів:

- Базовий навчальний план;
- Освітні стандарти галузей знань (навчальних предметів);
- Державні вимоги до мінімального рівня засвоєння змісту загальної середньої освіти за ступенями навчання.

Зміст освіти конкретизується в нормативних документах: навчальних планах, програмах, підручниках, навчальних посібниках.

Навчальний план – державний документ, який визначає склад навчальних предметів, послідовність їх вивчення за роками навчання та кількістю годин на вивчення предмета в окремих класах.

На основі **Базового навчального плану** Міністерство освіти і науки України розробляє та затверджує **типові навчальні плани** для різних типів загальноосвітніх навчальних закладів, які трансформують зміст шкільної освіти у площину навчальних предметів і курсів.

Навчальні плани включають два **компоненти**:

1) державний компонент навчального плану забезпечує соціально-необхідний обсяг знань, умінь, навичок учнів (інваріативна складова змісту);

2) шкільний компонент забезпечує варіативність освіти, врахування регіональних та індивідуальних особливостей учнів (варіативна складова).

Навчальний предмет – педагогічно обґрунтована система наукових знань, практичних умінь та навичок, що втілюють основний зміст та методи певної науки. Навчальний предмет містить зміст (основу) певної дисципліни, яка вивчається в школі.

Навчальна програма – документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, умінь і навичок, які необхідно засвоїти, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.

Навчальна література. Конкретний зміст навчальних програм знаходить висвітлення в навчальній літературі – підручниках і навчальних посібниках.

Підручник – книга, яка містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни, викладені згідно з цілями навчання, визначеними програмою і вимогами дидактики.

Підручники є книги для учнів, які написані у відповідності з навчальними програмами; вони методичний орієнтир для вчителя, який навчає, послідовно вводячи поняття, глибину їх розкриття, розподіл часу між окремими частинами матеріалу.

Навчальний посібник – книга, матеріал якої розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості. Навчальні посібники це хрестоматії, посібники та інша література, що допомагає вчителю в підготовці до уроку.

11. Поняття методів і засобів навчання та їх класифікація. Характеристика класифікації методів навчання Ю. Бабанського.

Метод – спосіб діяльності, спрямований на досягнення поставленої мети. За допомогою певного методу засвоюються певні поняття.

Методи навчання – способи взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, за допомогою яких здійснюється процес навчання, тобто озброєння учнів певними знаннями, уміннями та навичками. Або **методи навчання** – способи спільної діяльності вчителя і учнів спрямовані на розв'язання поставлених навчальних завдань.

Метод навчання визначає характер і спосіб діяльності вчителя та учнів. Він являє собою впорядковану систему взаємопов'язаних прийомів педагогічної діяльності вчителя і навчально-пізнавальної діяльності учнів. Метод навчання складається з окремих компонентів. Основним компонентом є прийом навчання.

Прийом навчання – це складова частина або окрема сторона методу, завдяки якій реалізуються окремі дидактичні завдання.

Наприклад, метод вправ складається з таких прийомів: показ учителем, як необхідно застосовувати знання на практиці; повторення побачених дій учнями; тренування, спрямоване на вироблення навичок та умінь.

Успішність процесу навчання, ефективність використання в ньому розглянутих методів навчання значною мірою залежать від матеріальних передумов.

Засоби навчання – це джерела або спеціальні пристосування, які допомагають учителю здійснювати навчальний процес, тобто це засоби, які допомагають учителю навчати учнів, а учня – учитися. До засобів навчання належать: слово вчителя, підручники, роздаткові дидактичні матеріали, навчальне обладнання, репродукції, символічні навчальні посібники, технічні засоби навчання, а також спеціальні засоби програмованого навчання.

Засоби навчання виконують різноманітні функції: одні замінюють учителя як джерело знань (кінофільми, магнітофон, навчальні пристрої та ін.); другі – конкретизують, уточнюють, поглиблюють відомості, які повідомляє вчитель (картини, карти, таблиці та інший наочний матеріал); треті – є прямими об'єктами вивчення, дослідження (машини, прилади, хімічні речовини, предмети живої природи); четверті – «посередники» між школярем і природою або виробництвом у тих випадках, коли безпосереднє вивчення останніх неможливе або утруднене (препарати, моделі, колекції, гербарії тощо); п'яті використовують переважно для озброєння учнів

уміннями та навичками – навчальними і виробничими (прилади, інструменти та ін.); шості – символічні (знакові) засоби (історичні та географічні карти, графіки, діаграми тощо).

У дидактиці існують різні критерії, підходи до класифікації методів навчання. Розглянемо основні із них:

– за джерелами передачі й характером сприйняття інформації: словесні, наочні та практичні (С. Петровський, Е. Талант).

– за основною дидактичною метою – методи набуття нових знань, формування вмінь і навичок, закріплення, застосування знань, перевірка знань, умінь і навичок (М. Данилов, Б. Єсіпов).

– за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові або евристичні, дослідницькі (М. Скаткін, І. Лернер).

– за ступенем активності учнів: методи пасивні (розповідь учителя, лекція), активні (метод вправ, контрольні роботи, робота з підручником) (Я. Голант)

– за характером логіки пізнання:

1. Аналітичний метод – передбачає мислительне або практичне розкладання цілого на частини з метою виокремлення суттєвих ознак цих частин (наприклад, розбір слова за коренем, суфіксом, префіксом, афіксом).

2. Синтетичний – метод, який передбачає теоретичне або практичне поєднання виділених аналізом елементів чи властивостей предмета, явища в одне ціле.

3. Індуктивний – вивчення предметів, явищ, від одиничного до загального.

4. Дедуктивний – вивчення навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного.

• за рівнем самостійної розумової діяльності: дослідний, частково-пошуковий, проблемний виклад (проблемно-інформаційний).

До проблеми класифікації методів навчання зверталися такі вчені, як А. Алексюк, В. Паламарчук. На сьогодні вважається найдосконалішою класифікація методів навчання за Ю. Бабанським. Він виділяє три великі групи методів навчання (кожна передбачає декілька класифікацій), в основу яких покладено: організацію та

здійснення навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання і мотивацію навчально-пізнавальної діяльності; контроль і самоконтроль навчально-пізнавальної діяльності.

Звісно, ця класифікація, як і попередні, недосконала, оскільки має недоліки, зокрема те, що в практиці навчання метод застосовують не ізольовано, а в певному взаємозв'язку і взаємозалежності з іншими методами і прийомами. Проте вона найпослідовніша й найзручніша.

Ю. Бабанський виділяє три групи методів:

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

II. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

III. Методи контролю і самоконтролю у навчанні.

Методи організації навчально-пізнавальної діяльності — сукупність методів, спрямованих на передачу і засвоєння учнями знань, формування умінь і навичок. У межах цієї групи є підгрупи методів, які виділяються за різними ознаками в залежності від способу передачі і засвоєння інформації учнів. Методи цієї групи діляться на три групи: а) словесні; б) наочні; в) практичні.

Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності — це методи, спрямовані на формування позитивних мотивів учіння, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню учнів навчальною інформацією. Їх поділяють на дві групи: а) методи формування пізнавальних інтересів учнів, б) метод стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні.

Методи контролю — сукупність методів, які дають можливість перевірити рівень засвоєння учнями знань, сформованості вмінь і навичок.

12. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності та їх дієвість у сучасних умовах.

Методи організації навчально-пізнавальної діяльності — сукупність методів, спрямованих на передачу і засвоєння учнями знань, формування умінь і навичок.

Ю. Бабанський виділяє три групи методів:

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

II. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

III. Методи контролю і самоконтролю у навчанні.

У межах цієї групи є підгрупи методів, які виділяються за різними ознаками в залежності від способу передачі і засвоєння інформації учнів. Методи цієї групи діляться на три групи: а) словесні; б) наочні; в) практичні.

Словесні методи навчання – розповідь, бесіда, пояснення, інструктаж, шкільна лекція, робота з підручником.

Розповідь – послідовне розкриття змісту навчального матеріалу, це монологічна форма передачі знань учням. Її особливістю є відсутність питань. Головні умови організації розповіді: чітке формулювання теми; продумування плану; вибір раціональної послідовності розкриття теми; вдалий підбір прикладів та ілюстрацій; підтримка певного емоційного тону.

Пояснення – словесне тлумачення понять, явищ, принципів дій приладів, наочних посібників, слів, термінів тощо. Пояснення розкриває зміст окремих фактів, явищ, законів. Метод пояснення переважно використовують під час викладання нового матеріалу, а також у процесі закріплення, особливо тоді, коли вчитель бачить, що учні щось не зрозуміли. Успіх пояснення залежить від його доказовості, логіки викладу, добору аргументації. Вагоме значення мають чіткість мовлення, його темп, образність мови.

Лекція – усний виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу. Її практикують у старших класах.

Інструктаж – підготовка, спрямування навчально-пізнавальної діяльності учнів на засвоєння ними певних знань, умінь, навичок.

Види інструктажу: фронтальний, індивідуальний; усний, письмовий; вступний; поточний; заключний.

Бесіда – метод навчання, що передбачає запитання і відповіді, отже існує діалог між учителем та учнями.

За призначенням у навчальному процесі розрізняють бесіду вступну, бесіду-повідомлення, повторення, контрольну.

За формою проведення розрізняють бесіди: індивідуальну (коли вчитель запитує одного учня з метою перевірки його знань) і фронтальну (вчитель ставить запитання до всього класу, а також, коли запитання ставить один учень, а відповідає інший або вчитель).

За характером діяльності учнів у процесі бесіди виділяють такі їх основні види: репродуктивна, евристична, катехізисна.

Ефективність методу бесіди залежить від уміння вчителя формулювати і ставити запитання. Під час бесіди важливо звертати увагу на якість відповідей учнів і за змістом, і за стилем. Вони мають бути повні (особливо в молодших класах); усвідомлені й аргументовані; точні й чіткі; літературно правильно оформлені.

Робота з підручником – організація самостійної роботи учнів з друкованим текстом, що дає їм змогу глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його, виявити самостійність у навчанні.

Існують різні види самостійної роботи з підручником. Найпоширеніший – читання тексту підручника з метою закріплення знань, здобутих на уроці. Інша форма самостійної роботи з підручником – відповіді на запитання, подані в підручниках після тексту. Ще один вид самостійної роботи з підручником – заучування текстів (правил, законів, віршів та ін.). Окремим видом самостійної роботи є розгляд і аналіз учнями таблиць, малюнків та інших ілюстрацій, вміщених у підручнику. Щоб така самостійна робота мала осмислений характер, учням пропонують пов'язувати розгляд і аналіз з текстом підручника та знаннями, здобутими на уроках.

Наочні методи навчання забезпечують залучення учнів до активної діяльності із засвоєння знань. До них належать: спостереження, ілюстрування, демонстрування.

Метод спостереження – тривале, цілеспрямоване сприйняття об'єктів або явищ із фіксацією змін, які в них відбуваються, виявленням внутрішніх зв'язків та розкриття сутності явищ.

Школа має великі можливості для організації спостережень, їх можна вести на уроці (особливо у процесі лабораторних і практичних занять), використовуючи наочні посібники, під час екскурсій.

Метод ілюстрування включає роботу з наочними посібниками (показ плакатів, карт, схем). Може бути цілісний показ, показ окремих частин, показ взаємозв'язків або певних етапів.

У навчальному процесі нерідко ілюструють предмети в природі (рослини, живі тварини, мінерали, техніку та ін.), зображення об'єктів, що вивчаються (фотографії, картини, моделі та ін.), схематичні зображення предметів вивчення (географічні, історичні карти, графіки, схеми, діаграми тощо). Такі ілюстрації допомагають учням ефективніше сприймати навчальний матеріал, формувати конкретні уявлення, точні поняття.

Метод демонстрування – показ рухомих засобів наочності (приладів, технічних установок і т. д.). Цей метод ефективний, коли всі учні мають змогу сприймати предмет або процес, а вчитель зосереджує їхню увагу на головному, допомагає виділити істотні сторони предмета, явища, роблячи відповідні пояснення. Під час демонстрування дію складного механізму розчленовують на елементи, щоб докладно ознайомити учнів з окремими процесами, які відбуваються одночасно. Демонструючи діючі моделі, виробничі процеси на підприємстві, слід подбати про дотримання правил техніки безпеки.

Практичні методи забезпечують набуття знань не лише через розумові дії, а й через практичні: вправи, лабораторні роботи, практичні роботи, графічні і дослідні роботи.

Вправи – багаторазове повторення певних дій або видів діяльності з метою їх засвоєння, яке спирається на розуміння і супроводжується свідомим контролем і коригуванням. Використовують такі види вправ: *підготовчі* – готують учнів до сприйняття нових знань і способів їх застосування на практиці; *вступні* – сприяють засвоєнню нового матеріалу на основі розрізнення споріднених понять і дій; *пробні* – перші завдання на застосування щойно засвоєних знань; *тренувальні* – набуття учнями навичок у стандартних умовах (за зразком, інструкцією, завданням); *творчі* – за змістом і методами виконання наближаються до реальних життєвих ситуацій; *контрольні* – переважно навчальні (письмові, графічні, практичні вправи).

Кількість вправ залежить від індивідуальних особливостей школярів і має бути достатньою для формування навички.

Лабораторні роботи – вивчення у шкільних умовах явищ природи за допомогою спеціального обладнання.

Практичні роботи – за характером діяльності учнів близькі до лабораторних робіт. Вони передбачені навчальними програмами, їх виконують після вивчення теми чи розділу курсу.

Дослідні роботи – пошукові завдання і проекти, що передбачають індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань учнів. Їх застосовують у процесі вивчення будь-яких предметів, передусім на факультативних і гурткових заняттях.

13. Методи контролю і самоконтролю у навчанні. Оцінювання та облік навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

Метод навчання — взаємопов'язана діяльність вчителя та учнів, спрямована на засвоєння учнями системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток. Або **метод навчання** є способом керівництва пізнавальною діяльністю учнів, що має виконувати три функції: *навчаючу, виховну і розвиваючу*. Він є складним педагогічним явищем, в якому поєднані *гносеологічний, логіко-змістовий, психологічний, педагогічний* аспекти. Складовою методу навчання є прийом навчання.

Ю. Бабанський виділяє три групи методів:

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

II. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

III. Методи контролю і самоконтролю у навчанні.

Методи контролю – сукупність методів, які дають можливість перевірити рівень засвоєння учнями знань, сформованості вмінь і навичок.

Існують такі методи контролю і самоконтролю: Метод усного контролю; письмовий контроль; метод практичної перевірки;

тестування, заліки та іспити (екзамени); метод самоконтролю та самооцінки.

Метод усного контролю – найпоширеніший у шкільній практиці. Під час його використання учні вчаться логічно мислити, аргументувати, висловлювати свої думки грамотно, образно, емоційно, набувають досвіду обстоювати свою точку зору.

Усне опитування учнів здійснюється у певній послідовності: формулювання вчителем запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета і вимог програми; підготовка учнів до відповіді та викладу своїх знань; корекція і самоконтроль викладених знань у процесі відповіді; аналіз і оцінка відповіді.

У навчальному процесі практикують **індивідуальне, фронтальне та ущільнене усне опитування**.

Метод письмового контролю – письмова перевірка знань, умінь та навичок. З таких предметів, як мова і математика, його використовують не рідше, ніж усну перевірку. Залежно від навчального предмета письмовий контроль знань здійснюють у формі: **контрольної роботи, твору, переказу, диктанту** та ін. Мета письмової перевірки – з'ясування ступеня оволодіння учнями вміннями і навичками з предмета. Водночас існує можливість визначити і якість знань їх правильність, точність, усвідомленість, уміння застосовувати ці знання на практиці. Письмові роботи можуть виконуватись і як домашні завдання.

Метод програмованого контролю – полягає у висуванні до всіх учнів стандартних вимог, що забезпечується використанням однакових за кількістю і складністю контрольних завдань, запитань. При цьому аналіз відповіді, виведення і фіксація оцінки можуть здійснюватися за допомогою індивідуальних автоматизованих засобів.

Наявність у школі комп'ютерів дає змогу механізувати процес перевірки, але її схема залишається.

Метод практичної перевірки – застосовують з таких предметів, що передбачають оволодіння системою практичних умінь і навичок. Таку перевірку здійснюють під час лабораторних і практичних занять. Так, спостерігаючи за рослинами на пришкольній ділянці чи проводячи вдома досліди з рослинами, учні усвідомлюють процес

утворення крохмалю на світлі, проростання насіння, дихання кореня, випаровування води через листя та ін.

Метод самоконтролю – усвідомлене регулювання учнем своєї діяльності задля забезпечення таких її результатів, які б відповідали поставленим цілям, вимогам, нормам, правилам, зразкам. Мета самоконтролю – запобігання помилкам та їх виправлення.

Метод самооцінки передбачає критичне ставлення учня до своїх здібностей і можливостей та об'єктивне оцінювання досягнутих успіхів. Стосовно самооцінки учнів поділяють на таких, що переоцінюють себе, недооцінюють себе, оцінюють себе адекватно. Для формування самоконтролю і самооцінки педагог повинен мотивувати виставлену учневі оцінку, пропонувати йому оцінити свою відповідь; організувати в класі взаємоконтроль, рецензування відповідей інших учнів тощо.

Обов'язковим компонентом процесу навчання є контроль знань, умінь та навичок, тобто перевірка його результативності. Головна мета контролю як дидактичного засобу управління навчанням – забезпечення його ефективності приведенням до системи знань, умінь, навичок учнів, самостійного застосування здобутих знань на практиці, стимулювання навчальної діяльності учнів, формування у них прагнення до самоосвіти.

Контроль знань учнів складається з: **перевірки** – виявлення рівня знань, умінь та навичок; **оцінки** – вимірювання рівня знань, умінь і навичок; **обліку** – фіксування результатів у вигляді оцінок у класному журналі, щоденнику учня, відомостях.

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів є знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності учнів, досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності. Успіхи навчально-пізнавальної діяльності учнів характеризуються кількісними та якісними показниками, що виражаються й фіксуються в оцінці успішності.

Під **оцінкою** успішності учнів розуміють систему певних показників, які відображають їх об'єктивні знання, вміння та навички.

Оцінювання знань – визначення й вираження в умовних одиницях (балах), а також в оціночних судженнях учителя знань, умінь та навичок учнів відповідно до вимог шкільних програм.

З метою забезпечення об'єктивного оцінювання рівня навчальних досягнень учнів вводиться 12-бальна шкала, побудована за принципом урахування особистих досягнень учнів.

На основі цих орієнтирів виділяється чотири *рівні навчальних досягнень* учнів, які характеризуються такими показниками:

I рівень – початковий. Відповідь учня при відтворенні навчального матеріалу – елементарна, фрагментарна, зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення;

II рівень – середній. Учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний розв'язувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності;

III рівень – достатній. Учень знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно засвоює знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти опущені помилки. Відповідь учня повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй і бракує власних суджень. Він здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності;

IV рівень – високий. Знання учня є глибокими, міцними, узагальненими, системними; учень вміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Зазначеним рівням відповідають критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою.

14. Сутність та характеристика загальних форм організації навчання. Класно-урочна система навчання: її переваги та недоліки.

Ефективність засвоєння знань учнями залежить не лише від методів і прийомів навчання, які характеризують внутрішню сторону навчального процесу, а й від форм організації навчальної роботи. Слово *forma* у перекладі з латини означає зовнішність. Таким чином,

форма навчання відображає зовнішні, організаційні особливості спільної діяльності вчителя й учнів, яка здійснюється у певному порядку.

Форми організації навчання характеризують зовнішній аспект навчальної взаємодії: кількість учнів, місце і тривалість навчання, особливості спілкування вчителя та учнів

У дидактиці термін «форма навчання» вживається у трьох значеннях.

По-перше, щодо **загальних форм** організації навчального процесу (організаційні системи навчання). У цьому значенні виділяють індивідуальну, індивідуально - групову і групову (класно-урочну) форми, які відрізняються за характером взаємодії вчителя та учнів.

По-друге, щодо **форм організації навчальної діяльності класу, групи учнів**: урок, семінар, екскурсія, факультатив, предметний гурток тощо.

По-третє, щодо **форм навчальної діяльності учнів на занятті**, які розрізняються за кількістю учнів і особливостями їх взаємодії: індивідуальна, фронтальна і групова, парна.

За кількістю учнів розрізняють індивідуальні і групові форми навчання.

За місцем навчання – шкільні (урок, факультатив, консультація, предметний гурток тощо) і позашкільні (домашня робота, екскурсія).

Залежно від часу навчання – урочні (урок) і позаурочні (факультативи, предметні гуртки, вікторини, конкурси, олімпіади, предметні вечори тощо).

Загальні форми навчання характеризують основні способи організації навчальної взаємодії учасників педагогічного процесу. Загальні форми навчання часто називають організаційні системи навчання.

До сучасної форми навчання людство прийшло не відразу. Так, у школах давнього світу панувала система **індивідуального навчання** – вчитель навчав кожного учня окремо.

У середньовічних школах домінувала **індивідуально-групова система** навчання: в одній групі збирали учнів з різним рівнем

підготовки, заняття проводили без усталеного розкладу, дітей приймали до школи впродовж року.

Вчитель займався з групою учнів, проте навчальна діяльність, як і раніше, мала індивідуальний характер. Учитель спілкувався з кожним учнем окремо, по черзі перевіряв засвоєння знань, пояснював новий матеріал, давав індивідуальні завдання. У цей час інші учні самостійно працювали над власними завданнями. Учні були різного віку і з різною підготовкою, розпочинали і закінчували навчання в будь-яку пору року, приходили на заняття в різний час. Індивідуально-групове навчання давало можливість учням засвоїти найпростіші навички читання, письма і рахунку. Проте воно було дуже недосконалим, мало ті ж недоліки, що й індивідуальне навчання.

У XVI–XVII ст. у братських школах України й Білорусі виникла нова форма організації навчальних занять **групова форма**. Учитель працював фронтально з усім класом за певним розкладом. На заняттях використовувалися різні методи: пояснення, бесіда, самостійна робота, диспут, взаємне навчання. Учням давали домашнє завдання, виконання якого перевірялося під час занять, що мали назву «уроки». Згодом цю форму організації навчання почали називати **класно-урочною**.

Доцільність класно-урочної системи навчання та шляхи її впровадження обґрунтував у XVII ст. Я. А. Коменський. Ця система давала можливість учителеві водночас навчати багатьох учнів. Вона передбачала комплектування навчальних груп (класів) дітьми одного віку і з однаковою підготовкою та навчання їх за однією програмою, її ефективність була настільки очевидною, що незабаром урок став провідною організаційною формою навчання у школах багатьох країн світу.

Характерними особливостями її є:

- 1) об'єднання учнів одного віку в стабільні групи – класи;
- 2) одночасна робота всіх учнів класу за єдиним навчальним планом;
- 3) основною одиницею занять є урок, який відводиться для вивчення лише одного навчального предмету;
- 4) обов'язковість занять для всіх учнів;
- 5) наявність розкладу уроків, перерв, єдиного навчального року і

канікул.

У XVIII ст. у Західній Європі, Америці робилися спроби відмовитися від класно-урочної системи, стала розвиватися: Белл-ланкастерська система навчання, Мангеймська форма вибіркового навчання, Дальтон-план, Лабораторно-бригадна організації навчання, План Трампа та ін.

У наш час найбільш поширеною в усьому світі є **класно-урочна система** навчання. У сучасній вітчизняній школі використовують також класно-урочну систему навчання.

Незважаючи на те, що її основні положення були обґрунтовані ще 400 років тому, вона продовжує залишатися основною завдяки своїм перевагам: чіткій організаційній структурі та економічності (один учитель може одночасно навчати досить велику групу учнів). Також вона забезпечує керівну роль учителя, зміну видів занять, можливість застосування різних методів навчання, активізує роботу учнів, сприяє раціональному використанню часу, послідовному, систематичному вивченню матеріалу.

Однак класно-урочна система не позбавлена певних недоліків. Найбільш суттєвий з них полягає в складності індивідуалізації навчання, врахування індивідуальних особливостей дітей. Оскільки вона розрахована на середнього учня, ніхто з учнів не може «поспішати» відповідно до своїх можливостей. Ця система обмежує можливості індивідуального підходу до учнів, тому ті, хто не засвоїв певних предметів, змушені залишатися на повторний курс.

15. Форми організації навчальної діяльності учнів класу. Екскурсія та домашня робота як форми організації навчання учнів початкових класів.

Форми організації навчання характеризують зовнішній аспект навчальної взаємодії: кількість учнів, місце і тривалість навчання, особливості спілкування вчителя та учнів

Форми організації навчальної діяльності класу, групи учнів: урок, семінар, екскурсія, факультатив, предметний гурток тощо.

В умовах класно-урочної системи навчання урок є однією з форм навчання. Урок вважається універсальною формою, придатною для розв'язання майже всіх дидактичних завдань.

Урок – логічно завершений цілісний елемент навчально-виховного процесу, у результаті здійснення якого відбувається реалізація мети, завдань навчання.

Поряд з уроком у загальноосвітніх школах практикують різноманітні форми у позаурочний час. Такі форми навчання називаються **позакласними** (семінари, факультативи, предметні гуртки, студії, олімпіади, конкурси, вікторини) і **позашкільними** (екскурсія, домашня робота).

Екскурсія – форма організації навчання, яка передбачає вихід учнів на місце розташування об'єктів вивчення (природи, історичних пам'яток, музеїв, виробництва) для безпосереднього ознайомлення з ними. Вона пов'язує навчальний процес з реальним життям і допомагає учням шляхом спостереження пізнавати предмети і явища в їх природному середовищі.

Екскурсії в початкових класах розглядаються як метод і форма організації навчання. У програмі з природознавства, ознайомлення з навколишнім, читання вказується мінімум обов'язкових екскурсій. Учитель має право вносити зміни в їх тематику, об'єднувати години для екскурсій, які надаються для різних предметів. Адже на одній екскурсії можна розв'язати кілька завдань, не забуваючи про основне індивідуальні спостереження і практичні завдання для кожного учня.

Мета екскурсії – збагатити (розширити, поглибити) чуттєве й логічне пізнання дітей, їхній соціальний досвід, сприяти розвитку мовлення, мислення, уяви. Отже, екскурсії є багатофункціональними. Тому їх проведення може мати загальноосвітню і тематичну спрямованість. Результати однієї екскурсії можна використовувати на різних уроках: читання, ознайомлення з навколишнім, природознавства, малювання тощо.

Екскурсії поділяються на: – програмні; позапрограмні; – тематичні; виробничі; історичні; біологічні; краєзнавчі; мистецькі; комплексні; – вступні; поточні; підсумкові.

Ефективність екскурсії залежить у першу чергу від ретельної підготовки вчителя.

Навчання може бути ефективним лише за умови, якщо навчальну роботу під час уроків підкріплює добре організована **домашня робота** учнів. Засвоєння умінь і навичок, а також повторення навчального матеріалу відбувається головним чином у процесі виконання домашніх завдань, які, доповнюючи і продовжуючи урок, сприяють поглибленню і розширенню знань учнів, привчають їх до самостійного мислення.

Домашні завдання – важлива і невід’ємна частина навчального процесу. Їх виконання передбачає: 1) закріплення, поглиблення та розширення знань, умінь і навичок; 2) підготовку учнів до активного сприймання нового матеріалу; 3) формування вмінь і навичок самостійної праці.

Працюючи над домашнім завданням, школяр продовжує навчатися, тому тут, як і в процесі засвоєння знань на уроці, необхідно забезпечувати додержання основних дидактичних принципів: активності і самостійності навчальної праці, доступності і науковості змісту, систематичності, урахування індивідуальних особливостей тощо.

Домашні завдання виправдовують свою функцію лише за самостійного їх виконання учнями. Проте успішне виконання домашніх завдань багато в чому залежить від взаємозв’язку між учителем і батьками. Відсутність контакту, єдиних вимог школи й родини найболючіше позначається на першокласниках. Отже, треба спеціально спинитися на батьківських зборах на таких питаннях: як допомагати першокласникові в навчанні, якою мірою і чи всім дітям потрібна допомога? Чи не краще, щоб вони з перших уроків ставали самостійними? Як перевіряти домашнє завдання?

Отже, домашні завдання в початкових класах багатофункціональні. Їх зміст і способи виконання мають формувати в дітей уміння самостійно працювати, закріплювати предметні уміння, навички, розвивати пізнавальні інтереси.

16. Урок в сучасній школі. Типи та структура уроків в початкових класах. Вимоги до сучасного уроку.

Основною організаційною формою навчання в сучасній школі є урок. **Урок** – форма організації навчання, за якої заняття проводить учитель з групою учнів постійного складу, одного віку й рівня підготовки впродовж певного часу й відповідно до розкладу.

Урок має такі особливості: Урок є завершеною та обмеженою в часі частиною навчального процесу, під час якого розв'язуються певні навчально-виховні завдання; Кожен урок включається в розклад і регламентується в часі та за обсягом навчального матеріалу; Відміну від інших форм організації навчання є постійною формою, що забезпечує систематичне засвоєння учнями знань, умінь і навичок; Відвідування уроків обов'язкове для всіх учнів, тому вони вивчають систему знань, поділених поурочно, в певній логіці; Є гнучкою формою організації навчання, яка дає змогу використовувати різні методи, організовувати фронтальну, групову та індивідуальну навчальну діяльність учнів; Спільна діяльність учителя й учнів, а також спілкування великої сталої групи учнів (класу) створює можливості для згуртування колективу дітей; Сприяє формуванню пізнавальних якостей особистості (активності, самостійності, інтересу до знань), а також розумовому розвитку учнів.

У дидактиці існує кілька підходів до класифікації уроків залежно від ознак, узятих за основу.

За способами проведення виділяють уроки-лекції, уроки-бесіди, уроки-диспути, уроки самостійної роботи учнів та ін.

За етапами навчальної діяльності – вступні уроки, уроки первинного ознайомлення з матеріалом, уроки формування понять, виведення законів і правил, уроки застосування знань на практиці, уроки повторення й узагальнення матеріалу, контрольні уроки, комбіновані уроки.

Найбільш вдалою в сучасній теорії та практиці навчання є класифікація, в основу якої покладено **дидактичну мету і місце уроку** в загальній системі уроків (Б. Єсіпов, М. Махмутов, В. Онищук). Перебуваючи на однакових позиціях, ці автори пропонують різну кількість типів уроків. За класифікацією В. Онищука розрізняють такі типи: урок засвоєння нових знань; урок формування вмінь і навичок; урок застосування знань, умінь і

навичок; урок узагальнення і систематизації знань; урок перевірки, оцінювання та корекції знань, умінь, і навичок; комбінований урок.

Кожен тип уроку має свою **структуру**, тобто склад (з яких елементів або етапів складається), послідовність (в якій послідовності ці елементи входять у заняття), зв'язок (як вони пов'язані між собою).

Актуалізація опорних знань, формування нових понять та способів дій і застосування засвоєного виступають як етапи процесу навчання і як три узагальнених дидактичних завдання, що різною мірою розв'язуються на кожному уроці, незалежно від його типу. Це компоненти загальної дидактичної структури уроку і водночас його **основні етапи**: Актуалізація опорних знань і способів дій учнів. Формування нових понять і способів дій. Застосування – формування умінь і навичок (включаючи спеціальне повторення і закріплення).

Майже в усіх типах уроків наявні такі **структурні елементи**: вступна частина, перевірка домашнього завдання, вивчення нового матеріалу, закріплення нового матеріалу, повідомлення домашнього завдання, закінчення уроку.

Наприклад, структура **Комбінованого уроку**:

- перевірка виконання учнями домашнього завдання практичного характеру; перевірка раніше засвоєних знань;
- повідомлення теми, мети і завдань уроку та мотивація навчання школярів;
- сприймання й усвідомлення учнями нового матеріалу;
- осмислення, узагальнення і систематизація знань;
- підсумки уроку й повідомлення домашнього завдання.

Структури є орієнтовними. Вони передбачають варіативність залежно від віку учнів, їх підготовки, змісту навчального матеріалу, методів навчання, місця проведення уроків тощо. Учитель повинен творчо підходити до підготовки плану конкретного уроку і наповнення його змістом.

Підготовка до уроку будь-якого типу передбачає дотримання педагогом певних вимог – загальнопедагогічних, дидактичних, психологічних, етичних, гігієнічних.

Загальнопедагогічні вимоги: урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; пізнавальна самостійність учнів; чітке визначення освітніх, виховних і розвивальних завдань уроку.

Психологічні: урахування психологічних особливостей кожного учня; нормальний психологічний стан і стійкий настрій учителя й учнів. **Дидактичні вимоги:** раціональне використання кожної хвилини уроку; раціональне поєднання словесних, наочних і практичних методів навчання; розвиток пізнавальних інтересів і активності учнів; зв'язок із вивченим раніше; формування вмінь учнів самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці; індивідуалізація, диференціація та інтенсифікація навчального процесу; організоване завершення уроку. **Гігієнічні:** температурний режим; норми освітлення; провітрювання; відповідність шкільних меблів нормативам; чергування видів навчальної роботи і різноманітність методів навчання. **Етичні:** створення позитивної емоційної атмосфери уроку; розумна вимогливість і доброзичливість учителя; педагогічна етика і педагогічний такт.

17. Суть процесу виховання. Його структура та особливості. Поняття про позакласну і позашкільну роботу в системі виховання особистості молодшого школяра.

Виховання – це суперечливе поняття. Виховання буде існувати до тих пір, доки буде існувати людський рід як передача суспільного досвіду. Виховання – це дзеркало суспільного ладу, це соціальне замовлення кожного суспільства.

Виховання – цілеспрямований вплив на розвиток особистості. З психологічної точки зору структура особистості не є однорічною. Дещо умовно тут можна виділити дві сфери: мотиваційно-ціннісну (потреби, почуття, переконання, цінності, ідеали, риси характеру тощо) та інструментальну (знання, уміння, навички, здібності).

Виховання у вузькому значенні – це цілеспрямований вплив вихователя на розвиток мотиваційно-ціннісної сфери особистості вихованця. Саме цей процес є предметом дослідження розділу педагогіки – теорія виховання.

Процес виховання має дві сторони: 1) зовнішня – вплив вихователя на вихованця; 2) внутрішня – внутрішня реакція вихованця на зовнішній педагогічний вплив.

У вихованні треба враховувати те, що саме діяльність особистості (вихователя, вихованця) є визначальною для успіху у вихованні. Саме тому була сформульована діяльно-особистісна концепція. З точки зору цієї концепції, виховання – це цілеспрямований, педагогічно організований, двосторонній процес взаємопов'язаної та взаємообумовленої діяльності вихователя і вихованця, у процесі якої вихователь формує соціально-значущі якості особистості (громадянськість, патріотизм, екологічну, економічну культуру, моральні якості, естетичний смак, національну гідність та ін.), досвід громадянської поведінки (формує навички й уміння поведінки в суспільстві), впливає на почуття, свідомість, поведінку вихованця, а вихованець оволодіває і виробляє в себе ці якості та поведінкові вміння і навички.

Мета виховання в педагогіці формулюється із суспільних цілей виховання. У суспільних цілях втілюються філософські, естетичні та біологічні уявлення про ідеальну людину та її призначення в житті суспільства. У сучасній педагогіці зберігається ідея всебічного гармонійного розвитку особистості. Набув чітких рис педагогічний ідеал людини високих духовних цінностей, яка дотримується загальнолюдських норм моралі.

Структура виховного процесу передбачає: 1) чітке формулювання виховної мети; 2) визначення змісту виховання, що відповідає поставленій меті; 3) вибір форм та методів виховання з метою найефективнішої реалізації змісту виховання; 4) умови, які впливають на ефективність виховного процесу; 5) передбачені педагогічні результати.

Існує **два розуміння процесу виховання**: 1) процес виховання як теоретичний об'єкт; 2) виховний процес як реальна практика.

Виховний процес – закономірний розвиток взаємодіючих сторін (суб'єктів виховання). Основним елементом процесу виховання є педагогічна взаємодія вихователя і вихованця.

Позакласна виховна робота – різноманітна діяльність учителів, вихователів, спрямована на виховання учнів і здійснювана в позаурочний час. Вона спрямована на закріплення, поглиблення знань, застосування їх на практиці, розширення кругозору учнів, формування наукового світогляду.

Позашкільні навчально-виховні заклади – заклади освіти, які дають змогу дітям виявляти свої творчі здібності, одержувати додаткову освіту, підвищувати можливості в професійному становленні та забезпечують соціальний захист. До них належать палаци і будинки дитячої творчості, дитячо-юнацькі центри міжнародного співробітництва, дитячі театри, центри науково-технічної творчості, школи образотворчих мистецтв, центри і станції юних техніків, дитячо-юнацькі спортивні школи, дитячі бібліотеки.

18. Закономірності та принципи виховання. Характеристика основних принципів виховання в початковій школі.

Закономірності виховання — стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості.

У процесі виховання особливо важливими є такі закономірності.

1. **Органічний зв'язок виховання із суспільними потребами та умовами виховання.** Розвиток суспільства зумовлює зміни, диктує нові потреби і в його виховній системі. Наприклад, у зв'язку з розбудовою незалежної Української держави виникла потреба формування в підростаючого покоління української національної свідомості, любові до свого народу, його традицій, історії, культури.

2. **Взаємодія у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників.** Виховує все: люди, речі, явища. Серед виховних чинників найвагомим є людський (роль батьків, педагогів).

3. **Опора у виховному процесі на позитивні якості дитини,** стимуляцію активності особистості, позитивні емоції від досягнутих успіхів.

4. **Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну, емоційну сфери.** Виховний процес має постійно трансформувати зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

5. *Визначальними у вихованні є діяльність і спілкування.*

Діяльність – головний фактор єдності свідомості й поведінки, коли учень зайнятий певним видом діяльності (навчальною, трудовою, ігровою, спортивною та ін.), що забезпечує всебічний розвиток особистості.

У вихованні закономірності виявляються в усьому різноманітті взаємозв'язків і взаємоперетворень. Їх необхідно враховувати під час створення будь-якої виховної ситуації.

Принципи виховання — керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховного впливу. Принципи виховання – це вихідні положення, на які спирається вчитель для ефективної організації системи виховної роботи.

Для правильної побудови процесу виховання виділяють такі його **основні принципи**:

1) **принцип гуманізму виховання**. Він передбачає визнання цінності дитини як особистості, її прав на свободу, щастя, захист і охорону життя, здоров'я, створення умов для розвитку дитини, її творчого потенціалу, схильностей, здібностей, надання їй допомоги в життєвому самовизначенні, повноцінної самореалізації. Принцип передбачає також повагу до особистості дитини, яка виявляється: а) у знанні вихователем індивідуальних особливостей дитини; б) у забезпеченні умов для її розвитку; в) у вияві довіри до дитини. доброти, чуйності, уваги, співчуття, співпереживання, сердечної турботи;

2) **принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів** вимагає глибокого і всебічного знання дитини, що передбачає вивчення її особистості. Вік школярів визначає зміст, методи і форми організації виховної діяльності;

3) **принцип виховання в діяльності і спілкуванні** вимагає їх організації, щоб вони стали засобом формування особистості, формою виявлення її ставлення, оціночного відношення до оточуючої дійсності. Умовами ефективності організації є: а) забезпечення активності особистості в діяльності і спілкуванні, яке передбачає обмін інформацією з проблем етики, естетики, праці, спорту, обмін вміннями, результатами діяльності, взаємодію у цьому процесі; б)

залучення дітей до різноманітних видів діяльності: ігрової, пізнавальної, трудової, громадської, спортивної, естетичної – для реалізації мети всебічного розвитку особистості школяра, його самореалізації;

в) забезпечення позитивних міжособистісних стосунків між вихователем і вихованцями – відношення поваги, взаємодопомоги, довіри, співтворчості, спрямованих на розумне поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи, активності, самостійності школярів.

Тож майстерність педагога полягає в тому, щоб діти не бачили впливу педагога. Усі конкретні справи дітей повинні сприйматися ними як їх власні ідеї, які вони будуть реалізовувати;

4) **принцип стимулювання дитини до самовиховання;**

5) **принцип національного виховання;**

6) **принцип культуровідповідності;**

7) **принцип природовідповідності;**

8) **принцип етнізації;**

9) **принцип інтегративності** (взаємозв'язок школи, сім'ї та громадськості у вихованні дітей);

10) **принцип цілісного підходу до виховання.** Цей принцип розглядається як теоретична база виховної діяльності. Він передбачає:

– необхідність обліку всієї сукупності економічних, соціальних, моральних та інших умов, які мають вплив на формування людини як особистості;

– формування різноманіття якостей особистості школяра, основ інтелектуальної, моральної, естетичної, економічної, політичної, правової, екологічної, фізичної культури, культури праці. Усе це потребує відбору змісту виховної діяльності;

– оптимальний вибір методів і засобів досягнення мети, їх диференціація в залежності від соціально-економічних, вікових особливостей, рівня культури вихованця;

– визначення умов, які забезпечують успіх реалізації мети. Одним з важливих загальних умов є систематичність і послідовність в організації виховання, тобто процес виховання потребує обґрунтованої системи, що враховує попередній досвід вихованців і розробляє перспективи взаємодії вихователів і вихованців, передбачає ускладнення завдань виховання і безперервність виховного процесу.

19. Поняття про методи та засоби виховання. Класифікації та характеристика методів виховання.

У загальному розумінні, метод – це шлях пізнання й спосіб перетворення дійсності. **Метод виховання** – це способи діяльності вихователя та вихованця спрямовані на розв’язання поставлених виховних цілей.

Засоби – те, за допомогою чого відбувається виховання: предмети твору духовної і матеріальної культури (наукові посібники, книжки, газети, твори мистецтва), слово вихователя, різноманітні види діяльності (навчання, гра, художня самодіяльність, спорт), конкретні заходи (вечори, збори). Ці засоби використовуються в процесі реалізації того чи іншого методу.

Щодо класифікації методів виховання, то це досить складне питання. Багато педагогів працюють над розв’язанням його. Кожен висуває свої підходи до класифікації. Найбільш прийнятна класифікація – це та, в основу якої покладено цілісну структуру діяльності особистості, що включає в себе: 1) усвідомлення процесу діяльності; 2) стимулювання діяльності; 3) організація діяльності; 4) контроль та аналіз результатів діяльності.

Виділяють чотири основні групи загальних методів виховання:

1. **Методи формування свідомості особистості.** Вони включають методи різностороннього впливу на свідомість, почуття та волю учнів з метою формування їх поглядів і переконань:

а) **метод бесіди.** Призначення бесіди в тому, щоб залучити учнів до роздумів, до самостійної оцінки подій, учинків, явищ і ставлення до навколишньої дійсності. Ефективність бесіди буде високою тоді, коли її тема буде актуальною, спиратиметься на особистий досвід дитини, її вчинки.

б) **метод лекції.** Лекція використовується переважно у старших класах і передбачає ґрунтовне висвітлення тієї чи іншої проблеми;

в) **метод диспуту.** Характерний тим, що істина з’ясовується в результаті зіткнення протилежних поглядів, думок, різних точок зору. Призначення диспуту – створити основу для творчих пошуків та формулювання самостійних рішень;

г) **метод прикладу**. Наслідування прикладу старших формує в дітей дії нового типу, які співпадають з їх уявленнями про ідеал. Шляхом наслідування формуються суспільно-моральні цілі особистісної поведінки та соціально-цінні способи діяльності.

2. Методи організації діяльності спілкування та формування досвіду суспільної поведінки. Ця група методів забезпечує зв'язок, формування єдності свідомості та поведінки дитини:

а) **педагогічна вимога**. Вимога – метод педагогічного впливу, який у якості стимулу змушує дитину здійснити ту чи іншу дію, вчинок, використовуючи особисті стосунки між педагогом і вихованцем, а також між самими дітьми в колективі.

Види вимог: прохання, довіра, схвалення, порада, натяк, погроза, висловлення свого незадоволення вчинком, діями учня, переконання, осуд та ін.;

б) **метод привчання**. Привчання – це організація планомірного і систематичного виконання дітьми певних дій, з метою перетворення їх у звичні форми поведінки. Завдяки цьому методу формуються життєвонеобхідні звички. Цей метод пов'язаний з дотриманням розпорядку робочого дня;

в) **метод вправлення**. Мета вправлення – виробити практичний досвід поведінки, колективних стосунків, досвід, необхідний для формування певних якостей особистості;

г) **метод виховуючих ситуацій**. Педагогічна ситуація – це спеціально створені педагогічні умови, коли дитина поставлена перед вільним вибором поведінки.

3. Методи стимулювання поведінки і діяльності особистості:

а) **метод змагання**. Змагання може бути індивідуальним і колективним, тривалим та епізодичним;

б) **метод заохочення**. Заохочення – це спосіб вираження позитивної оцінки поведінки і діяльності особистості;

в) **метод покарання**. Покарання – це вплив на особистість, який виражає осуд її дій та вчинків. Покарання корегує поведінку дитини. Воно може бути індивідуальним і колективним;

г) **гра**. Гра – вид діяльності дітей, який виник історично, полягає у відтворенні дій дорослих і відносин між ними.

Види ігор: ігри дозвілля – ті, у які діти грають за власним бажанням; ігри педагогічні – ті, які застосовуються педагогом з метою розв'язання конкретних навчально-виховних завдань. Ігри дозвілля поділяються на: ігри творчі (сюжетно-рольові, конструкторські, гра-жарт); ігри за встановленими правилами (рухомі, хороводні, спортивно-змагальні).

д) **романтика** – це емоційний стимул більш високого рангу, ніж гра чи змагання. Романтика – це все те незвичне, фантастичне, таємниче, що може викликати захоплення в дитини. Складовими романтики можуть бути елементи гри, творчого пошуку (походи, заочні подорожі, пов'язані з виконанням конкретних завдань: пошук місць, імен);

4. **Методи самовиховання.** Мета цієї групи методів – це вдосконалення своєї особистості наближення до ідеалу поведінки особистості. До цієї групи методів належать такі методи: самопізнання, самоствалення, саморегуляція.

Необхідно пам'ятати про те, що у вихованні застосовується цілісна система методів цілеспрямованого вливу на дітей. Важливою умовою є застосування цілісної системи методів. Методи повинні відповідати меті та змісту виховання, а також вибір методу залежить від конкретної педагогічної ситуації, від особливостей вікового та індивідуального розвитку дитини.

20. Особливості трудового виховання молодших школярів. Мета, завдання та основні напрями трудової підготовки.

Праця є джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психічного розвитку особистості.

Трудове виховання – виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності.

Завдання трудового виховання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити:

– **психологічну готовність особистості до праці** (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної

значущості праці як обов'язку і духовної потреби, бережливості щодо результатів праці та повага до людей праці, творче ставлення до трудової діяльності);

– **підготовка до праці** (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, підготовка до свідомого вибору професії).

Головні завдання трудового виховання: 1) виховувати потребу працювати; 2) створення протиріч між наявним обсягом практичних умінь і навичок дитини та необхідністю оволодіння новими трудовими процесами; 3) розвиток свідомого ставлення до праці; 4) стимулювання трудової діяльності, трудової активності через форму організації праці, яка викликає інтерес в учнів; 5) організація трудової діяльності, кінцевою метою якої є формування практичних умінь та навичок.

Етапи та напрями трудової підготовки школярів:

– початковий (1–4 клас). Включає три види діяльності учнів: ігрова, навчальна діяльність, самообслуговуюча праця;

– загальне ядро (5–7 клас). У цей період здійснюється загально-трудова підготовка учнів;

– диференціація трудової підготовки (8–9 клас);

– завершальний етап (10–11 клас). Учні обирають один з видів трудової діяльності, який вони вивчають більш глибоко, на професійному рівні.

У молодшому шкільному віці трудове виховання полягає у формуванні стійкого інтересу до праці, розвитку дисциплінованості, акуратності, уваги, пам'яті, мислення. Профорієнтаційна робота в старшій школі є тривалим, з кожним роком усе складнішим процесом.

21. Зміст та завдання фізичного виховання молодших школярів. Форми і методи фізичного розвитку учнів початкової школи.

Фізичне виховання – це сукупність дій вихователя і вихованця, спрямованих на розвиток організму, укріплення здоров'я,

забезпечення гармонії фізичного розвитку та духовного життя багатогранної діяльності людини. Результат фізичного виховання особистості виражається в оволодінні нею фізичною культурою, яка представляє собою сукупність досягнень людини в галузі її фізичного розвитку.

Завдання фізичного виховання:

1. ***Сприяння зміцненню здоров'я і загартування організму учнів, підвищенню їх працездатності*** (підвищенням стійкості організму до перегрівання, переохолодження, коливань тиску, укріплення опорно-рухового апарата дітей, формування правильної постави, поліпшення діяльності серцево-судинної, дихальної системи; укріплення нервової системи).

2. ***Формування рухових умінь і навичок школярів у процесі виконання певних рухів.*** Серед них: природні дії (ходіння, біг, стрибки, плавання та ін.) і спеціально організовані вправи на приладах, акробатика, котрі вимагають певних знань.

3. ***Сприяння придбанню учнями необхідних знань*** у галузі фізичної культури, спорту, гігієни та медицини про значення фізичної культури і спорту для укріплення здоров'я, про режим дня, особисту гігієну, способи підтримання високої працездатності, про фактори загартування, прийоми самоконтролю та ін.

4. ***Розвиток основних фізичних якостей школярів*** (сили, спритності, терплячості, гнучкості), забезпечення єднання фізичного виховання з моральним, естетичним, трудовим, розумовим.

5. ***Виховання вольових і моральних якостей, свідомого ставлення школярів до власного організму,*** формування вмінь «щадити здоров'я», укріплювати його правильним режимом праці, відпочину, харчування, гімнастикою та спортом, гартувати фізичні та нервові сили, попереджати захворювання.

До ***форм організації фізичного виховання*** можна віднести уроки фізичної культури, оздоровчо-гігієнічну роботу в режимі навчального дня, самостійні заняття учнів, позакласну та позашкільну роботу з фізичного виховання.

Для вирішення завдань фізичного виховання необхідна освіта школярів, формування потреб оволодіння фізичною культурою, що можна забезпечити за допомогою освіти і переконання, тому варто

також використовувати такі **форми**: лекції, конференції, показові виступи спортсменів, зустрічі.. У фізичному вихованні корисні змагання типу «Веселі старты», малі олімпійські ігри, туристичні походи і естафети, зустрічі з представниками різних видів спорту, спортивні вечори і ранки, бесіди про гігієну, здоров'я і фізичну культуру і таке інше.

Дієвими є **методи** формування свідомості: бесіда, переконання, дискусія, приклад та методи формування досвіду поведінки: привчання, а також методи стимулювання поведінки – заохочення, змагання, гра

Розвиток основних фізичних якостей, формування рухових умінь і навичок повинно здійснюватися в процесі виконання фізичних вправ, трудової діяльності, додержань режиму парці та відпочинку, гігієни праці. Успішність фізичного виховання визначається також педагогічно доцільним використанням методів заохочення (участь у змаганнях, одержування призів та ін.), а також стимулювання школярів до самоосвіти, зміцнення свого тіла.

22. Зміст та завдання розумового виховання. Шляхи і засоби формування світоглядних позицій учнів початкової школи.

Розумове виховання – діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Розумове виховання відбувається в процесі засвоєння знань і не зводиться до нагромадження певного їх обсягу. Процес здобуття знань і якісне їх поглиблення є чинником розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини.

У процесі навчання та виховання реалізується головна мета розумового формування особистості учня – розумовий розвиток.

Розумовий розвиток – процес розвитку інтелектуальних сил, пізнавальних здібностей мислення учнів.

Основним завданням **розумового виховання** є **розвиток мислення** взагалі та різних його видів. Воно також передбачає

оволодіння основними розумовими операціями (аналізом, синтезом, порівнянням, систематизацією). Важливим завданням розумового **виховання є формування в учнів культури розумової праці**, до якої належать навчальні вміння. Культура розумової праці означає вміння раціонально використовувати режим розумової роботи, точно й акуратно виконувати всі операції, підтримувати порядок на робочому місці і т. ін. Вона передбачає і вироблення в учнів особливих якостей, необхідних для засвоєння знань у будь-якій галузі: вміння зосереджено й уважно працювати, долати труднощі; розвиток пам'яті та використання різних її видів – логічної, моторної, зорової; вести спостереження і нотатки; контролювати себе, застосовувати знання в інших умовах.

Особливе значення для розумового виховання має завдання – **формування світогляду учнів**. Світогляд являє собою узагальнену систему поглядів, переконань, ідеалів, у яких людина виражає своє ставлення до оточуючого її природного та соціального середовища, самої себе. Світогляд визначає загальну спрямованість особистості, її прагнення, стійкість характеру, а також відбивається на всьому складі людини, на її поведінці, діях, звичках, нахилах.

Світогляд як система поглядів, переконань, у якій людина відбиває своє ставлення до світу і своє місце в ньому, одночасно пов'язаний із різними сторонами діяльності особистості, із знаннями й уміннями їх застосувати при розв'язанні завдань, із якими школяр зіштовхується у своєму житті, тобто з інтелектуальною стороною особистості, із спрямованістю особистості – її ставленням, мотивами, оцінками, ідеалами.

Шляхи формування світогляду школярів визначаються його структурою:

1. **Оволодіння науковими знаннями**. Наукові знання є фундаментом світогляду особистості. Оволодіння ними може здійснюватися через засвоєння учнями змісту основ наук, які вивчаються в школі.

2. Ефективність формування переконань школярів багато в чому **визначається методами навчання**. Тож організація процесу навчання повинна: а) передбачати включення школярів у самостійну пізнавальну діяльність, щоб вони побачили, усвідомили і зрозуміли

причинно-наслідкові зв'язки, могли науково оцінити ті чи інші факти і явища дійсності; б) пробуджувати емоційне ставлення учнів до матеріалу, який вивчають, учити відстоювати свої позиції через систему аргументів.

3. *Залучення учнів до позакласної та позашкільної роботи* (гуртки технічної творчості, історії, краєзнавства), проведення диспутів, конференцій. Уся система позанавчальної роботи повинна допомагати школярам розуміти світ і себе в ньому, формувати переконання, давати можливість самореалізації особистості.

4. *Організація досвіду поведінки*, створення ситуацій, які вимагають виявлення позицій, переконань особистості, вибору в кожному конкретному випадку оптимального варіанта практичних дій з урахуванням конкретних обставин і умов.

5. *Спонукати школярів до самоосвіти і самовиховання*, що пов'язано з емоційно-вольовою сферою діяльності людини.

До засобів формування наукового світогляду належать як засоби навчання так і засоби виховання. Зокрема, слово вчителя, підручники посібники, художня література, преса, мистецтво і т.д.

23. Основи морального виховання молодших школярів. Зміст, завдання та основні засоби.

Моральне виховання – виховна діяльність школи, сім'ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття, і навичок, умінь, відповідної поведінки.

Моральне виховання розпочинається в сім'ї, продовжуючись у процесі соціалізації особистості. Його основу вкладають загальнолюдські та національні цінності, моральні норми, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві. Моральне виховання характеризують поняття: мораль, моральний ідеал, моральний кодекс, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості.

Мораль – це система норм, правил і вимог до поведінки особистості в різних сферах життя і діяльності.

Моральний ідеал – образ, що втілює в собі найвищі моральні якості, є взірцем, до якого слід прагнути.

Система морального виховання здійснюється за *певними напрямми*, зокрема, це стосується формування ставлень:

1) ставлення до людей, як позитивне, активно діяльне ставлення, що ґрунтується на повазі до людського життя, усвідомленні його недоторканості, визнанні найвищою цінністю;

2) ставлення людини до самої себе, зокрема, самоповага, чесність і правдивість, морально-духовна чистота, нетерпимість до власних недоліків, прагнення до самовдосконалення, самовиховання;

3) ставлення до праці: працелюбність, добросовісність у парці, постійна потреба трудитися;

4) ставлення до природи: усвідомлення універсальної цінності природи, бережливе ставлення до навколишнього середовища, активна діяльність, спрямована на покращення природи.

Кінцевою метою морального виховання є формування в особистості загальнолюдських моральних якостей. За умови їх сформованості на достатньому рівні та стійкості цих якостей на практиці говорять про людську совість.

Моральне виховання розглядається як цілісний процес, спрямований на формування в дітей моральної свідомості, моральних почуттів та моральної поведінки. Найважливішим компонентом морального розвитку особистості є моральне почуття, яке виступає рушійною силою морального вчинку.

У моральному вихованні молодших школярів важливим є розвиток у дитини відчуття провини. Відчуття провини – ситуація, де об'єктом оцінювання є сам суб'єкт дії. У моральному вихованні формами зовнішнього підкріплення повинні бути схвалення та осуд, дуже обережно можна користуватися заохоченням та покаранням.

Шляхи і засоби морального виховання школярів визначаються його завданнями, які спрямовані на: формування в учнів моральних понять, переконань; виховання і розвиток у школярів моральний почуттів (любові до Батьківщини, відданості їй, національної самосвідомості, поваги до своїх батьків і рідних); прищеплення школярам навичок, звичок моральних дій; виховання і закріплення в школярів позитивних рис характеру (доброти, чуйності, щедрості, совісності, чесності і терпимості.); формування потреб у самовдосконаленні і самовихованні.

Розв'язання цих завдань повинно забезпечувати моральну поведінку школяра, тобто зовнішній прояв у практичній діяльності духовного напрямку, особистих установ, які відповідають етичним нормам, принципам даного суспільства.

Дисциплінованість, організованість – суттєві ознаки моральної вихованості та культури людини. Основою дисципліни є поєднання методів переконання з метою формування свідомості і розумної вимогливості. Це суттєва і передумова для опанування вміннями і звичками моральної поведінки.

Засоби морального виховання визначаються відповідно до діяльності всіх соціальних інституцій: сім'ї, цілеспрямований вплив її на формування моральних цінностей дитини; педагогічну діяльність дошкільних виховних закладів; освітньо-виховну діяльність загальноосвітніх навчально-виховних закладів (шкіл, ліцеїв, гімназій); засобів масової інформації (радіо, телебачення, кіно, газет та ін.); діяльність мистецьких закладів (театрів, музеїв, консерваторій, клубів, будинків культури тощо).

24. Особливості естетичного виховання учнів початкових класів. Мета, завдання та основні форми.

Естетичне виховання – це процес формування в учнів здібностей сприймати і правильно розуміти прекрасне в навколишній дійсності та в мистецтві, процес формування естетичної свідомості розвитку творчих здібностей і дарувань у різних галузях естетичної діяльності. Це процес формування естетичного досвіду особистості. Складові естетичного досвіду – це естетичні почуття, естетичний ідеал, естетичні погляди, смаки, інтереси, потреби, естетична діяльність.

Естетичний розвиток включає освоєння навколишнього світу, пізнання його естетичних якостей, а також створення гармонії у внутрішньому та навколишньому світі.

Роль естетичного виховання у формуванні особистості молодшого школяра можна сформулювати у вигляді трьох аспектів: 1) естетичне ставлення до навколишньої дійсності виконує важливу

пізнавальну функцію. Виділяють два шляхи пізнання навколишньої дійсності: а) наукове; б) естетичне. 2) естетичні засоби розвивають самосвідомість і почуття особистості; 3) процес естетичного виховання сприяє моральному розвитку особистості.

Завдання естетичного виховання:

1) формування художньо-естетичних потреб. Із цією метою естетичне виховання дітей у школі необхідно організовувати так, щоб практичне ознайомлення дітей із прекрасним викликало інтерес, зацікавлення учнів і спричиняло внутрішні протиріччя між новими естетичними потребами та наявним рівнем естетичного розвитку дитини;

2) розвиток естетичного сприйняття. ***Естетичне сприйняття*** – це процес сприймання краси, у результаті якого виникають естетичні почуття, емоції, переживання. Багатство почуттів є необхідною умовою різностороннього розвитку особистості. Естетичне сприйняття відбувається через органи чуття;

3) здійснення естетичної освіти учнів. Це ознайомлення з основними видами мистецтва, з основними засобами відображення прекрасного в цих видах мистецтва.

У результаті естетичного споглядання вирішуються такі завдання: а) загострюються емоційні сприйняття до краси; б) збагачуються уявлення учнів чуттєво-образною інформацією; в) формуються навички естетичної оцінки різноманітних проявів прекрасного, вдосконалюються моральні якості учнів.

4) розвиток естетичних уявлень, понять, оцінок, суджень та смаків. Головним засобом розвитку елементарної естетичної свідомості школярів є їхня естетична освіта. Необхідно постійно збагачувати знання та уявлення учнів, а також спонукати їх до висловлення власного ставлення до явищ, предметів, поділ шляхом бесід, диспутів, обговорень прочитаних книг, переглянутих кінофільмів.

У молодшому шкільному віці інтереси дитини короткочасні, нестійкі, поверхневі, емоційні переживання прості та елементарні, увага не стійка. Тому тривале сприйняття творів мистецтва втомлює дитину. Необхідно залучати дітей до художньої творчості в процесі малювання, ліплення, до гри на музичних інструментах.

Шляхи естетичного виховання:

1) оволодіння естетичними знаннями в процесі вивчення навчальних предметів. Особливе навантаження лежить на предметах художнього циклу: музиці, живопису, літературі.

2) великі можливості формування естетичної культури школярів має організація факультативів.

3) естетичне виховання в позакласній і позашкільній роботі. Основні завдання позакласної та позашкільної роботи – це: а) залучення школярів до прекрасного, б) ознайомлення їх із творами мистецтва, в) організація естетичної діяльності дітей.

Одні ***форми роботи*** охоплюють великі групи учнів, інші задовольняють їхні індивідуальні запити, нахили, інтереси: мистецтвознавчі гуртки любителів живопису, музики, літератури та ін.; лекторії, класи любителів мистецтва, шкільні лялькові театри, драматичні гуртки; олімпіади, конкурси, виставки, огляди талантів; організація і функціонування малих художніх музеїв.

Одні ***форми*** тісно пов'язані з навчальними предметами, поглиблюють і поширюють естетичну підготовку учнів, інші ж форми є цілком новими;

4) великі можливості впливу на формування естетичної культури школярів має сім'я, але, на жаль, на базі мистецтва явно недостатньо спілкування дітей і батьків у сучасних умовах життя суспільства;

5) спонукання школярів до естетичного самовиховання.

Засоби естетичного виховання: праця, природа, мистецтво, побут.

25. Організаційні форми виховної роботи та їх класифікація. Основні вимоги до форм виховання молодших школярів.

Форма виховання – це зовнішня, організаційна характеристика виховного процесу, композиція виховного заходу. Виховний захід – організована педагогом діяльність учнів, спрямована на розв'язання виховних завдань.

Найбільш поширеною є класифікація форм виховання залежно від кількості дітей, які беруть у них участь: **масові** (участь усієї школи, класу), **групові та індивідуальні**.

Форми виховної діяльності визначають також у відповідності з напрямками виховної роботи класного керівника (вихователя).

Наприклад, організації **пізнавальної діяльності** учнів відповідають такі форми: вікторина, аукціон знань, інтелектуальна гра «Що? Де? Коли?», засідання клубу допитливих, конкурс проектів, конкурс ерудитів, інтелектуальний конкурс, ділові ігри, огляд знань, наукові конференції, конкурс винахідників і фантазерів, турнір ораторів, усний журнал, практичні заняття) тощо.

Для реалізації завдань **морального виховання** широко застосовують такі форми: «круглий стіл»), прес-конференції, усні журнали, диспути, вечори запитань і відповідей, бесіди на етичні теми, огляд літератури з різноманітних проблем, літературно-музичні композиції, практичні заняття типу «Культура спілкуванню»), «Єдність прав і обов'язкію), акції милосердя, пошукова діяльність тощо.

Профорієнтацію учнів організують за допомогою таких форм: зустрічі з представниками різних професій; «У світі професій»; «Як вибрати професію»); екскурсії на виробництво; гра-конкурс «Чия професія краща?», захист професій, місто веселих майстрів тощо.

В **естетичному вихованні** доречні літературні і музичні вечори і ранки, «година поезії», екскурсії до музеїв, відвідування театрів, виставок, прогулянки на природу, бесіди про музику і живопис, класні диско вечори, свята мистецтв, огляди журналів, випуск рукописних журналів, концерт «Ромашка), естафета улюблених занять, турнір знавців поезії, жива газета, подорож у минуле, лицарський турнір тощо.

У **фізичному вихованні** корисні ігри типу «Веселі старты», малі олімпійські ігри, туристичні походи і естафети, зустрічі з представниками різних видів спорту, спортивні вечори і ранки, бесіди про гігієну, здоров'я і фізичну культуру і таке інше.

Провідною форми виховної роботи є **класна година**, яка має бути: систематичною, на розгляд учнів бажано виносити цікаві, актуальні для них питання, проведення класної години має

відбуватися за чітким планом, заохочувати учнів до вільного висловлювання думок, не ігнорувати запитань учнів, використовувати сучасні інтерактивні технології та тренінги, цікавитися інтересами учнів для визначення подальших тем класних годин;

26. Поняття про колектив, його основні характеристики Стадії розвитку дитячого колективу.

Кожна людина протягом життя входить до різних соціальних об'єднань, малих груп: сім'ї, групи у дитсадку, класу, дворової компанії, студентської групи, спортивної секції, гуртка, бригади і т. д.

У сучасній педагогічній науці є два поняття: *група і колектив*.

Група – це сукупність індивідів, що розглядається з точки зору їх соціальної, виробничої, вікової, побутової, професійної спільності.

Мала група – невелике за складом об'єднання людей, які мають спільну мету і безпосередньо взаємодіють між собою. Це елементарна ланка суспільства, через яку особистість сприймає соціальні норми, цінності і правила поведінки.

Серед високорозвинутих малих груп розрізняють *корпорації і колективи*. Корпорація – організована група, члени якої об'єднані діяльністю, що суперечить суспільним нормам. Корпораціями, наприклад, є злочинна група, група наркоманів.

Колектив – група людей, які об'єдналися для досягнення особистісно і суспільно значущої мети. Це така форма організації дітей, яка задовольняє їхні життєві потреби й одночасно є могутнім чинником виховання. Серед основних *ознак колективу*, виділяють такі: 1) наявність суспільно значущої мети та діяльності, спрямованої на її досягнення; 2) чітка організаційна структура: наявність органів самоврядування, визначеність прав і обов'язків, сформованість відносин взаємозалежності (кожен відчуває відповідальність за виконання покладених на нього обов'язків перед іншими членами колективу); 3) дружні стосунки, взаєморозуміння та згуртованість, ціннісно-орієнтаційна єдність колективу, тобто схожість.; 4) високий рівень значущості колективу для його членів: задоволення від

перебування у ньому, гордість за нього, емоційна ідентифікація з групою; 5) захищеність особистості в групі.

Колектив як соціальна діюча система має виконувати певні **функції**: **організаторська**, спрямована на об'єднання членів колективу з метою виконання певних завдань; **виховна**, спрямована на створення оптимальних умов для розумового, морального, фізичного, трудового й естетичного виховання, забезпечує умови для психічного й соціального розвитку особистості; **стимулююча**, сприяє формуванню морально-ціннісних стимулів діяльності особистості У всіх сферах; регулює поведінку членів колективу, впливає на формування певних якостей особистості – сили волі, гуманізму, працьовитості, совісті, чесності, цілеспрямованості, гідності та ін.

У своєму розвитку колектив проходить кілька органічно взаємопов'язаних стадій. Перехід від однієї стадії до іншої підпорядкований певним закономірностям і характеризує керований розвиток з якісного боку.

Існують різні підходи до диференціації та характеристики етапів розвитку малих груп, колективів. Однією із найбільш поширених у вітчизняній педагогіці є **тристадійна модель** колективної динаміки, яку розробив А. С. Макаренко у відповідності із змінами джерела та характеру вимог до поведінки вихованців.

Перша стадія характеризується недостатньою організованістю, розрізненістю учнів, лише формально об'єднаних в один клас. Учитель виступає організатором, колективу, єдиним джерелом вимог до учнів.

На другій стадії в класі виділяються учні (актив), які підтримують вимоги вчителя і готові до співробітництва з ним. Вони не лише самі погоджуються з нормами поведінки, але й переконують у необхідності дотримання вимог педагога іншими учнями класу. Отже, джерелом вимог поряд із педагогом виступає також актив класу.

Третя стадія характеризується високим рівнем згуртованості групової самосвідомості, єдиною системою групових норм (громадська думка), дотримуватися яких повинен кожний член колективу. Формується ціннісно-орієнтаційна єдність колективу. Дитячий колектив стає суб'єктом виховного впливу, джерелом вимог

до поведінки своїх членів. Учні дотримуються єдиних норм поведінки і засвоюють їх один від одного. Виникає атмосфера взаємної доброзичливості, вимогливості, колектив стає фактором, який спонукає дітей до самовиховання.

Таким чином, колектив проходить у своєму становленні шлях від одноосібної вимогливості вихователя до саморегуляції кожною особистістю своєї поведінки на основі єдиних групових норм.

27. Система освіти в Україні та її структура. Загальні основи управління загальноосвітнім навчальним закладом. Характеристика діяльності органів самоврядування та адміністрації школи.

Школознавство є невід'ємною складовою частиною, однією з важливих галузей педагогіки, адже воно вивчає принципи, закономірності, розробляє оптимальні форми й методи управління освітою, питання наукової організації педагогічної праці в школі, досліджує діяльність посадових осіб у школі.

Під *школознавством* здебільшого розуміють педагогічну науку про процес організації та управління роботою загальноосвітнього навчального закладу.

Система освіти України складається із закладів освіти, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти.

Структура освіти включає: дошкільну освіту; загальну середню освіту; позашкільну освіту; професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту; аспірантуру; докторантуру; самоосвіту.

Органами державного управління освітою в Україні є Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, міністерства і відомства, які мають навчально-виховні заклади, Вища атестаційна комісія, Управління освіти обласних державних адміністрацій, Відділи освіти районних (міських) державних адміністрацій.

Структура освіти України

Центральним органом державного управління освітою в Україні є *Міністерство освіти і науки*, перейменоване у даному році *Міністерство освіти і науки, молоді та спорту*. Міністерство бере участь у виробленні державної політики в галузі освіти та втіленні її в життя, визначенні основних напрямків розвитку освіти, здійснює координаційні, науково-методичні, контрольні функції та державне інспектування, забезпечує зв'язок з іншими державами, організовує впровадження в практику досягнень науки і передового педагогічного досвіду, проводить атестацію та акредитацію навчально-виховних закладів республіканського значення.

При обласних, районних (міських) державних адміністраціях створюються відповідні структурні підрозділи, які здійснюють управління освітою: при обласній держадміністрації – *управління освітою*, при районній (міській) – *відділи освіти*, при сільських і селищних радах народних депутатів – *комісії з питань освіти*.

Управління загальноосвітнім навчальним закладом в системі середньої освіти відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» здійснюють відповідні органи виконавчої влади та

органи місцевого самоврядування й підпорядковані їм органи управління освітою.

Безпосереднє керівництво загальноосвітнім навчальним закладом здійснюється його директором та органами громадського самоврядування.

До органів громадського самоврядування в системі освіти належать **загальні збори (конференція) колективу; рада навчально-виховного закладу;** районна, міська, обласна конференції працівників освіти; районна, міська ради з питань народної освіти; всеукраїнський збір (з'їзд) працівників освіти.

Змістом діяльності самоврядування є самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, наукової, методичної, фінансово-господарської, виробничо-комерційної діяльності; участь у формуванні планів прийому учнів, студентів, слухачів з урахуванням державного замовлення та замовлень місцевого значення; визначення змісту шкільного комплексу освіти, форм і методів навчання; прийняття на роботу педагогічних та інших працівників; здійснення громадського контролю за організацією харчування в навчально-виховних закладах.

Безпосереднє керівництво роботою загальноосвітньої школи здійснює адміністрація школи, до її складу входять **директор, його заступники з навчальної та виховної роботи, помічник директора з господарської частини**, їхні права та обов'язки визначені Положенням про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад.

У сучасних умовах організації навчально-виховного процесу у загальноосвітніх закладах вводяться посади **заступника директора школи з наукової роботи**, який аналізує процеси в системі освіти, займається реалізацією інноваційних програм, розробляє методичні документи, розділи програми школи, які стосуються перспектив її розвитку, також **завуча-координатора (заступника директора з комерційної діяльності)**, який встановлює зв'язки із спонсорами, шефами, веде пошук джерел позабюджетного фінансування школи та **заступника директора із соціально-педагогічної реабілітації**, в обов'язки якого входить організація, контроль роботи класів

вирівнювання, вирішення питань педагогічної корекції, адаптації учнів і вчителів у навчально-виховному процесі школи.

28. Особливості методичної роботи в школі, основні її форми. Атестація педагогічних працівників.

Якість навчально-виховного процесу школи, його результати певною мірою залежать від учителя, його теоретичної підготовки, педагогічної та методичної майстерності.

З метою поліпшення фахової підготовки педагогічних кадрів у школах проводять спеціальну *методичну роботу*, яка спонукає кожного вчителя до підвищення свого фахового рівня; сприяє взаємному збагаченню членів педагогічного колективу педагогічними знахідками, дає змогу молодим учителям вчитися педагогічної майстерності у старших і досвідченіших колег, забезпечує підтримання в педагогічному колективі духу творчості, прагнення до пошуку.

У процесі методичної роботи здійснюються підвищення наукового рівня вчителя, його підготовка до засвоєння змісту нових програм і технологій їх реалізації, постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних дисциплін і методик викладання, вивчення і впровадження у шкільну практику передового педагогічного досвіду, творче виконання перевірених рекомендацій, збагачення новими, прогресивними й досконалими методами і засобами навчання, вдосконалення навичок самоосвітньої роботи вчителя, надання йому кваліфікованої допомоги з теорії та практичної діяльності.

Методичну роботу в школі проводять в індивідуальній і колективній формах.

Індивідуальна форма. Ця форма методичної роботи вчителів є складовою їх самоосвіти. Зміст індивідуальної самоосвіти педагога охоплює систематичне вивчення політичної, психолого-педагогічної, наукової літератури, безпосередню участь у роботі шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань; розробку окремих проблем,

пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи; проведення експериментальних досліджень; підготовку доповідей, виступів по радіо, телебаченню, огляд і реферування педагогічних та методичних журналів, збірників та ін.

Колективні форми:

Відкриті уроки – одна з колективних форм методичної роботи. Їх мета – підвищення майстерності всіх учителів. Основні завдання відкритих уроків: упровадження в практику вчителів передового педагогічного досвіду і результатів досліджень педагогічної науки, спрямованих на розв'язання завдань, що стоять перед національною школою.

Взаємовідвідування вчителями уроків – має істотне значення у підвищенні педагогічної майстерності вчителів.

Також до колективних форм методичної роботи належать ***предметні методичні об'єднання вчителів або предметні комісії*** – центр методичної роботи, вивчення і втілення досягнень теорії та передового досвіду в практику навчання конкретних навчальних дисциплін. Вони створюються у великих школах, де один предмет викладають кілька вчителів. Існують також методичні об'єднання вчителів початкових класів та об'єднання класних керівників і вихователів. Методичні об'єднання можуть заслуховувати й обговорювати доповіді з найактуальніших питань навчання і виховання, нову фахову літературу, організовувати взаємовідвідування уроків, проведення і обговорення відкритих уроків, виготовлення наочності, застосування технічних засобів навчання. У їх компетенції – організація консультацій для молодих учителів, заслуховування звітів учителів про виконання індивідуальних планів самоосвіти.

Методичні кабінети – створюють у великих основних і середніх школах для надання вчителям і вихователям методичної допомоги. Вони знайомлять учителів з досягненнями педагогічної науки і передового педагогічного досвіду.

Одним із шляхів підвищення методичного рівня вчителів є ***залучення їх до розробки актуальної для педагогіки і школи проблеми***. Наукову проблему обирають з таким розрахунком, щоб до її розробки можна було залучити всіх педагогів школи.

Семінар-практикум – продуктивна форма методичної роботи. Цінність його в тому, що вчителі самостійно опрацьовують педагогічну літературу з обговорюваної проблеми, аналізують власний досвід. Опрацьовані матеріали учасники семінару-практикуму оформляють у вигляді рефератів або доповідей.

Педагогічні читання – сприяють підвищенню педагогічної майстерності вчителів. Мають на меті узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду і проводяться з актуальної педагогічної тематики. Їх можна організувати у школі, районі, області, країні.

Науково-практична конференція (районна, обласна чи республіканська) – ефективна форма методичної роботи. З темою конференції педагогічну громадськість ознайомлюють заздалегідь. На пленарному засіданні розглядають основні питання проблеми, яка виноситься на обговорення, а під час роботи секцій обговорюють конкретніші питання навчально-виховної роботи, відвідують і обговорюють уроки та виховні заходи у кращих школах. На підсумковому пленарному засіданні заслуховують звіти керівників секцій, обговорюють і приймають рекомендації науково-практичної конференції з даної проблеми.

Діяльність шкіл передового досвіду – спрямована на вивчення та поширення передового педагогічного досвіду. **Опорні школи** – важлива ланка методичної роботи. Вони мають належну навчально-матеріальну базу, творчий педагогічний колектив і відповідні результати в навчально-виховній роботі. На базі опорної школи проводять індивідуальні та групові консультації, стажування, науково-практичні конференції, педагогічні читання, семінари-практикуми тощо.

Експериментальний педагогічний майданчик. Відповідно до «Положення про експериментальний педагогічний майданчик» такі майданчики створюють для реалізації педагогічних ініціатив, спрямованих на оновлення змісту, впровадження принципово нових технологій у практику закладів освіти. Ініціатором створення може бути будь-яка особа чи заклад освіти.

Творчі звіти вчителів – використовують перед атестацією педагогічних працівників. Звітуючи на педагогічній раді, вчитель

ділитися своїми знахідками, методичними доробками, знайомить інших учителів з технологією власного досвіду.

У підвищенні фахового, методичного і психолого-педагогічного рівнів учителя вагому роль відіграють обласні інститути удосконалення вчителів. Останніми роками в цих установах створено кафедри, що відповідають за підвищення кваліфікації учителів.

Підвищенню фахового рівня педагогічних працівників сприяє також їх систематична *атестація*, яку проводять з метою визначення відповідності педагогів посаді, яку вони обіймають, рівневі кваліфікації, залежно від якого (а також від стажу педагогічної роботи) їм встановлюється кваліфікаційна категорія, визначається тарифікаційний розряд оплати праці, присвоюється педагогічне звання.

Атестація педагогічних працівників проводиться також з метою активізації творчої професійної діяльності, стимулювання фахової та загальної освіти педагогічних працівників, посилення мотивації якісної праці, підвищення професійної відповідальності за результати навчання і виховання.

Атестації підлягають педагогічні працівники з вищою освітою, а також з середньою спеціальною та загальною середньою освітою. Не підлягають атестації молоді спеціалісти, стаж роботи яких менший 3 років, педагогічні працівники, які працюють у даній освітній установі менше 1 року, перебувають на тривалому лікуванні, жінки, що перебувають у відпустці по вагітності, пологах і доглядом за дитиною. Спеціалісти, які навчаються заочно, можуть атестуватися за бажанням.

Періодичність проведення чергової атестації – один раз у 5 років. У випадку відмови педагогічного працівника проходити чергову атестацію йому встановлюється кваліфікаційна категорія на ступінь нижча від попередньої. Для педагогічних працівників, які вирішили підвищити кваліфікаційну категорію, проводиться позачергова атестація (але не раніше, як через рік від попередньої). Вона може проводитися і на подання адміністрації або ради навчального закладу для тих осіб, які знизили рівень своєї професійної діяльності.

Проведенню атестації педагогічного працівника передуює проходження ним одної із форм підвищення кваліфікації.

Атестація педагогічних працівників проводиться атестаційними комісіями, які створюються при загальноосвітніх навчально-виховних закладах, відділах та управліннях освіти. Педагогічні працівники малокомплектних початкових шкіл проходять атестацію при базовій школі або при відділі освіти районної держадміністрації.

За рішенням атестаційної комісії педагогічним працівникам встановлюються такі кваліфікаційні категорії: «спеціаліст вищої категорії», «спеціаліст I категорії», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст», можуть присвоюватися педагогічні звання «старший вчитель», «вчитель-методист», «вихователь-методист», «педагог-організатор-методист» і інші. Вимоги до кваліфікаційних категорій та педагогічних звань наведено в «Типовому положенні про атестацію педагогічних працівників України». У випадку незгоди педагогічного працівника з рішенням атестаційної комісії він може оскаржити його у 10-денний термін в атестаційній комісії вищого рівня.

29. Внутрішкільний контроль в системі діяльності загальноосвітнього закладу. Його види, форми та методи.

У керівництві школою важливим є внутрішкільний контроль.

Внутрішкільний контроль – систематична, цілеспрямована перевірка роботи вчителя адміністрацією школи.

Його мета – домогтися оптимальної відповідності діяльності школи державним стандартам.

Для забезпечення системи і єдності вимог внутрішкільного контролю директор спільно зі своїми заступниками складає плани контролю (на півріччя, місяць, тиждень), в яких зазначає, хто із керівних працівників школи, коли і з якою метою, який вид перевірки і якими методами здійснюватиме. У таких планах передбачено можливість спільного відвідування уроків і позакласних занять керівниками школи, залучення до участі в контролі керівників методичних об'єднань, досвідчених учителів, класних керівників.

Організація перевірки будь-якого з аспектів навчального процесу передбачає визначення мети, складання плану перевірки, вибір форм і методів контролю, констатування, об'єктивну оцінку стану справ,

висновків, пропозицій щодо вдосконалення навчально-виховного процесу або усунення недоліків, контроль за виконанням пропозицій.

За логічною послідовністю внутрішкільний контроль поділяють на поточний, попередній, проміжний, підсумковий, а також епізодичний і періодичний. Види внутрішкільного контролю (залежно від мети):

Класно-узагальнюючий. Передбачає виявлення рівня знань і вихованості учнів класу, якості та методів викладання, якості роботи класного керівника, виконання батьківських обов'язків у вихованні дітей.

Фронтальний. Спрямований на вивчення стану викладання окремих предметів у всіх або окремих класах, стану роботи класних керівників у всіх або окремих класах.

Тематичний. Його мета – перевірка роботи всього колективу над певною проблемою, рівня знань і вмінь учнів з якоїсь теми або предмета, стану роботи класних керівників у певному напрямі та ін.

Персональний. Його суть – перевірка продуктивності викладацької діяльності, методичного рівня учителя загалом або окремого аспекту його діяльності.

Оглядовий. Предметом перевірки є стан шкільної документації, стан трудової дисципліни, стан навчального обладнання.

Вид перевірки визначається метою і станом об'єкта, який перевіряють. **Форми внутрішкільного контролю:**

Колективна. До контролю залучають усі ступені управління: адміністрацію, керівників кафедр, досвідчених учителів, учнів, батьків.

Взаємоконтроль. До контролю залучають керівників кафедр, досвідчених учителів і класних керівників через наставництво, взаємовідвідування навчальних занять і виховних заходів.

Самоконтроль. Делегується найдосвідченішим учителям і класним керівникам з обов'язковим періодичним звітуванням за пропонованими схемами.

Адміністративний плановий контроль. Здійснюють директор, його заступники, керівники кафедр відповідно до плану внутрішкільного контролю.

Адміністративний регульовальний (позаплановий) контроль. Здійснюють директор і його заступники у разі виникнення непередбачених планом проблем.

Об'єктивність будь-якого виду чи форми перевірки залежить від умілого використання методів контролю.

Методи внутрішкільного контролю:

Спостереження. Передбачає відвідування уроків, позакласних заходів з наступним обговоренням.

Усна перевірка або опитування. Це найбільш поширений метод перевірки знань учнів. У ході її є можливість виявити не тільки знання учнів з того чи іншого предмета, теми, але і самостійність мислення, логіку викладу матеріалу, сформованість зв'язного мовлення, особливості пам'яті і т.д.

Метод письмової перевірки дає можливість за один урок або частину уроку перевірити якість знань, умінь і навичок всіх учнів класу. Цей метод більш об'єктивний у порівнянні з усною перевіркою, оскільки дає можливість бачити кожна неточність. Проте письмова перевірка має і свої недоліки: немає живого контакту з учнем у процесі перевірки, тому в того, хто перевіряє, немає можливості простежити за розвитком зв'язного мовлення учня, логікою міркування.

Перевірка документації. Охоплює роботу з класними журналами, щоденниками учнів, планами уроків, особовими справами учнів та ін.

Тестування. Використання методу психологічної діагностики для вимірювання індивідуальних відмінностей.

Ретроспективний розбір. Використовується оцінка діяльності школи випускниками минулих років, викладачами вищих навчальних закладів на основі аналізу вступних іспитів та ін.

30. Планування діяльності загальноосвітнього закладу, його види та їх характеристика. Особливості планування роботи вчителя початкових класів та практичного психолога.

Керівництво такою складною динамічною системою, як школа, вимагає ретельного планування. Планування буде лише тоді ефективним, коли всі його складові будуть утворювати певну систему. Стосовно планування роботи школи система передбачає створення певного системного об'єкту (річного плану роботи школи) й перехід від нього до аналізу й планування складових (методичної роботи; роботи учнівських організацій та батьківських комітетів; виховної роботи; зміцнення навчально-матеріальної бази; розподілу обов'язків членами адміністрації; планування роботи кожним учителем, класним керівником тощо). На практиці це означає, що, виходячи з перспектив теми, над розв'язанням якої працює педагогічний колектив, нормативи і директивних документів, враховуючи результати роботи за минулий навчальний рік, шкільне оточення, інтереси вчителів, учнів та їхніх батьків розуміючи сутність кінцевої мети, керівник складає річний план роботи школи, який повинен охоплювати всі ділянки шкільного життя.

У загальноосвітніх школах України відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 240 від 23.06.2000 року встановлено чітку **систему планування**.

Розрізняють **перспективне, річне й поточне планування** діяльності школи.

Поточне планування визначає програму діяльності окремих підрозділів і виконавців на певні терміни упродовж навчального року. Передбачає складання:

- 1) розкладу уроків, шкільних гуртків, спортивних секцій;
- 2) календарних та поурочних планів учителів, планів виховної роботи класних керівників, вихователів груп подовженого дня;
- 3) планів роботи методичних об'єднань, інших форм методичної роботи, які працюють на базі школи;
- 4) плану роботи шкільної бібліотеки;
- 5) плану роботи батьківського комітету;
- 6) плану-календаря навчально-виховного процесу, в якому зазначаються загальношкільні заходи.

Календарне планування навчального матеріалу здійснюється безпосередньо в програмах. На основі календарних планів учителі

початкових класів розробляють поурочні плани, структуру і форми яких визначають самостійно.

Поурочний план є робочим документом учителя і може бути складений у вигляді конспекту, тез, таблиці тощо. В ньому відображають мету, завдання і головні положення змісту уроку, його етапи й відповідні їм методи і прийоми організації навчальної діяльності учнів. Багато вчителів мають розгорнуті конспекти або тематичні розробки уроків, складені в попередні роки, можуть з дозволу директора школи користуватися ними як поурочним планом, вносячи за необхідності доповнення й корективи.

Планування роботи класного керівника і практичного психолога. Складається план на семестр у формі, визначеній адміністрацією навчального закладу. Можна запропонувати таку форму **плану класного керівника**:

	Назва заходу	Термін виконання	Хто залучений до виконання	Відмітка про виконання
	2	3	4	5

При плануванні роботи класним керівником мають бути враховані умови роботи школи, її оточення, традиції, контингент батьків, особливості класного колективу (кількість учнів у класі, їх нахили, здібності, умови життя тощо). Класний керівник, крім плану роботи, має зошит (щоденник) роботи класного керівника та карту індивідуального розвитку учня.

У зошит роботи класного керівника записуються всі дані про учнів, заняття в позаурочний час, дані про здоров'я й харчування, про чергування по класу й школі, про роботу з батьками (збори, лекторії, індивідуальна допомога тощо), про роботу з учителями, що працюють в класі.

В системі освіти діє й державна психологічна служба. Психологічне забезпечення навчально-виховного процесу в закладах освіти здійснюють **практичні психологи**, основними посадовими обов'язками яких є: брати участь в організації освітнього процесу, забезпеченні всебічного особистого розвитку дітей, підлітків, молоді, зміцненні психічного здоров'я; виявляти причини, що утруднюють становлення особистості дитини шляхом психодіагностики, психопрофілактики, психолого-педагогічної корекції,

консультування; надавати допомогу вихованцям, учням, учителям, батькам у вирішенні питань навчання та виховання дітей; проводити психолого-педагогічну діагностику їх готовності до освіти, допомагати у виборі освітньої установи, профілю навчання згідно з рівнем індивідуального розвитку; планувати, розробляти, впроваджувати в практику розвиваючі, корекційні програми навчально-виховної діяльності з урахуванням статевих, вікових, інших особливостей дітей; сприяти пошуку, відбору, розвитку обдарованих дітей, вибору молоддю професії з урахуванням їх підготовки, здібностей; виявляти та обстежувати вихованців, учнів, які потребують психічної корекції та психорегуляції, надавати їм психолого-педагогічну підтримку.

До не менш важливих обов'язків практичного психолога відносять здійснення ним первинної профілактики алкоголізму, наркоманії та інших шкідливих звичок серед дітей, підлітків; проведення психологічної експертизи та психолого-педагогічної корекції асоціальної поведінки, психологічної реабілітації неповнолітніх. Він бере участь у роботі комісії з питань соціально-правового захисту дітей, психолого – медико - педагогічній консультації.

Дієву організацію його роботи забезпечує її планування. Зокрема, науково організовуючи діяльність, практичний психолог фіксує результати своєї роботи в таких документах: 1. План роботи психологічної служби. 2. Журнал обліку роботи практичного психолога. 3. Журнал обліку консультацій учнів, батьків, учителів. 4. Журнал спостережень. 5. Журнал корекційної роботи. 6. Папка кожного класу «Психологічний портрет класу». 7. Заохочувальний матеріал і бланки для психологічних досліджень. 8. Інформаційно-методичний розділ: бібліотека; тестотека; фонотека; відеотека; комп'ютерні психологічні програми (діагностичні, розвивальні). 9. «Виконання плану роботи психологічної служби» (у вигляді таблиці).

Практичний психолог консультує керівників, працівників освітніх установ з питань практичного використання психології в організації навчально-виховного процесу.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МОВА І ЛІТЕРАТУРА»»

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Методи навчання мови. Евристична бесіда при вивченні морфемної будови слова.
2. Використання інтерактивних вправ на етапі засвоєння нових знань, формування вмінь і навичок.
3. Використання інтерактивних вправ на етапі узагальнення і систематизації знань.
4. Технології раннього та інтенсивного навчання грамоти.
5. Використання прийомів ТРВЗ на уроках літературного читання.
6. Використання прийомів ТРВЗ на уроках української мови.
7. Загальна характеристика сучасних технологій навчання в системі початкового курсу мови і літератури.
8. Диференційний підхід у роботі над помилками під час аналізу письмових робіт учнів.
9. Драматизація як методичний прийом розвитку творчих здібностей на уроках літературного читання.
10. Інтерактивні вправи на етапі мотивації та актуалізації опорних знань на уроці мови.
11. Компетентнісний підхід до вивчення мови у початковій школі. Вимоги до сучасного уроку.
12. Методика застосування ігрових технологій на уроках літературного читання.
13. Методика застосування ігрових технологій навчання на уроках мови.
14. Використання проблемно-ситуативних завдань на уроках мови.
15. Нестандартні уроки з мови, їх види та особливості проведення.
16. Охарактеризуйте нетрадиційні методики навчання грамоти в сучасній школі.
17. Охарактеризуйте прийоми розвитку критичного мислення для розвитку мовлення молодших школярів.
18. Охарактеризуйте прийоми розвитку критичного мислення при опрацюванні художніх текстів.

19. Особливості розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Охарактеризуйте інноваційні технології для розвитку зв'язного мовлення.

20. Структура уроку критичного мислення. Роль запитань у формуванні критичного мислення.

21. Охарактеризуйте технології ситуативного моделювання у навчанні діалогу молодших школярів

22. Методика розвитку мовленнєвих творчих здібностей за допомогою прийомів фантазування Джанні Родарі.

23. Проблемний підхід до вивчення частин мови у початкових класах: постановка проблемних питань.

24. Умови формування орфографічної грамотності. Методика проведення орфографічного розбору.

25. Типи орфографічних правил та методика їх вивчення. Інтерактивні вправи для засвоєння правил правопису.

26. Розкрийте особливості диференційованого підходу у навчанні мови молодших школярів.

27. Вивчення словникових слів із використанням інноваційних технологій навчання.

28. Особливості і форми контролю навчальних досягнень учнів початкових класів на уроках рідної мови.

29. Технології сучасного уроку української мови. Структура інтерактивного уроку мови.

30. Оцінювання діяльності учнів на інтерактивному уроці

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Методи навчання мови. Евристична бесіда при вивченні морфемної будови слова.

Методи навчання української мови – способи взаємодії вчителя і учнів при керівній ролі вчителя, спрямовані на досягнення цілей навчання.

У методиці використовуються методи як дидактичних класифікацій (словесні, наочні, практичні), так і суто методичних. Наприклад, у навчанні грамоти – звуковий аналітико-синтетичний метод, на уроках читання – метод читання, перечитування і бесіди за змістом тексту. Методи навчання – це дидактична категорія.

Методи навчання передбачають: визначення мети навчання як передумови взаємодії вчителя та учня; визначення способу подання навчального матеріалу; визначення способу взаємодії вчителя та учнів; визначення характеру оцінювання засвоєння.

Методи навчання становлять систему способів діяльності суб'єктів навчального процесу, сукупність прийомів, спрямованих на досягнення певної мети такими ознаками: *за характером керівництва розумовою діяльністю учнів*: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково пошуковий, дослідницький; *за джерелом знань*: наочні, словесні, практичні; *за напрямом діяльності*: практичні, практико-теоретичні, теоретичні.

Евристична бесіда з мови – метод проблемного навчання через організацію частково-пошукової діяльності учнів, які самостійно виконують тільки окремі кроки пошуку, а цілісне розв'язання проблеми досягається з допомогою вчителя. Доступна також для недостатньо підготовлених учнів, які вчать логічних міркувань на зразках. Е. б. Виникла як реакція на зазубрювання навчального матеріалу і спрямовувалась на розвиток розумової діяльності учнів.

Зазвичай Е. б. переплітається з іншими видами активної пізнавальної діяльності учнів; записом слів і речень, їх аналізом, формулюванням раніше засвоєного, виконанням письмових і усних вправ, рішенням граматичних, орфографічних, словотворчих завдань і ін. Е. б. – найбільш уживаний метод пояснення нового матеріалу за

принципом індукції. Наприклад, при вивченні морфемної будови слова, а саме кореня слова, учням ставляться такі завдання:

– Порівняйте слова: *гриб, грибок, грибний*, подумайте, що між ними спільне, а чим вони відрізняються одне від одного.

– Згрупуйте слова за однією з можливих ознак, поясніть, як ви згрупували слова: *сад, парк, лісник, садівник, ліс*.

– Вам дається частина слова *дуб-*. Спробуйте здогадатися, яке слово з цією частиною було задумане.

Тут же вчитель вводить значок для схематичного позначення кореня . Діти ознайомлюються з терміном «корінь». На цьому етапі засвоєння поняття «корінь слова» учні виділяють такі його істотні ознаки, як наявність у спільнокореневих словах спільної смислової і звукової частини.

2. Використання інтерактивних вправ на етапі засвоєння нових знань, формування вмінь і навичок.

На етапі засвоєння нових знань вчитель організовує спостереження за спеціально дібраним мовним матеріалом, який демонструється на таблицях, інтерактивних дошках. Внаслідок цього учні мають встановити істотні ознаки мовного явища, що вивчається, і зробити перші висновки про нього. Цей етап є головним у процесі усвідомлення нового матеріалу. Для того, щоб учні краще могли сприйняти матеріал уже на цьому етапі уроку, вчителю необхідно дібрати найефективніший метод пояснення нового матеріалу.

Залежно від мети, завдань уроку, характеру мовного матеріалу, що розглядається на уроці, а також враховуючи пізнавальні можливості класу, учитель вибирає певні інтерактивні вправи.

На етапі засвоєння нових знань, формування вмінь і навичок можна використовувати такі вправи: навчаючи – учусь, коло ідей, робота в парах, робота в малих групах, ротаційні (змінювані) трійки, обговорення проблеми в загальному колі.

Робота в парах особливо ефективна на початкових етапах навчання учнів роботі у малих групах, її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення,

перевірки знань тощо. Ця вправа дає учням час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію.

Використання такого виду співпраці сприяє тому, що учні не можуть ухилитися від виконання завдання. Під час роботи в парах можна швидко виконати вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу. Серед них можна назвати такі: обговорити короткий текст, завдання, зробити критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного, проаналізувати разом проблему, вправу чи експеримент, протестувати та оцінити один одного, дати відповіді на запитання вчителя, порівняти записи, зроблені в класі.

Вправа «*Ротаційні (змінювані) трійки*» є подібною до роботи в парах. Цей варіант кооперативного навчання сприяє активному, ґрунтовному аналізу та обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння.

Роботу в малих групах варто використовувати для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму. Якщо витрачені зусилля й час не гарантують бажаного результату, краще вибрати парну роботу. Використовуйте малі групи тільки в тих випадках, коли завдання вимагає спільної, а не індивідуальної роботи.

Метою «*Кола ідей*» є вирішення гострих суперечливих питань, створення списку ідей та залучення всіх учнів до обговорення поставленого питання. Вправа застосовується, коли всі групи мають виконувати одне і те саме завдання, яке складається з декількох питань (позицій), які групи представляють по черзі.

Обговорення проблеми в загальному колі застосовується, як правило, в комбінації з іншими, її метою є прояснення певних положень, привертання уваги учнів до складних або проблемних питань у навчальному матеріалі.

Вправа «*Навчаючи – учусь*» використовується при вивченні блоку інформації або при узагальненні та повторенні вивченого. Він дає можливість учням узяти участь у передачі своїх знань однокласникам. Використання цієї вправи дає загальну картину понять і фактів, що їх необхідно вивчити на уроці, а також викликає певні запитання та підвищує інтерес до навчання.

3. Використання інтерактивних вправ на етапі узагальнення і систематизації знань.

Головна дидактична мета уроків узагальнення і систематизації знань – узагальнення та систематизація вивченого матеріалу, визначення в ньому основних понять, закономірностей, сфер застосування етапів процесу пізнання. Такий урок може бути побудовано на самостійній роботі учнів з індивідуальними дидактичними картками і таблицями, підручником чи додатковою літературою. Узагальнення і систематизація знань не тільки спонукає до кращого запам'ятовування та застосування знань, але й підвищує їх рівень, допомагає засвоїти фундаментальні знання. На таких уроках використовується багато засобів навчання: схеми, таблиці, навчальні картини, екранні засоби, плакати, статистичний матеріал.

Узагальнення і систематизація знань досягаються різними шляхами, засобами методами. Важливо, щоб в основі їх були виявлення і осмислення учнями головного, істотних понять та їх відношень і взаємозв'язків з іншими, уже засвоєними поняттями, ідеями, а не ілюстрація вчителем готових знань.

На уроках узагальнення і систематизація знань можна використовувати наступні вправи: робота в парах, дискусія в стилі телевізійного ток-шоу, карусель.

Робота в парах особливо ефективна закріплення, перевірки знань тощо. За умов парної роботи всі діти в класі отримують рідкісну за традиційним навчанням можливість говорити, висловлюватись.

Роботу в малих групах варто використовувати для вирішення складних завдань, що потребують колективного розсуду. Якщо витрачені зусилля й час не гарантують бажаного результату, краще вибрати парну роботу або будь-яку іншу вправу для швидкої взаємодії. Використовуйте малі групи тільки в тих випадках, коли завдання вимагає спільної, а не індивідуальної роботи.

Карусель найбільш ефективна вправа для одночасного включення всіх учасників в активну роботу з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань. Ця технологія застосовується для обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій; для збирання інформації з якої-небудь теми;

для інтенсивної перевірки обсягу й глибини наявних знань (наприклад, термінів); для розвитку вмінь аргументувати власну позицію.

Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу дозволяє контролювати хід дискусії, оцінювати участь кожного учня, її метою є отримання учнями навичок публічного виступу та дискутування висловлення й захисту власної позиції, формування громадянської та особистої активності.

Слід пам'ятати, що на всіх етапах закріплення знань здійснюється робота з розвитку мови і мовлення школярів. Бажано, щоб вправи, що пропонуються школярам з метою узагальнення та систематизації знань, були диференційованими. Способи виконання можуть бути різні: за варіантами, на основі самостійного вибору школярів, за допомогою карток, а також шляхом показу текстів завдань на екрані за допомогою спеціальної апаратури.

4. Технології раннього та інтенсивного навчання грамоти.

Технології раннього та інтенсивного навчання – це насамперед методики Г. Домана та М. Зайцева, які засновані на визнанні можливостей дитини в сприйманні та засвоєнні на чуттєвій основі знань про навколишній світ.

Технології навчання грамоти за методикою М.Зайцева. М.О.Зайцев розробив методику навчання читанню з двох років і наполегливо рекомендує відмовитися від традиційного принципу оволодіння читанням як технологією, що негативно відбивається на психомоторному розвитку й здоров'ї дитини. Його методика заснована на природній потребі будь-якої дитини в грі, яка несе їй тільки радість, і на системності подачі матеріалу.

Головним і найбільш відомим посібником М.О.Зайцева є «Кубики Зайцева», які містить 52 картки, які можна легко скласти в кубики, три таблиці, а також методичні коментарі. Кубики поділяються за різними критеріями: за об'ємом: на великі і маленькі, великі подвійні (склеєні один з одним); за кольоровими ознаками:

розпізнають, послуговуючись такою схемою: «золотий» – жовтий, «залізний» – сірий, «дерев'яно-золотий», «залізо – дерев'яний»; за звучанням наповнювача: кубики Зайцева, що звучать, відсутність звуку; за вібрацією наповнювача, що сприймається пальцями руки, яка тримає кубик; за вагою; за поєднаннями ознак.

Технологія раннього навчання дітей за Г. Доманом відзначається тим, що навчання починається з 6-8 місяців. Читання за Г. Доманом принципово відрізняється від загальноприйнятої. Називаючи дитину «лінгвістичним генієм», Г. Доман переконаний, що її потрібно вчити читати не за буквами і складами, а відразу словами, оскільки це значно простіше і доступніше для дітей будь-якого віку, починаючи з 6-8 місяців. Це означає, що дитина може навчитися читати (про себе) раніше, ніж говорити.

Принцип Г. Домана, який прийняв світ: учити читати, пропонуючи тисячі готових слів на картках, «поки не зачитає».

Методика Г. Домана ґрунтується на стимуляції центральної нервової системи і мозку дитини за допомогою дотику, зорового і слухового сприйняття. Найбільш ефективним цілеспрямований вплив на розумові процеси дитини відбувається у віці до п'яти – семи років.

Відповідно до аналізованої методики, процес навчання можна умовно розподілити на такі етапи: навчання читанню, формування активного словника; усна лічба; виховання ерудита; розвиток рухової активності. Дидактичний матеріал складається з карток, на яких зображені слова, малюнки з назвами, малюнки з крапками (навчання усній лічбі).

Створена сучасна теорія і широка практична програма раннього навчання дітей, зручна для застосування не лише в навчально-виховних закладах, а й у домашніх умовах.

Ці технології придатні і для навчання читання дітей іноземними мовами.

5. Використання прийомів ТРВЗ на уроках літературного читання.

Теорія розв'язання винахідницьких завдань протягом тривалого часу з успіхом використовували у роботі з дітьми на станціях юних техніків, де і з'явилася її друга частина – творча педагогіка, а згодом і новий розділ ТРВЗ – теорія розвитку творчої особистості.

Основна мета використання ТРВЗ на уроках – дати школярам можливість побачити в досліджуваних предметах інструменти творчості, виробити уявлення про те, як може бути використана на практиці інформація, яку учні отримують на уроках.

Основне положення ТРВЗ: системи розвиваються за певними законами, які можуть бути виявлені й використані для свідомого розв'язання завдань. У ТРВЗ розроблена спеціальна програма покрокового розв'язання завдання – це алгоритм, яким користується людина.

Елементи ТРВЗ можуть успішно використовуватись на уроках мови та читання, на будь-яких заняттях з розвитку мовлення та в різних видах діяльності. Використання цієї технології сприяє розвитку творчої уяви, винахідницької кмітливості, фантазії дітей. У майбутньому це допоможе учневі відчувати себе творчою особистістю, відчувати задоволення від самого процесу спілкування із книгою й створення свого тексту, тобто процесу написання твору.

Виділяють декілька типів творчих задач:

1. *Винахідницька задача* – ставить перед дитиною питання: «Як бути?», коли додаткова умова робить очевидні рішення неможливими, коли застосування традиційних знань, умінь, навичок недостатньо.

Приклади винахідницької задачі: 1. Як дід міг би витягнути ріпку, якби у мишки з не вистачило сил? (казка «Ріпка»). 2. Врятуймо Колобка від Лисиці. Але як це зробити?

2. *Дослідницька задача*. Відбулося (або відбувається) якесь явище. Потрібно пояснити його, з'ясувати причини. Ключові питання: Як це відбувається? Чому? (Добре, якщо умова задачі передбачає цілі й набір відповідей-гіпотез.) Збільшення чи зменшення об'єкту: Збільшуємо колобка, що буде?

Відповіді можуть бути різними, але всі вони будуть правильними. Не приймається лише відповідь «Не знаю».

3. *Конструкторська задача* – тип задач не містить гострих суперечностей і передбачає придумування об'єктів під задану ціль (функцію): слон + качка = качон, слокачка тощо.

4. *Задача з доповненою умовою.*

У казці Колобок живе на 16 поверсі. Як втекти?

5. *Емпатія.* Ти – фіалка, яку забули полоти і на три дні залишили зовсім одна на підвіконні, освітленому яскравим сонцем. Розкажи про те, що ти відчуваєш при цьому.

6. *«Добре – погано»* – прийом, що базується на положенні про те, що кожен предмет, явище має свої позитивні й негативні сторони. Для гри обирається будь-який об'єкт, який не викликає в дитини стійких емоцій: наприклад, олівець, книга, лампа і т.п. Всім гравцям потрібно назвати, що в запропонованому об'єкті «погано», а що «добре» що подобається і що не подобається, що зручно і що не зручно «Візьмемо для прикладу поняття снігопад: добре ліпити із свіжого снігу снігову бабу, але через сніг погано їхати машинам. Або голосна музика: добре зранку – швидко прокидаєшся і робиш зарядку, але ввечері заважає і не дає спати. Гра «Добре – погано» розвиває мову дитини, її фантазію, вчить розмірковувати; вона яскраво ілюструє деякі закони діалектики, зокрема такі її категорії, як протиріччя, якість і кількість, можливість і дійсність.

7. *Конструювання загадок.* Цікавим видом роботи є складання загадок

За ознаками

Який?	Слова-зв'язки	Що таке саме?
	як ... але не ...	

За асоціацією

На що схоже?	Слова-зв'язки	Чим відрізняється?
	як ... але не ...	

За діями

Що робить?	Слова-зв'язки	Який об'єкт робить так само?
	як ... але не ...	

Отже, ТРВЗ змінює стиль роботи з дітьми, робить їх вільними, вчить думати, шукати, розв'язувати свої проблеми самостійно; збуджує інтерес до творчості, виховує душу.

6. Використання прийомів ТРВЗ на уроках української мови.

Теорія розв'язання винахідницьких завдань протягом тривалого часу з успіхом використовували у роботі з дітьми на станціях юних техніків, де і з'явилася її друга частина – творча педагогіка, а згодом і новий розділ ТРВЗ – теорія розвитку творчої особистості.

Мета ТРВЗ – не просто розвинути фантазію дітей, а навчити їх мислити системно, з розумінням процесів, які відбуваються, дати в руки вихователя інструмент для конкретного практичного виховання у дітей якостей творчої особистості, здатної розуміти єдність і протиріччя навколишнього світу, ставити і вирішувати проблеми.

Елементи ТРВЗ можуть успішно використовуватись на уроках мови та читання, на будь-яких заняттях з розвитку мовлення та в різних видах діяльності. Використання цієї технології сприяє розвитку творчої уяви, винахідницької кмітливості, фантазії дітей. У майбутньому це допоможе учневі відчувати себе творчою особистістю, відчувати задоволення від самого процесу спілкування із книгою й створення свого тексту, тобто процесу написання твору.

Вирізняються такі позитиви ТРВЗ:

- діти збагачується коло уявлень про навколишній світ, зростає словниковий запас, розвиваються здібності;
- ТРВЗ допомагає формувати діалектику і логіку, сприяє подоланню сором'язливості, замкнутості, боязкості; маленька людина навчається відстоювати свою думку, а потрапляючи у скрутні ситуації знаходити оригінальні рішення;

- ТБВЗ сприяє розвитку наочно-образного, логічного, евристичного мислення; пам'яті, уяви, впливає інші психічні процеси.

Серед прийомів ТРВЗ виокремлюються такі, що варто використовувати у початкових класах на уроках мови:

Прийом «Кола по воді» нагадує кинутий у воду камінь, від якого розходяться кола, зтягуючи всі предмети. Так і від одного слова може починатися рух, який дає поштовх для нових асоціацій та приводить до створення цілої історії.

Послідовність дій така:

1. Обираємо слово з 5-6 букв, без м'якого знаку, апострофа.
2. Записуємо це слово в стовпчик.
3. Поряд із кожною буквою записуємо будь-який іменник, який починається з даної букви.

Наприклад:

с – сон

о – одяг

н – ножиці

ц – цукерка

е – ескімо

4. Складіть оповідання з використанням усіх слів. Заголовок – слово «Сонце». (Або слово *сонце* повинно виражати головну думку складеного оповідання.)

Ще зі слова-«каменя» можна скласти речення. Наприклад: *вікно*.

Виросли іриси коло нашої оселі.

Вранці індик купався на озері.

Краще, щоб речення були фантастичними, тоді цікавішими будуть казки. (Дане слово в сюжеті казки може не брати участі, але складене речення повинно обов'язково бути в казці чи оповіданні.)

2. Прийом «Біном фантазії» виконується для розвитку уяви і фантазії у такій послідовності:

1. Два учні записують по одному слову так, щоб не бачити, що пише інший. Один записує назву живого предмета, інший – неживого. Потім ця пара слів стає початком нової незвичайної історії.

Наприклад: телефон – кішка.

2. За допомогою прийменників складаються і записуються різні словосполучення:

кішка з телефоном;
кішка без телефону;
телефон під кішкою;
кішка на телефоні;
кішка у телефоні.

3. Далі ставимо дітям завдання придумати історії з відповідним заголовком або побудувати ланцюжок речень від першого слова до другого.

3. Прийом «Оксюмарон»

Слово – тема, добираються спочатку прикметники, потім до них – антоніми, складаються різні словосполучення та пояснюються:

ТРОЯНДА

Червона – чорна

Жива – мертва

Колюча – м'яка

Вибираються найбільш цікаві словосполучення, складається творча розповідь.

4. Прийом «Метод фокальних об'єктів»

Слово з теми

ДЕРЕВО

2 сторонніх слова

СУКНЯ

ВАЗА

Ознаки

Ошатна

Висока

Гарна

Скляна

Кольорова Струнка

На основі поданих слів скласти розповідь про ДЕРЕВО: Дерево святкове – ялинка взимку. Вона висока і струнка. На ній – кольорові скляні іграшки.

5. «Емпатія» – поставити себе на місце іншого, передати його думки, почуття.

ПТАХ:

- Де тобі краще за все жити?
- З ким би ти хотів дружити?
- В що одягаєшся?
- Про що мрієш?
- Навіщо багато літаєш?
- Де відпочиваєш?
- Хто твої друзі?

- Хто вороги?
- Що любиш найбільше?

6. Метод асоціацій чи каталогу – перенесення властивостей з одного предмета, об'єкта, явища на інший.

ДОЩ РАДІСТЬ
Сміх
Салют
Подарунки

На основі поданих слів скласти розповідь.

Смішний дощ – літній, діти бігають по калюжах і сміються.

Дощовий салют – кольоровий фонтан.

Дощові подарунки – гриби, квіти.

Отже, ТРВЗ змінює стиль роботи з дітьми, робить їх вільними, вчить думати, шукати, розв'язувати свої проблеми самостійно; збуджує інтерес до творчості

7. Загальна характеристика сучасних технологій навчання в системі початкового курсу мови і літератури.

У сучасній дидактиці представлені найрізноманітніші технології. Але головним критерієм оцінки педагогічної технології є її ефективність.

Враховуючи те, що педагогічна технологія торкається тактики досягнення освітніх цілей, а основними в навчально-виховному процесі є такі елементи, як мета і спосіб її досягнення, розподілимо види загальнопедагогічних технологій, які мають широкі перспективи застосування в шкільному курсі української мови: *ігрові технології, інтерактивні технології навчання, технологія організації навчальної проектної діяльності, ТРВЗ-технології, технології розвитку критичного мислення, технології раннього та інтенсивного навчання.*

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими й захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й виступають як засіб спонукання, стимулювання до навчальної діяльності.

Цікавість світу гри робить емоційною монотонну діяльність запам'ятовування, повторення, закріплення або засвоєння інформації, а емоційність ігрового дійства активізує всі психічні процеси й функції дитини. Іншою позитивною стороною гри є те, що вона сприяє використанню знань у новій ситуації. Таким чином, матеріал, що засвоюється учнями, проходить через своєрідну практику, вносить різноманітність та викликає інтерес до навчального процесу.

Ігри виховують самостійність, формують певні естетичні та світоглядні позиції, співробітництво, комунікабельність. Використання ігрових прийомів є особливо актуальним на початковому етапі навчання рідної мови. Завдяки грі знімається психологічне навантаження учнів, активізується їхня мовленнєва діяльність, підвищується емоційний тонус, підтримується інтерес до вивчення мови. Тим самим гра сприяє більш інтенсивному й легкому запам'ятовуванню складного граматичного матеріалу.

Результативними вважають уроки рідної мови та читання з використанням *інтерактивних технологій навчання*, які активізують процес особистісно-зорієнтованого навчання й унеможливають домінування одного учасника навчального процесу над іншим.

Під час використання інтерактивних технологій учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчально-виховного процесу. Вони спільно визначають мету та засоби діяльності, прогнозують результати навчання. Учитель виступає лише в ролі організатора процесу навчання, координатора роботи груп, фасилітатора дискусій тощо. Саме інтерактивні технології створюють атмосферу співробітництва, сприяють усебічному розвитку кожного зокрема.

Технологія організації навчальної проектної діяльності орієнтована на самостійну пошукову діяльність учнів. У процесі проектної діяльності дитина вчиться не тільки здобувати знання, а й тому, як їх засвоювати, застосовувати на практиці. Ця технологія є основою для реалізації гуманістичного підходу у навчанні, оскільки сприяє формуванню творчої особистості, діяльність якої спрямована на впровадження власних ідей, перетворення навколишнього середовища.

ТРВЗ-технологія (теорії розв'язання винахідницьких завдань) це універсальна організаційно-педагогічна та методична система, яка дозволяє поєднувати предметно-пізнавальну діяльність з методами активізації та розвитку мислення, а також творчого вирішення навчальних і соціальних завдань.

ТРВЗ-технологія ставить за мету формування сильного мислення в учнів, виховання творчої особистості, підготовленої до вирішення складних нестандартних завдань в різних галузях людської діяльності.

Технологія розвитку критичного мислення – це педагогічна система, спрямована на формування у школярів аналітичного мислення. Ця технологія має унікальний набір прийомів і технік, які дозволяють на уроці створювати ситуацію мислення. Матеріалом для такої ситуації можуть служити навчальні тексти, параграфи підручників, уривки наукових статей, художні твори, відеофільми.

Мета технології – навчити такого сприйняття навчального матеріалу, у процесі якого інформацію, яку отримує учень, можна розуміти, сприймати, порівняти з особистим досвідом і на її ґрунті формувати своє аналітичне судження. У процесі роботи за даною технологією учень опановує прийоми роботи з інформацією та активне використання їх у самостійній роботі.

До *технологій раннього та інтенсивного навчання* грамоти належать методики Г. Домана та М. Зайцева, які засновані на визнанні неабияких можливостей дитини в сприйманні та засвоєнні на чуттєвій основі знань про навколишній світ. Створена сучасна теорія і широка практична програма раннього навчання дітей, зручна для застосування не лише в навчально-виховних закладах, а й у домашніх умовах.

8. Диференційний підхід у роботі над помилками під час аналізу письмових робіт учнів.

Думку про необхідність диференційованого підходу до навчальної діяльності школярів не раз висловлював у своїх працях педагогі. Диференціація передбачає врахування індивідуальних

особливостей кожного учня в умовах групування дітей в межах одного класу. Враховуючи те, що рівень готовності учнів до навчальної діяльності різний, необхідно конструювати диференційовані завдання для школярів з різними навчальними можливостями. Такі завдання мають поєднувати навчальний процес усього класу з допомогою учням, які повільніше сприймають матеріал, і постійним удосконаленням сильніших учнів. Отже, основне призначення диференційованих завдань – забезпечити для кожного учня оптимальний характер пізнавальної діяльності у процесі навчальної роботи. Така диференціація потрібна і під час роботи над помилками.

Учителю рекомендується систематично перевіряти та оцінювати якість виконання учнями кожної письмової роботи, оскільки це дає можливість визначити рівень засвоєння знань, умінь та навичок і планувати на діагностувальній основі навчально-корекційну роботу.

Усі письмові роботи навчального і контрольного характеру перевіряються до наступного уроку. Сучасна методика рекомендує вчителю фіксувати всі помилки, однак самому виправляти їх лише у найскладніших випадках. Виконувати роботу над помилками необхідно колективно під керівництвом учителя чи самостійно.

Кожен вид помилок як з мови потребує від учителя відповідного способу виправлення.

Графічно неправильно написану літеру або цифру вчитель підкреслює і на полях чи в окремому рядку для практичного вправляння дає зразок правильного їх написання.

Граматичні та пунктуаційні помилки вчитель підкреслює і виправляє власноруч.

Стилістичні і лексичні - підкреслює хвилястою лінією. На наступних уроках найтипівіші з них колективно обговорюються, внаслідок чого неправильно побудовані речення удосконалюються і записуються в зошит.

До виправлення помилок у письмових роботах учитель може підходити диференційовано: у зошитах учнів, які навчаються на достатньому і високому рівнях, підкреслити слово з помилкою, в інших учнів – підкреслити помилку. Саме виправлення пропонується зробити учням під час виконання роботи над помилками. Виправляти

записи повністю бажано в зошитах учнів, які неспроможні зробити це самостійно. Такий підхід до перевірки учнівських зошитів потребує повторного їх перегляду.

Якщо учень допустив помилку на ще не вивчене правило, вчитель тільки виправляє помилку, не роблячи помітку на полях; учень зором сприймає виправлене.

Робота над помилками проводиться в зошитах, де виконувалися завдання.

Аналіз типових помилок та виконання відповідних завдань виконують усі учні класу.

Приступаючи до роботи над помилками, школяр має пригадати, на яке правило допущено помилку, знайти це правило в «пам'ятці», а потім уже працювати над помилкою.

На індивідуальний характер роботи над помилками вказує О. Н. Хорошковська. Вона пропонує розробляти індивідуальні орфографічні завдання для учнів залежно від першопричин помилок (невміння визначати наголошений склад у слові, не вміння добирати споріднене перевірне слово та ін.). Після виконання індивідуальних завдань даються колективні вправи на списування і запис під диктовку. Тривала (упродовж 5-7 уроків) робота над помилками, на думку методиста, має завершуватись спеціальною перевіркою, результати якої свідчатимуть про ефективність опрацювання написань або про необхідність подальшої корекції орфографічної вправності учнів.

9. Драматизація як методичний прийом розвитку творчих здібностей на уроках літературного читання.

Драматизація, як методичний прийом розвитку розумової діяльності, здебільше використовується в молодших класах школи, коли учні погано ще володіють словом, мислення мають наочно-образне. В 1-2 класах драматизацію використовують для з'ясування змісту всього прочитаного тексту чи для осмислення окремих фраз або слів.

Методичний прийом драматизації дозволяє успішно розвивати творчі здібності, уяву, активність і самостійність. Прийом засновано на виконанні учнем ролі в придуманій ігровій ситуації. Учень створює образ героя, який жив колись або живе зараз, роль героя в художній літературі або вигаданого героя, персонажа.

Для драматизації підходить будь-який розповідний текст. Прочитане речення демонструється, тобто виконуються описані дії. Якщо в прочитаному тексті є діалог, то під час читання розподіляються особи. Поступово до драматизації вводять не одну, а дві та більше дій. Якщо виникають складності під час драматизації вчитель відповідно до вимови слів виконує необхідні дії сам, а потім їх повторюють діти.

Ігри-драматизації поділяються за способами зображення: драматизації з пальчиками; драматизація як гра самої дитини; імпровізація – за даною чи обраною темою дитина створює образ за допомогою висловів, міміки, пантоміми.

Алгоритм роботи при драматизації: а) постановка виконавчих завдань; б) сприйняття матеріалу, перечитування тексту; в) аналіз середовища, образів, персонажів, героїв, їх вчинків; г) вибір засобів виразності; г) проби (етюди), їх аналіз; д) інсценізація, її аналіз; е) підведення підсумків, внесення корективів.

Під час драматизації твору діти залучаються до мистецтва художнього слова, формується техніка та логіка усного мовлення, розвивається вимова та долаються мовленнєві недоліки. Учні засвоюють основні етапи роботи з текстом, принципами його членування, вчаться логічним наголосам у мовних текстах та використанню засобів їх виділення, знайомляться з видами пауз.

Отже, драматизація є дуже важливим засобом для розвитку творчих, інтелектуальних, спостережливих, комунікативних та інших здібностей дітей у початкових класах.

Прийоми драматизації найчастіше використовуються під час читання творів морально-етичної тематики, дозволяючи наочно побачити ситуацію, зрозуміти її, критично оцінити поведінку того чи іншого персонажу.

10. Інтерактивні вправи на етапі мотивації та актуалізації опорних знань на уроці мови.

Основна мета етапу актуалізації опорних знань на уроці мови – відновити, оживити в пам'яті, пригадати саме ті раніше засвоєні учнями знання, котрі будуть потрібні для розуміння, осмислення і кращого запам'ятовування нового навчального матеріалу.

Мотивація – етапу уроку мови, мета якого зацікавити учнів вивченням нового матеріалу, сконцентрувати їхню увагу на проблемі, переконати в необхідності засвоєння тієї чи іншої теми. Завдання даного етапу також налаштувати кожного учня на ефективний процес пізнання, знайти в ньому особистісну зацікавленість. З цією метою можуть бути використані прийоми, що допомагають створити проблемні ситуації, викликати інтерес до змісту знань та процесу їх отримання.

Для цього доцільними будуть інтерактивні вправи, які підтримують інтерес до змісту знань та процесу їх отримання, а саме: «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм».

Вправа «Мікрофон» є різновидом загально групового обговорення і надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідати на запитання або висловити свою думку чи позицію, не обговорюючи інших повідомлень і не перебиваючи один одного. Питання до учнів не повинні бути надто складними, адже кожен учень, навіть слабший, повинен відповісти. Не всі учні з першого разу братимуть «мікрофон», не у всіх є що сказати. Тому можна дозволити повторити вже сказане або сказати будь-що, адже відповіді не коментуються і не оцінюються. З часом у дітей з'явиться досвід такої роботи, і заняття проходять значно легше.

Вправа «Незакінчене речення» часто поєднується з «Мікрофоном». Її використання дає змогу чітко сформулювати свої висловлювання, порівнювати їх з іншими. Робота за такою методикою дає присутнім змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо

«Мозковий штурм» – відома інтерактивна вправа колективного обговорення широко використовується для вироблення кількох

вирішень конкретної проблеми. Мозковий штурм спонукає учнів проявляти уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Мета вправи – зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх учнів протягом обмеженого періоду часу. Наведемо приклад застосування цієї вправи.

У 4 класі учні вже добре знайомі з текстом, тому не варто повторювати теоретичний матеріал за підручником. Краще це зробити через «Мозковий штурм»: «Назвіть ознаки тексту». (Все, що учні пропонують, учитель записує на дошці.)

11. Компетентнісний підхід до вивчення мови у початковій школі. Вимоги до сучасного уроку.

Компетентнісний підхід до вивчення мови – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно-підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна.

У зміст навчання мови на основі компетентнісного підходу мають бути включені тільки ті знання, які необхідні для формування вмінь, при цьому акцент слід робити на застосуванні знань і вмінь у різних життєвих ситуаціях. У зв'язку з цим стає очевидним, що компетентнісний підхід у процесі формування комунікативної компетентності учнів початкової й основної школи дозволяє: узгоджувати загальну мету навчання мови з власними цілями учнів, ураховуючи їх вікові особливості, реалії життя суспільства; підготувати учнів до свідомого і відповідального навчання, досягнення успіху у виборі майбутньої професійної діяльності; дає можливість вивчати мову на діяльнісно-практичному змісті, використовувати одержані знання і вміння у життєвих ситуаціях; підвищити ступінь мотивації навчання за рахунок усвідомлення його користі для сьогоденного і майбутнього життя; виробити вміння до комунікації з іншими людьми, визначаючи мету спілкування, враховуючи комунікативну ситуацію; сформувати комунікативно-компетентнісну особистість, готову до будь-яких форм соціальної комунікативної взаємодії.

На основі визначеної мети компетентісно орієнтованого навчання української мови і відібраного змісту тих ключових компетенцій, формування яких спроможний забезпечити цей предмет, можна визначити чотири предметні компетенції, а саме: мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна.

Мовленнєва компетенція включає: здатність розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань; здатність вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету; уміння будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їхні думки, почуття, наміри; уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлювання.

Мовна компетенція передбачає володіння: доступним і необхідним обсягом мовних знань; здатністю застосовувати мовні засоби у власному мовленні відповідно до орфоепічних, лексичних, граматичних, орфографічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної мови.

Соціокультурна компетенція покликана сприяти загальнокультурному розвитку молодших школярів, адаптації їх до життя в певному соціальному середовищі, а тому передбачає: знання про Батьківщину (символи, традиції, звичаї), громадські місця (правила етикетної поведінки), рідний край, школу, сім'ю.

Діяльнісна компетенція передбачає володіння загально-навчальними уміннями і навичками, які поділяються на чотири групи:

- навчально-організаційні здатність розуміти визначену вчителем мету навчальної діяльності, організувати робоче місце, раціонально розподіляти час, планувати послідовність виконання завдання, організувати навчальну діяльність у взаємодії з іншими її учасниками (у парі, малій групі);

- навчально-інформаційні – здатність самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел, користуватися довідковою літературою, зосереджено слухати матеріал, зв'язко, послідовно, доказово відповідати, вести діалог;

- навчально-інтелектуальні і творчі – здатність аналізувати узагальнювати, встановлювати та пояснювати причиново-наслідкові зв'язки, вилучати зайве, групувати й класифікувати за певними

ознаками, висловлювати аргументовані критичні судження, доводити власну думку, переносити знання й способи діяльності в нову ситуацію, застосовувати аналогію;

– контрольні-оцінні – уміння використовувати різні способи перевірки та контролю своєї діяльності, знаходити і виправляти помилки, оцінювати власні навчальні досягнення.

Відповідно до зазначених предметних компетенцій основними завданнями сучасного уроку української мови є: формування в учнів умінь, що стосуються різних видів навчальної мовленнєвої діяльності, найголовнішим з яких є уміння висловлюватися в доступних для них типах мовлення, передбачених програмою.

Програма з мови в початковій школі будується за спіралевидним принципом: відомості з різних розділів науки про мову, мовні і мовленнєві вміння, навички розширюються і поглиблюються в наступних класах.

Щоб визначити, чого учні повинні навчитися на кожному конкретному уроці, вчителю необхідно керуватися важливим положенням: одиницею навчання в сучасній школі є не матеріал окремо взятого уроку, а тема (розділ). А це означає, що тема і мета уроку визначаються його місцем у системі уроків з даного розділу

Щодо визначення цілей уроку з мови варто зазначити наступне.

Навчальну мету уроку необхідно формулювати таким чином, щоб із неї однозначно випливало, якими конкретними знаннями, вміннями і навичками мають оволодіти учні на уроці. В навчальній меті повинні знайти відображення дві частини – мовна і мовленнєва. Мовна мета залежить від фонематичного, граматичного чи орфографічного матеріалу, який розглядається на уроці. Мовленнєва – визначається на основі тієї роботи, що проводиться над зв'язним мовленням (текстом). Ця робота є обов'язковим елементом сучасного уроку мови, адже на основі тексту учні усвідомлюють роль і значення виучуваного явища у мовленні, вчать використовувати його у власному спілкуванні, залежно від комунікативних цілей висловлювання.

Розвивальні цілі уроку повинні бути спрямовані на формування уміння аналізувати навчальний матеріал, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, діяти за аналогією тощо.

Виховні можливості уроків мови закладені передусім у змісті текстів, пропонованих підручником, навчальними посібниками або дібраним учителем додатково з навчальною і виховною метою. Однак слід уникати на уроці мови зайвого моралізування на основі змісту тексту, тривалих бесід на різні теми навколишнього життя, треба тут обходитися лише короткими, влучними зауваженнями, коментарями, які б фіксували увагу учнів на цікавих і корисних фактах, вартих запам'ятовування.

Залежно від стадії процесу пізнання, дидактичної мети в сучасній педагогіці зберігається класична типологія уроків у початкових класах: 1) уроки засвоєння нових знань; 2) уроки осмислення знань і формування на їх основі певних умінь і навичок; 3) уроки застосування знань, умінь і навичок; 4) уроки узагальнення і систематизації знань; 5) уроки перевірки, оцінювання і корекції знань, навичок і вмінь; 6) комбіновані уроки. Особлива роль у формуванні мовленнєвих умінь та навичок належить урокам розвитку зв'язного мовлення та урокам аналізу письмових робіт молодших школярів. В останні десятиріччя в дидактиці з'явився ще один тип уроку – нестандартний, або нетрадиційний.

Кожний урок має певну структуру, яка складається з послідовно взаємопов'язаних елементів, етапів. Під структурою уроку розуміють етапи навчально-виховної діяльності учнів, види і форми завдань, зумовлених навчальною і виховною метою конкретного уроку, характером і змістом навчального матеріалу, ступенем підготовки учнів; методами та прийомами, що застосовуються на даному уроці. Характер елементів структури визначається тими завданнями, які слід вирішувати на уроках певного типу.

12. Методика застосування ігрових технологій на уроках літературного читання.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавою і захоплюючою не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення української мови. Позитивною стороною гри є те, що вона сприяє використанню

знань у новій ситуації, таким чином засвоюваний учнями матеріал проходить через своєрідну практику, вносить різноманітність і інтерес у навчальний процес.

На відміну від ігор взагалі педагогічна гра має суттєвою ознакою – наявністю чітко поставленої мети навчання і відповідного їй педагогічного результату, які можуть бути належно обґрунтовані й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

Ігри з літературного читання – це словесні, рольові, драматичні ігри, побудовані на літературному матеріалі, розваги з використанням літератури, що розвивають пам'ять, уяву, фантазію, дотепність і винахідливість учасників, один із дієвих засобів опрацювання літературного твору. Літературна гра містить величезні можливості: це може бути і засіб аналізу художнього твору, його осмислення, і спосіб оцінки прочитаного, і творчий підсумок вивченого, і метод перевірки рівня засвоєння матеріалу.

Розрізняють три груп літературних ігор. До I групи (ігри за дидактичною метою) належать: ігри проблемно-пошукового змісту (на осмислення, одержання нових знань); ігри рефлексивно-тренувальні (на закріплення знань); ігри творчого плану (на формування вміння здійснювати творчий перенос знань); ігри контрольні-оцінні, до створення яких залучаються учні.

До II групи (за змістом навчального матеріалу) відносяться ігри: на засвоєння понять «тема», «композиція»; на засвоєння поняття «дійова особа», на розуміння стосунків між персонажами, їхніх характеристик; на формування поняття «мова художнього твору»; на формування поняття «автор твору»; на формування поняття «жанр»; літературні ігри та творчі завдання для розвитку уяви, фантазії; для розширення читацького кругозору, збагачення читацького досвіду.

Матеріалом для літературних ігор є літературно-художні тексти, що вивчаються дітьми на уроці читання, а змістом – літературно-теоретичні поняття. Останні засвоюються учнями для поглибленого розуміння творів.

Навести приклади за підручником з літературного читання.

13. Методика застосування ігрових технологій навчання на уроках мови.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавою і захоплюючою не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення української мови. Позитивною стороною гри є те, що вона сприяє використанню знань у новій ситуації, таким чином засвоюваний учнями матеріал проходить через своєрідну практику, вносить різноманітність і інтерес у навчальний процес.

На відміну від ігор взагалі педагогічна гра має суттєвою ознакою – наявністю чітко поставленої мети навчання і відповідного їй педагогічного результату, які можуть бути обґрунтовані, виділені в ясному вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

Менджерєцька Д.В. класифікує ігри за використанням ігрового матеріалу. Вона виділяє такі їх види:

- предметні ігри (з іграшками і предметами);
- настільно-друковані (з картинками, малюнками);
- словесні (не пов'язані з безпосереднім сприйманням предмета, діти оперують абстрактними поняттями).

За ступенем активності дітей і вчителя О.Я.Савченко поділяє ігри на три групи: ігри-заняття, ігри-вправи, автодидактичні ігри (ігри з розрізними малюнками, словесні ігри та ігри на основі загадування і відгадування).

Дидактичні ігри, які використовуються на уроках української мови, можна поділити на такі групи:

- фонетичні – використовуються для ознайомлення та закріплення знань про звуки мови, виділення слів з конкретним звуком з ряду інших, складання схем звукової структури слів;
- графічні – спрямовані на графічне зображення літер, складання і читання складів, слів і речень;
- лексичні ігри – сприяють збагаченню й уточненню активного словникового запасу дітей;
- граматичні ігри – в них діти вчаться правильно будувати речення;

– ігри, що спрямовані на розвиток усного зв'язного мовлення – сприяють діалогічного та монологічного мовлення дітей;
Зрозуміло, що всі ці ігри взаємозв'язані між собою.

Добираючи ту чи іншу дидактичну гру, вчитель має пам'ятати, що процес створення гри містить ряд станів: а) вибір теми гри; б) визначення мети й завдань гри; в) підготовка і проведення гри (повідомлення учням теми гри, підготовка унаочнень, проведення гри, підбиття підсумків). Успіх проведення гри залежить від дотримання вимог: а) ігри мають відповідати навчальній програмі; б) ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними; в) відповідність гри віковим особливостям учнів; г) різноманітність ігор; д) залучення до ігор учнів усього класу.

Проте існують і обмеження для проведення дидактичних ігор:

1. Не варто організовувати навчальну гру, якщо учні недостатньо знають тему.

2. Недоцільно впроваджувати ігри на заліках і іспитах, якщо вони не використовувалися в ході навчання.

3. Не слід застосовувати ігри з тих предметів і програмних тем, де вони не можуть дати позитивного ефекту.

14. Використання проблемно-ситуативних завдань на уроках мови.

Сучасні підходи до навчання рідної мови великого значення надають розвитку усного та писемного мовлення, мовленнєвій культурі особистості. Одним із практичних різновидів вправ з розвитку зв'язного мовлення учнів виступають ситуативні завдання.

Під ситуацією мовлення маються на увазі обставини та умови комунікації, ставлення того, хто говорить, входить у мовлення за власною потребою, бажанням. Якщо ж дитина входить у мовлення з волі педагога, – ситуація більш умовна або навчальна, стимульована.

Під мовленнєвою ситуацією треба розуміти таку методичну динамічну систему взаємовідносин учнів, яка завдяки її відображенню в свідомості школяра викликає потребу особистості в цілеспрямованій мовленнєвій діяльності і підтримує цю діяльність.

Суть проблемно-ситуативних завдань полягає в тому, що учням пропонується ознайомитися з реальною життєвою ситуацією, яка спонукає до морального, суспільно-політичного вибору. Теми для таких завдань беруться із реального життя дитячого колективу, суспільного життя нашої країни та зарубіжних держав. Подана ситуація супроводжується проблемним запитанням-завданням: учням пропонується оцінити вчинки людей, передбачити розвиток подій, їх наслідки, виступити з порадою тощо

Принцип ситуативності на уроках української мови реалізується у зв'язку з виконанням ситуативних вправ – таких мовленнєвих завдань, виконання яких залежить від характеру уявної (або умовної) мовленнєвої ситуації. Основною ознакою ситуативної вправи є наявність мовленнєвого стимулу, що викликає мовленнєву реакцію учня, визначає вибір тієї чи іншої мовної одиниці.

Під ситуативним завданням маю на увазі такі завдання з розвитку мовлення, які чітко окреслюють ситуацію спілкування, називають усі складові її частини: тему, мету, адресата мовлення, мовця, обставини спілкування. Добираючи завдання з розвитку зв'язного мовлення, що мають навчальний характер, треба пам'ятати, що вона характеризується наявністю мети, змісту, засобів навчання.

Складові частини ситуації спілкування можна відобразити за такою схемою:

Де спілкуємося?	Місце спілкування: офіційні чи неофіційні обставини
Мовленнєва ситуація:	З ким спілкуємося: адресат мовлення (один чи декілька)
З якою метою?	Спілкування, повідомлення, вплив на адресата

Проблемно-ситуативні завдання можуть виконуватися у групах, індивідуально, колективно. Це залежить від завдання, чи потребує воно глибокого осмислення фактів, консультацій, добору додаткових матеріалів, ознайомлення з довідниками, спеціальною літературою.

Навести приклади за підручником з української мови.

15. Нестандартні уроки з мови, їх види та особливості проведення.

Нестандартні уроки з мови – форма організації навчально-виховного процесу. Тема нестандартних уроків надзвичайно актуальна сьогодні. Нестандартні уроки повинні використовуватися у школах для підвищення ефективності навчання, формування мотивації на уроці.

Єдина класифікація нестандартних уроків ще не склалася, хоча добірка їх різноманітна. Існує думка про доцільність групування нестандартних уроків на такі: бінарні уроки; інтегровані уроки (побудовані на міжпредметних зв'язках: мови та літератури, мови й історії і под.); віршовані (римовані) уроки; уроки-ігри (вікторина, мовний турнір, лінгвістичний конкурс, естафета, ділова або рольова гра, урок-казка).

Найчисленнішою із запропонованих є група уроків-ігор, яка водночас передбачає шість основних форм організації навчання: уроки-дискусії; уроки-дослідження; уроки-звіти; уроки-змагання; уроки-мандрівки; уроки – сюжетні замальовки.

Найпоширенішою формою ведення навчально-виховної діяльності в початковій школі є уроки-мандрівки. Урок-екскурсія, урок-марафон, урок-подорож можуть проводитися на всіх етапах вивчення мовного матеріалу, реалізовуватися як в умовах класного приміщення, так і поза ним. Очевидно, що в умовах класного приміщення проводяться заочні уроки-мандрівки. Їх різновидами можуть бути уроки-екскурси (у минуле, у майбутнє), уроки-подорожі (за планом чи за картою). Уроки-мандрівки, що проводяться в умовах класної кімнати, передбачають виготовлення карти чи плану, за якими буде здійснено подорож (до замку Граматики, у володіння Дієслова, у країну Королеви книг) та влучний добір музичного матеріалу. Такі уроки зацікавлюють учнів, допомагають опрацювати складний мовознавчий матеріал без напруження, у невимушеній ігровій діяльності, стимулюють розвиток творчих, мовленнєвих здібностей учнів.

До уроків-ігор, що побудовані на конкретному театральному сюжеті, де учні виконують певні ролі, належать уроки-сюжетні

замальовки. Підготовча робота полягає у вивченні учнями текстів своїх ролей, віршів, пісень, у виготовленні афіші-запрошення, підготовці декорацій, костюмів, у доборі інформаційних «цікавинок» відповідно до теми уроку.

Досвід учителів, що вдаються до проведення в початковій школі уроків-сюжетних замальовок на казковому сюжеті, переконує в ефективності такої роботи для розвитку зв'язного мовлення школярів. Виконуючи ролі казкових персонажів, учні вчаться виразно і правильно говорити, набувають уміння триматися перед аудиторією, самостійно відкривають для себе нові зв'язки у вивченому матеріалі. Готуючись до уроку, побудованому на театральному сюжеті, вони виготовляють афіші-оголошення, надсилають запрошення, набувають навичок культури писемного ділового мовлення.

Більшість уроків нестандартної форми передбачає групове навчання, що сприяє реалізації комплексних його цілей, засвоєнню бази знань; формує навички самоконтролю, вміння висловлювати особисту думку і враховувати думки інших, почуття обов'язку й відповідальності за результати навчання.

Нестандартні уроки як новий тип або клас уроків, які мають гнучку структуру, характеризуються особливою довірчою атмосферою між учасниками навчального процесу, що створює максимально сприятливі умови для перетворення учнів на активних суб'єктів цього процесу.

Істотними ознаками нестандартного уроку є:

- 1) гнучкість структурної побудови;
- 2) зміна усталених функцій учителя й учнів;
- 3) активне застосування групових форм роботи;
- 4) максимальна реалізація міжпредметних зв'язків.

Нестандартний урок у контексті мовленнєвої освіти – це важливий засіб реалізації творчої діяльності вчителя й учнів, що спрямований на пошук нових форм розкриття внутрішньої суті мовних явищ шляхом гри, диспуту, експерименту, дослідження, аналізу. Створюючи атмосферу співробітництва в напрямі суб'єкт-суб'єктних стосунків учителя й учнів, нестандартні уроки дають можливість підводити учнів до усвідомленої та емоційно пережитої потреби міркувати, аналізувати, робити висновки, давати пропозиції,

інакше кажучи, забезпечують активний мовленнєвий розвиток молодших школярів.

Однак нестандартні уроки не слід розглядати як альтернативу традиційного уроку. Історія педагогічної теорії і практики переконує, що намагання замінити звичний, апробований упродовж століть у світовій школі урок новою формою ведення навчально-виховного процесу завжди приречене на невдачу. Очевидно, що можливості традиційного уроку ще не вичерпані. А нестандартна форма занять – це спроба в новій соціально-педагогічній ситуації підвищити його ефективність шляхом принципово нової структурної будови.

16. Охарактеризуйте нетрадиційні методика навчання грамоти в сучасній школі.

Досвідчені вчителі застосовують власні адаптовані до умов своєї роботи способи навчання читання і письма. Існує безліч нетрадиційних методик навчання читання та письму. Найвідомішими є:

– методика І.Г.Пальченка передбачає роботу з дітьми, у яких техніка читання 0-10 слів (пропонує слухання читання вчителя, читання за ведучим, читання в парі, з пришвидшенням темпу, переказ з опорою на текст, читання з переходом на невідомий уривок);

– методика Б.В.Динги радить навчати читання за серією одинадцяти таблиць з організацією дидактичних ігор та конкурсів. Цінність цієї нетрадиційної методики полягає в тому, що орієнтація на розвиток усного літературного мовлення сприяє активізації його складових: словникового запасу, пам'яті, логічного мислення, чіткості й виразності мови, спонукає до пошуків і накопичення якнайбільшої кількості інформації з різних галузей;

– система І. Т. Федоренка для вдосконалення навички читання. Найбільш ефективними є багаторазове читання, читання в темпі скоромовки, виразне читання з переходом на незнайому частину тексту;

– методика навчання динамічного читання Л. М. Юшкової. Автор пропонує перевірені на практиці ефективні прийоми роботи навчання

динамічного читання: під рахунок; з прикриттям губ двома-трьома пальцями; з підняттям верхньої межі індивідуального діапазону швидкості; з пристроєм «віконечко»; з миттєвим знаходженням місця читання за командою «небо – кидок»; з використанням «буксиру» для стимуляції двох видів читання; читання парами (один учень з двох – сильніший); з використанням складових пірамідок і текстів, розрізаних вертикально на дві половинки та розсунутих на максимальну відстань. Л. М. Юшкова наголошує, що окрім навчання читати добре вголос, треба навчити дітей читати мовчки з діапазоном швидкості читання 300-800 слів на хвилину;

– методика навчання письма Є.Н.Потапової включає три етапи: розвиток мускульної пам'яті (система вправ задля зміцнення моторики пальців, штрихування, роботу з трафаретами), розвиток тактильної пам'яті (роботу з картками-зразками для обведення, букви з наждачного паперу); закріплення знань, умінь, навичок (роботу з кальками, письмо букв з допомогою трафаретів).

17. Охарактеризуйте прийоми розвитку критичного мислення для розвитку мовлення молодших школярів.

Критичне мислення – це здатність людини чітко виділити проблему, яку необхідно розв'язати; зважено, вдумливо розглянути різні, а часом і протилежні підходи і розуміння проблеми з метою прийняття власного обґрунтованого рішення; вміння самостійно знайти, обробити, проаналізувати та дати оцінку певній інформації; логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію; здатність мислити мобільно; бути відкритим до сприйняття думок інших і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції. Орієнтація на критичне мислення передбачає передовсім несприйняття будь-якої думки або оцінки «на віру»: кожен учень, не беручи до уваги авторитетів, має сформулювати свою думку про те чи інше явище, тобто виробити власні переконання

Технологія розвитку критичного мислення – це педагогічна система, спрямована на формування у школярів аналітичного мислення. Мета технології – сприймання навчального матеріалу, у

процесі якої інформацію, яку отримує учень, можна розуміти, сприймати, порівняти з власним досвідом і на її ґрунті формувати власне аналітичне судження. У процесі роботи за даною технологією учень опановує прийоми роботи з інформацією та активне використання їх у самостійній роботі.

Т. р. к. м. має унікальний набір прийомів і технік, які дозволяють на уроці створювати ситуацію мислення. Матеріалом для такої ситуації можуть служити навчальні тексти, параграфи підручників, фрагменти наукових статей, художні твори, відеофільми.

Т. р. к. м. пропонує конкретні методичні прийоми, які доречні для різних видів та форм роботи: «Асоціативний куш» чи «Семантична карта», «Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися», «Дошка запитань», «Сенкан», діаграма Ейлера-Вена, твір-п'ятихвилинка (есе).

«Асоціативний куш» – це схема, що складається на класній дошці або на великому аркуші паперу вчителем разом з учнями. Ця вправа можна виконувати перед вивченням теми/проблеми, щоб отримати та оцінити попередні знання та уявлення учнів, їх помилкові судження.

На уроці вивчення нового матеріалу застосовується вправа «Знаємо - Хочемо дізнатися - Дізналися». Це Таблиця ,яка поєднує вступну й основну частини уроку.

Вправа «Дошка запитань»використовується для активізації навчальної діяльності – на стіні класу вивішується великий аркуш паперу, на якому вчитель пропонує учням записувати будь-які запитання, що виникають у них на початку вивчення теми.

Сенкан – це вірш, який складається з п'яти рядків. Він синтезує інформацію і факти у стисле висловлювання, яке описує, віддзеркалює тему.

Форма сенкану:

- 1-й рядок – тема (іменник);
- 2-й рядок – опис (прикметник);
- 3-й рядок – дія (дієслово), пов'язане з темою;
- 4-й рядок – ставлення (фраза), почуття з приводу обговорюваного;

5-й рядок – перефразування сутності (синоніми, узагальнення, підсумок).

Діаграма Ейлера-Вена – прийом для навчання учнів співставленню, порівнянню, знаходження спільних рис, явищ, ознак в образах літературних героїв, творчості письменників, історичних діячів, явищах природи, властивостях геометричних фігур тощо. В центрі позначають спільні ознаки об'єктів, а ліворуч та праворуч – відмінні ознаки.

Твір-п'ятихвилинка (есе) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми.

Доречні на різних етапах уроку буде «Читання в парі – узагальнення в парі», «Читання з передбаченням», дискусія, дебати, «Павутинка дискусії» тощо.

18. Охарактеризуйте прийоми розвитку критичного мислення при опрацюванні художніх текстів.

Робота з художнім текстом – це читання-спілкування, спрямоване на розуміння його змісту, уміння висловлювати елементарні оцінні судження щодо прочитаного.

В педагогіці поширена думка про те, що критичне мислення виникає тоді, коли учні починають досліджувати конкретну проблему. Т. р. к. м. має унікальний набір прийомів і технік, які дозволяють на уроці створювати ситуацію мислення. Матеріалом для такої ситуації можуть служити навчальні тексти, параграфи підручників, фрагменти наукових статей, художні твори, відеофільми.

Т. р. к. м. пропонує конкретні методичні прийоми, які доречні для різних видів та форм роботи:

«Семантична карта» – це графічний організатор, який допомагає з'ясувати знання та уявлення школярів про центральне поняття теми, яка вивчатиметься на уроці. Вчитель формулює два ключових запитання до поняття, записує їх на схемі, відповіді дітей заносяться до відповідних комірок на схематичному зображенні.

При опрацюванні текстів науково-пізнавальних статей доречною буде «Читання тексту з позначками», в основу якої покладено читання тексту з одночасним маркуванням окремих його частин спеціальними позначками на полях і заповненням таблиці. Ця стратегія потребує певного часу, але учні більш глибоко вивчають текст підручника, навчаються класифікувати інформацію. Критеріями класифікації є самі позначки. Під час обговорення учні навчаються формулювати свої висновки щодо інформації.

Вправа «Читання в парі – Узагальнення в парі» розрахована на читання тексту в парах і є ефективною, коли текст складний для розуміння або перевантажений фактичним матеріалом. Щоб організувати діяльність, треба вчителю обрати текст, розбити його на короткі частини. Об'єднати учнів у пари. Один учень читатиме та коротко переказувати, а інший ставитиме запитання. Потім вони міняються ролями.

Ефективним у роботі з текстом є «Спрямоване читання», яке передбачає самостійне читання, постановку запитання та обговорення змісту. Перш ніж виконувати цю вправу, вчителю необхідно розбити текст на частини, які учні будуть читати мовчки. До кожної частини тексту вчитель готує одне чи два запитання, на які немає готової відповіді й які примушують учнів міркувати.

«Читання з передбаченням» передбачає після ознайомлення з назвою тексту та його автором перед читанням постановку дітям питання, які дозволяють зробити припущення, про що саме буде текст.

Текст розподіляється на частини, і далі читати його учні будуть частинами. Зупинки бажано робити на найбільш цікавих місцях, щоб створити інтригуючу ситуацію очікування

Після читання кожної частини учням ставляться питання, причому бажано уникати буквальних. Також пропонується спробувати зробити прогноз (передбачення) стосовно того, що буде далі. А після читання наступної частини це передбачення аналізується

Результати застосування цієї методики звичайно залежать саме від системи питань, що учитель пропонує учням.

Ефективними є і такі вправи як «Карта персонажів», «М-схема», дискусія, дебати, «Павутинка дискусії» тощо.

19. Особливості розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Охарактеризуйте інноваційні технології для розвитку зв'язного мовлення.

Розвиток мовлення учнів – напрям навчання в практичному курсі мови і система прийомів навчання, метою якого є формування та вдосконалення навичок і вмінь користуватися мовою як засобом спілкування.

Робота з розвитку мовлення – складова частина багатопланової навчальної діяльності, що проводиться спеціально і в зв'язку з вивченням шкільного курсу (граматики, словотворення, правопису) для того, щоб учні оволоділи мовними нормами (орфоепічними, лексичними, морфологічними, синтаксичними), а також умінями висловлювати свої думки в усній і писемній формі, користуючись потрібними мовними засобами відповідно до мети, змісту мовлення й умов комутації.

Основні форми роботи з розвитку усного мовлення

Аудіювання – з'ясування вчителем конкретного завдання та повторення його учнями; складання плану почутого; виписування ключових слів; виписування ключових фраз; відповіді на питання; переказування, інтерпретація почутого; складання тез, конспектування; складання таблиць, схем; прослуховування на аудіо- та відеокасетах; мовний аналіз.

Читання – відповіді на питання за прочитаним; виділення у прочитаному нової і раніше відомої інформації; висловлювання свого ставлення до прочитаного; виявлення функціональних особливостей мовних одиниць; мовний аналіз тексту.

Письмо спирається на своє джерело – на усне мовлення. Це пов'язано з тим, що писемне мовлення вторинне, воно виникло пізніше. П. м. переважно монологічне. У писемному мовленні діють загальнообов'язкові норми графіки, орфографії, пунктуації. Одиницею писемного мовлення, тобто реальним виявом його, є текст.

Говоріння – забезпечує усне спілкування в діалогічній і монологічній формі.

Виконує такі комунікативні функції: Передбачає висловлювання однієї особи (повідомлення інформації); пропозиція (прийняття або неприйняття); взаємопереконання; обмін думками.

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності функціонує у двох формах – діалогічній і монологічній. Для правильної організації навчального процесу необхідно враховувати їх фактичну взаємозалежність.

Сьогодні всі уроки української мови треба будувати так, щоб вони створювали умови для спілкування – для складання учнями монологів, діалогів, полілогів на різні теми, з різною метою.

Розвивати мовлення школярів – означає розвивати чотири його складові частини: вміння слухати і говорити, читати і писати. А тому все, що вивчається у початковій школі, насамперед має бути підпорядковане цій меті. Бо на уроках учні вчать сприймати слова, розуміти їх, отримувати необхідну інформацію не лише шляхом читання текстів підручника, але й через додаткові засоби (журнали, газети, довідники, словники, каталоги, діафільми, кінофільми, малюнки, художні полотна, діаграми, схеми тощо), які повинні бути в класі. А маючи знання та чуючи і читаючи досконалі зразки результатів мовленнєвої діяльності (усної і писемної), учень і сам прагне щось розповісти, описати, висловити припущення, заперечити чи підтвердити.

Щоб мовленнєва взаємодія дітей була ефективною, учитель має створити умови для мовленнєвої творчості та розвитку комунікативних навичок учнів. Однією з таких умов є активне використання в освітньому процесі інноваційних технологій навчання.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими й захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й виступають як засіб спонукання, стимулювання до мовленнєвої діяльності. Розвитку мовлення сприяють рольові ігри: інсценування, драматизація.

ТРВЗ-технологія (теорії розв'язання винахідницьких завдань) це універсальна організаційно-педагогічна та методична система, яка дозволяє поєднувати предметно-пізнавальну діяльність з методами активізації та розвитку мислення, а також творчого вирішення

навчальних і соціальних завдань. Для розвитку мовлення використовуються такі прийоми:

Емпатія, суть якої зробити незнайоме знайомим, а звичне – чужим. Вчить дітей перевтілюватися на який-небудь об'єкт навколишнього світу і від імені цього об'єкта розповісти про свій стан. Учням пропонується закінчити речення, яке починається зі слів «Якби я був...». Наприклад, «Якби я була ялинкою, то...».

Гіперболізація – збільшення або зменшення предметів, а також зміна окремих частин, наприклад, «Гулівер у ліліпутів», «Гулівер у велетнів», «Білосніжка і семеро гномів». Цей прийом широко використовувався в народних казках, билинах, де персонаж володіє надлюдською силою і веде бій з цілим ворожим військом.

«*Три слова*» (розвиває логічне мислення, творчу уяву, активізує словник). Вчитель називає три слова з різних сфер життя. Завдання: за одиницю часу придумати фрази – речення, куди б були включені одночасно всі три слова.

Есе – Учням дається завдання написати аргументоване есе на розглянуту тему, або певної ключової тези/думки/аспекту теми.

Актуальними для розвитку мовлення учнів є *прийомами розвитку творчої уяви* засобами слова, які пропонує Джані Родарі у «Граматиці фантазії». Ці прийоми стануть у нагоді під час складання учнями казок, віршів, загадок, а саме: «Біном фантазії», «Фантастичні гіпотези» (Що було б, якби...?), «Казка – навиворіт», «Салат з казок», придумування історії з шостим словом (дітям даються слова, на основі яких вони вигадують яку-небудь історію. Наприклад, п'ять слів, які підказують сюжет казки «Лисичка та Журавель»: лисичка, журавлик, кашка, глечик, гості; з шостим словом, наприклад, крокодил), «Конструювання загадки» та багато інших вправ.

20. Структура уроку розвитку критичного мислення. Роль запитань у формуванні критичного мислення.

Ідея розвитку критичного мислення є досить новою для української дидактики. Сьогодні є очевидним, що критичне мислення означає не критику, а розумний розгляд різноманітності підходів, для того щоб сформулювати обґрунтовані судження й приймати адекватні

рішення. Критичне мислення – це здатність ставити нові питання, добирати різноманітні аргументи, приймати незалежні, продумані рішення

Свідоме використання вчителем технології розвитку критичного мислення, прийомів і методів дає високі результати в розвитку самостійного мислення школярів та підвищенні рівня їхніх навчальних досягнень. Однак продуктивним навчання за такою методикою стає лише тоді, коли вчитель сам розв'язує дві основні проблеми:

– якою має бути інформація, що сприяє розвитку критичного (творчого, усвідомленого, аналітичного) мислення?

– який метод (прийом, стратегію) слід застосувати для ефективної реалізації обраної мети уроку?

Особливість цієї технології – це спеціальна структура уроку, що є обов'язковою. Основними етапами уроку за умови використання є вступна, основна та підсумкова частини. Розглянемо їх детальніше. Вступна частина уроку (зазвичай перші 5-7 хвилин), яку в технології розвитку критичного мислення називають викликом, є етапом *актуалізації* та мотивації навчання, оголошення теми уроку і його передбачуваних результатів.

В *основну частину* уроку (до 25 хв.) вчитель організовує активну діяльність учнів з дослідження, осмислення матеріалу, пошуку відповідей на раніше поставлені питання, постановки нових запитань і пошуку відповідей на них.

На етапі осмислення, коли учень долучається до нової інформації або ідей у процесі читання тексту, він вчиться відстежувати своє розуміння нового й не ігнорувати прогалини в ньому, записуючи у вигляді запитань те, що не зрозумів, аби з'ясувати в майбутньому. Подальше відпрацювання й закріплення учнями нових знань і способів діяльності на цьому етапі уроку відбувається за допомогою різноманітних методів і прийомів організації їх активної самостійної роботи. Обов'язковими є два елементи – індивідуальний пошук учнів і обмін ідеями в групах чи загальному колі, причому особистий пошук мусить неодмінно передувати обміну думками. До кінця уроку, коли учні зрозуміли ідеї уроку й виконали вправи для формування вмінь, слід перейти до

підсумкової частини уроку, якою є рефлексія. Цей третій етап уроку – найважливіша фаза для розвитку критичного мислення, що є рефлексивним за своєю природою.

Етапи уроку	Способи реалізації
Фаза актуалізації	<ul style="list-style-type: none"> · актуалізація вже наявних знань з теми (залучення пам'яті, інтелекту); · пробудження пізнавальної діяльності; · самостійне визначення учнями напрямків у вивченні нової теми: постановка питання, висування пропозиції, обговорення мети уроку
Фаза побудови знань	<ul style="list-style-type: none"> · осмислення нової інформації, критичне читання та письмо; · робота з текстом (художнім, критичним, науковим, публіцистичним; робота з підручником); · ідейно-художній аналіз твору; · лекція або бесіда; · перегляд відео; · літературні дослідження; · творчі роботи
Фаза консолідації	<ul style="list-style-type: none"> · обговорення; · систематизація; · переоцінка; · нове тлумачення отриманих знань

При підготовці до уроку, вчителю постійно доводиться продумувати, які типи запитань він буде ставити й коли. Пітер Марторелла виділив 7 типів запитань, які найчастіше ставлять учителі:

- запитання, які викликають інтерес і привертають увагу учнів;
- запитання, що допомагають проаналізувати рівень знань учнів;
- запитання, які повертають до основної теми обговорення. запитання, які допомагають вести урок;
- запитання, що сприяють зануренню учнів у тему;
- запитання, що переключають увагу учнів;
- запитання, що апелюють до емоцій учнів.

Щоб допомогти учням перейти від фактів до узагальнень, до більш високих рівнів розумового процесу, вчитель має визначити, як буде сформульовано питання і коли його буде поставлено, тобто побудувати послідовність питань, або сценарій.

Складання подібного сценарію дає можливість учителю чітко спланувати урок. Сценарій повинен включати від трьох до п'яти основних запитань.

У 1956 році Бенджамін Блум з колегами визначив, що 95 % тестових питань змушують учнів мислити на найнижчому рівні – відтворення інформації. Б. Блум розробив таксономію цілей, виділивши 6 рівнів когнітивної сфери. Кожному рівневі цієї піраміди відповідають певні навички мислення і певні запитання, а також певні стратегії (техніки) формування навичок.

I. Запитання, які перевіряють знання: Хто? Що? Коли? Де? Як?

II. Запитання на перевірку розуміння проблеми, вміння опис своїми словами, реконструювати інформацію і представити її у новому вигляді: Як це відбулося? Розкажи мені ... Розташуй події у хронологічному порядку ... Перекажи своїми словами... Дай визначення поняттю...

III. Запитання на застосування інформації з метою отримання результату, розв'язання проблеми: Як це може бути прикладом того, що...? Яке відношення має це до того...? Чому це є важливим? Чому це відбулося? Яке правило ви повинні застосувати для ...?

IV. Запитання на аналіз, поділ цілого на складові частини та їх вивчення, знаходження прихованих зв'язків, розуміння чогось із метою зображення його цілісності: З чого складається...? Чим відрізняється...? Визначте тип...? Які аргументи ви можете навести? Які пропозиції ви можете надати? Яким чином одна подія може бути пов'язана з іншою?

V. Запитання, що об'єднують ідей з метою створення нового цілого – синтез: Який висновок ти зробив, виходячи з...? Які ідеї ти міг би запропонувати? Що може статися, якщо ти об'єднаєш...? Яке рішення ти використовував, щоб оцінити...? Які, на ваш погляд, є інші способи розв'язання даної проблеми?

VI. Висловлювання власної думки й оцінювання якості отриманої інформації: Чи згодні ви...? Яке рішення ви б обрали? Як би ви розташували наведені факти залежно від їх важливості? Які критерії ви використали б для оцінки...? Що є найголовнішим у..?

Готуючись до уроку, учитель повинен обов'язково поставати собі й відповісти на ті запитання, які ставитиме учням.

21. Охарактеризуйте технології ситуативного моделювання у навчанні діалогу молодших школярів

Діалог є основною, домінуючою формою мовлення, і тому вже у практиці навчання української мови в початкових класах він повинен посідати належне місце. Діалог – це процес мовленнєвої взаємодії двох або кількох учасників спілкування (за М.Пентелюк).

Побудова діалогу передбачає формування таких умінь:

- відтворити, розіграти діалог із прослуханого;
- скласти діалог за малюнком, опорою на допоміжний матеріал, а також самостійно, дотримуючись правил етикету, культури спілкування.

Для формування діалогічного мовлення учням доцільно пропонувати завдання такого типу: спостерігати за поданим діалогом; реконструювати текст у діалог; скласти власний діалог за поданими репліками, відповідно до життєвих ситуацій з використанням граматичних конструкцій.

Оскільки діалогічне мовлення є емоційно забарвленим, спонтанним, має двосторонній характер, велике значення тут має міміка, жести, поза і особливо етикет слухання. Той, хто слухає, має дати відчуття тому, хто говорить, що він уважний.

Правила мовленнєвого етикету людина засвоює з дитинства і користується ними протягом усього життя. Це має бути нормою поведінки кожного з нас.

У початковій школі можна навчати учнів таких типів діалогу: діалог-розпитування; діалог-домовленість; діалог-обмін думками; діалог-обговорення; Перевіряються вміння будувати діалог, починаючи з другого класу.

Під час роботи над діалогом можна використовувати різні вправи із застосуванням інтерактивних технологій навчання. Наприклад.

Робота в групах.

1. Складання діалогу за змістом тексту.

Учитель роздає аркуші з текстом про зиму.

Січень – найхолодніший місяць року. Низько над землею проходить на небі сонце. Мороз скував воду на річках і озерах. Землю вкрив пухкий білий сніг.

– Подумайте, які запитання можна поставити до змісту цього тексту і як на них відповісти.

Складені діалоги заслуховуються, уточнюються.

2. Складання діалогу за змістом картини.

Учитель добирає картини з життя тварин та птахів в осінньому лісі.

Уявіть, що ми з вами пішли на прогулянку до осіннього лісу. Розгляньте малюнки і поміркуйте, про що ви б повели розмову.

Робота в парах.

3. Складання діалогу за уявною ситуацією та опорними словами. Опорні слова: упав, боляче, давай допоможу, спасибі.

Складання діалогу за початком реплік.

Побудуйте з товаришами діалог, використавши початок таких реплік:

- Що ти знаєш про ... ?
- Чим вона живиться?
- Де гніздиться ... ?

– Що ти про неї читав

Особливістю діалогічного мовлення є також те, що воно тісніше, ніж монологічне, пов'язане з ситуацією? Саме це й зумовлює специфіку лінгвістичної будови діалогу та використання технології ситуативного моделювання. Наприклад:

1. Складання і розігрування діалогу з різними формами прохання.

– Запам'ятайте: є пряме прохання, а є приховане.

– Прочитайте, дотримуючись потрібної інтонації:

– Проходьте швидше.

– Проходьте, будь ласка, швидше!

– Чи не важко вам пройти швидше?

– У якому реченні виражене приховане прохання? У якому — пряме? Яке з них частіше доводиться чути? А яке вам хотілося б почути, кади ви сідаєте в транспорт?

– Розіграйте діалог, використовуючи малюнок і початок реплік.

2. Складання і розігрування діалогу ввічливої відмовляти у проханні.

Уявіть, що ви йдете гуляти з друзями. Але у вас є молодший брат (сестра) і він просить, щоб ви взяли його з собою. Подумайте, як ви йому відмовите.

Підказка: відмова, пояснення, обіцянка.

Використайте, якщо захочете, слова на жаль; залюбки, але; з радістю, але; охоче..., радий був би вам допомогти; вибачте, я зараз зайнятий; наступного разу; уже пізно. Запишіть свою відмову.

Отже, діалог є основною, домінуючою, формою мовлення, і тому вже у практиці навчання української мови в початкових класах він повинен посідати належне місце.

22. *Методика розвитку мовленнєвих творчих здібностей за допомогою прийомів фантазування Джанні Родарі.*

Великий потенціал несе у собі поєднання образотворчого мистецтва із сучасними методами розвитку творчої уяви, зокрема із методами створення нових казок.

Відомий італійський письменник Джані Родарі працював спочатку вчителем у початковій школі. Родарі засмучувало те, що дітям нецікаво навчатися у школі, і він почав шукати шляхи внесення елементів творчості у одноманітний навчальний процес. Аналіз світової літератури дозволив йому відібрати найбільш придатні творчі вправи для школярів початкової школи. Дж.Родарі пропонував «переробляти класичні казки, популяризуючи їх у формі ігор. У 1973 році вийшла нова книга Родарі з незвичною назвою: «Граматики фантазії. Введення в мистецтво придумування історій». Ряд прийомів фантазування Джанні Родарі, описаних в «Граматиці фантазії», успішно можна використовувати в початкових класах у межах уроку мови чи читання.

1. *Прийом «Кола по воді».* Цей прийом нагадує кинутий у воду камінь, від якого розходяться кола, зтягуючи всі предмети. Так і від одного слова може починатися рух, який дає поштовх для нових асоціацій та приводить до створення цілої історії.

Послідовність дій така. Обираємо слово з 5-6 букв, без м'якого знаку, апострофа. Записуємо це слово в стовпчик. Поряд із кожною буквою записуємо будь-який іменник, який починається з даної букви.

Наприклад:

с – сон

о – одяг

н – ножиці

ц – цукерка

е – ескімо

4. Складіть оповідання з використанням усіх слів. Заголовок – слово «Сонце». (Або слово *сонце* повинно виражати головну думку складеного оповідання.)

Ще зі слова-«каменя» можна скласти речення. Наприклад: *вікно*.

Виросли іриси коло нашої оселі.

Вранці індик купався на озері.

Краще, щоб речення були фантастичними, тоді цікавішими будуть казки. (Дане слово в сюжеті казки може не брати участі, але складене речення повинно обов'язково бути в казці чи оповіданні.)

2. *Біном фантазії.* Виконується цей прийом у такій послідовності:

1. Два учні записують по одному слову так, щоб не бачити, що пише інший. Один записує назву живого предмета, інший – неживого. Потім ця пара слів стає початком нової незвичайної історії.

Наприклад: телефон – кішка.

2. За допомогою прийменників складаються і записуються різні словосполучення: кішка з телефоном; кішка без телефону; телефон під кішкою; кішка на телефоні; кішка у телефоні.

3. Далі ставимо дітям завдання придумати історії з відповідним заголовком або побудувати ланцюжок речень від першого слова до другого.

3. *Довільний префікс.*

За допомогою цього прийому вчимо дітей утворювати нові, незвичайні слова, або ж «удосконалювати» предмети. Спершу подаємо ряд префіксів та їх значення: аеро – повітряний (аеропорт); аква – водяний (акваланг); біо, зам, най, мікро, міні... тощо. До запропонованого слова додається «довільний префікс» і з'являється нова цікава ідея: Наприклад: об'єкти для вдосконалення – крісло, олівець, антипарасолька, ... Мелокрісло – музичне крісло, грає різні мелодії, коли на нього сідаєш; відеоолівець – перетворює в малюнок написане.

4. *Прийом «Що потім?».* Використання цього прийому дозволяє придумувати продовження відомих сюжетів. Наприклад: Лисиця з'їла колобка. Що потім? Як колобок поведився усередині лисиці? (Може, він продовжував співати й заважав їй полювати? А може, він зміг вискочити й утекти від лисиці, коли вона позіхнула?)

5. *Прийом «Фантастичне продовження».* Учитель називає будь-яку реальну подію. Наприклад; мисливець підняв рушницю і вистрелив у повітря. А що було потім? Чим усе закінчилося? Потрібно придумати казкові, незвичні наслідки.

6. *Прийом «Кит і кіт».* Цей прийом нагадує сюжет однойменного вірша Б.Заходера, герої якого помінялися місцями. Виконуючи цю вправу, добираємо два слова, схожих за звучанням: ворона – корона. Міняємо місцями обрані об'єкти: ворона опинилася на голові в королеви, а корона – на городі. Просимо дітей пояснити,

як таке може статися. (Одного разу подув такий сильний вітер. Він здув з голови королеви корону і заніс її на город за містом. У цей час ворона, яка спала, впала з гілки прямо на голову королеві, але вона нічого не помітила.)

Пропонуємо придумати продовження казки.

7. *Фантастичні гіпотези (Що було б, якби ...)*. Придумування історій, сюжет яких будується на обговоренні: що було б, якби...? Наприклад: якби раптово зникло сонце, якби люди перестали хворіти, якби в клас зайшов інопланетянин.

8. *Прийоми складання казок*. Дж.Родарі пропонує кілька вправ, за допомогою яких діти вчаться фантазувати і складати казки:

1. «Салат із казок». Поєднання в одній казці героїв з різних казок та придумування їх спільних історій (метод «Морфологічний аналіз»). Наприклад, кіт у чоботях нехай подружиться з Дюймовочкою, а трое поросят – з Білосніжкою.

2. «Казки навиворіт». Характери героїв відомої казки змінюються на протилежні. Треба придумати, як зміниться сюжет казки. Наприклад: хитрий колобок, який обдурив довірливу лисицю.

Інший спосіб складання казок: у відому казку включають доповнення, яких раніше в ній не було. Наприклад, у казці «Золотий ключик» з'являється потяг.

9. Створення лімерика

Лімерик – форма короткого жартівливого вірша, який з'явився у Великобританії і поширився із середини 18 століття. Базується вірш на обіграванні нісенітниць.

Схема побудови лімерика така:

1 стрічка – герой;

2 стрічка – характеристика героя;

3 і 4 стрічки – дії героя, чи дії відносно нього;

5 стрічка – висновок, результат, чи повторення першої стрічки.

10. Конструювання загадок.

Цікавим видом роботи є складання загадок. Загадки складаються за ознаками, за асоціацією, за діями за наступним алгоритмом: вибір об'єкта загадки (наприклад, *гудзик*). а) спочатку заповнити ліву частину таблиці 3-4 порівняннями; б) заповнити праву частину таблиці; в) встановлення слів-зв'язок «як», «але не».

Для того, щоб прийоми розвитку мовленнєвих творчих здібностей принесли бажаний результат, варто їх використовувати на уроках залежно від теми, мети виучуваного матеріалу, а також типу уроку та навчального предмета.

23. Проблемний підхід до вивчення частин мови у початкових класах: постановка проблемних питань.

Проблемне навчання полягає в організації вчителем самостійної пошукової діяльності учнів, у ході якої вони відкривають і засвоюють нові для себе знання і вміння (факти, закономірності, поняття, принципи, теорії, правила, алгоритми, методи), розвивають загальні здібності, дослідницькі і творчі нахили.

На відміну від пояснювально-ілюстративного, проблемне навчання ґрунтується не на передачі готової інформації, а на відкритті учнями суб'єктивно нових знань і умінь шляхом розв'язання теоретичних і практичних проблем.

Основні особливості проблемного навчання.

1. Учні залучаються до самостійної дослідницької, пошукової діяльності: аналізу, формулювання, уточнення проблем, вироблення та перевірки гіпотез.

2. Якщо у пояснювально-ілюстративному навчанні нова інформація в готовому вигляді повідомляється учням до розв'язування практичних завдань, то проблемне навчання розпочинається з постановки завдання, у процесі розв'язання якого учнями відкриваються і засвоюються нові поняття, закономірності і способи діяльності.

3. Проблемне навчання забезпечує розвиток продуктивного мислення учнів, творчої уяви, спостережливості, кмітливості та творчих здібностей.

4. Засвоєні внаслідок самостійного пошуку знання і загальні способи діяльності характеризуються осмисленістю і переносяться учнями в інші ситуації, використовуються для розв'язання нових проблем і задач.

5. Проблемне навчання стимулює пізнавальний інтерес і активність учнів.

Етапи проблемного навчання загалом аналогічні, хоча й не тотожні етапам наукового пізнання:

1. Створення проблемної ситуації – відчуття учнями утруднення теоретичного чи практичного характеру.

2. Аналіз утруднення і визначення відомого та невідомого, словесне формулювання проблеми.

3. Висування і обґрунтування гіпотез, тобто припущень про можливі шляхи розв'язання проблеми. Висуванню гіпотез сприяють глибоке знання матеріалу й одержання нової інформації. Водночас тут велику роль відіграють евристичні, творчі здібності, природа яких складна і до кінця не зрозуміла.

4. Перевірка прийнятих гіпотез за допомогою дослідів, вивчення історичних джерел, словників, довідників, енциклопедій тощо. Для вирішення проблеми, тобто перевірки істинності гіпотези, учитель може надати учням додаткову інформацію, вказати їм, де можна самостійно отримати необхідну інформацію, організувати дослід, практичну роботу, дискусію, певні операції з матеріалом (аналіз художнього тексту, граматичний розбір, лабораторна робота).

5. Узагальнення результатів, включення нових знань і умінь до вже відомих, їх закріплення і застосування на практиці. На цьому етапі вчитель надає більш активну допомогу учням, ніж на попередньому.

Перевагами проблемного навчання є те, що учні включаються в активну пізнавальну діяльність, при цьому вони переживають сильні позитивні емоції (інтерес, радість відкриття, задоволення від досягнутих успіхів). В учнів розвиваються пізнавальні процеси (сприймання, спостереження, уява) і уміння (аналізувати, класифікувати, бачити проблеми, ставити питання, доводити, шукати рішення). Проблемне навчання забезпечує глибше засвоєння знань. Основний його недолік полягає в тому, що воно вимагає значно більше часу, ніж пояснювально-ілюстративне.

Структура проблемної ситуації

Центральною ланкою проблемного навчання є проблемна ситуація – психічний стан утруднення, який виникає внаслідок

неможливості пояснити факт або розв'язати задачу за допомогою наявних знань і умінь. Вона може створюватись шляхом постановки завдання, запитання, демонстрації досліду, механізму, матеріалу з преси або особистих спостережень учнів.

Проблемне питання – це питання, орієнтоване на суперечливу ситуацію і спонукає до пошуку невідомого, нового знання. Питання, на яке на певному етапі пізнавального процесу не можна дати однозначної відповіді. На відміну від звичайного, проблемне питання не передбачає простого відтворення знань.

Знайти відповідь допомагає серія допоміжних (проміжних) питань, задаючи які можна послідовно «розплутати», розкласти складну ситуацію на частини, кроки. Перехід від проблемного питання до допоміжних – другий крок у вирішенні проблеми.

Розглядаючи проблему, важливо чітко усвідомити, що саме відомо, а якої інформації не вистачає.

Як ставити та як розв'язувати проблемні питання:

- Проблема + проблемне питання.
- На які питання треба відповісти (що дізнатись, над чим поміркувати), щоб вирішити проблему.
- Як відповідати на ці питання, як діяти.

Наприклад, чи є слова спільнокореневими: *Маляр, малюнок, малюк, малювання*. Доведіть свою думку.

Наведемо приклади проблемних завдань під час вивчення інших тем.

Тема: «Закінчення іменників чоловічого роду з основою на приголосний у родовому відмінку однини», 4 клас.

Проблемна завдання

– Коли пишемо в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду закінчення – *а(я)*, а коли – *у(ю)*,?

Матеріал для спостереження, аналізу

Назви істот		назви неістот	
<i>Лікар</i>	– <i>лікаря</i>	<u><i>чітко окреслені</i></u>	<u><i>нечітко</i></u>
<u><i>окреслені</i></u>			
<i>Горобець</i>	– <i>горобця</i>	<i>листок</i> – <i>листка</i>	<i>степ</i> – <i>степу</i>

Слон – слона вітру Комар – комара сну	палець – пальця ясен – ясена	вітер – сон –
– а(я)	– а(я)	– у(ю)

Схема для відтворення знань

Родовий відмінок, чоловічий рід

Назви істот, назви неістот чітко окреслені – а(я)	назви неістот нечітко окреслені – у(ю)
---	--

Проблемний виклад може бути двох видів. У першому випадку вчитель, створивши проблемну ситуацію, сам розгорнуто трактує всі ланки її розв'язання. Учні, стежачи за аргументами вчителя, вникають у суть розв'язання проблеми. У другому випадку вчитель залучає до участі в розв'язанні проблеми самих учнів, даючи їм фактичний матеріал для аналізу, пропонуючи зробити самостійні висновки.

24. Умови формування орфографічної грамотності. Методика проведення орфографічного розбору.

Ефективність у навчанні орфографічно правильного письма забезпечується перш за все дотриманням загальнодидактичних принципів навчання. Крім того, необхідно дотримуватися ряду умов, що є основоположними для формування орфографічної навички і впливають з її психофізіологічної природи.

Добре розвинений мовленнєвий (фонематичний) слух і кінестетичні (мовленнєворухові, або артикуляційні) відчуття і уявлення. Під фонематичним слухом науковці розуміють здатність людини до аналізу й синтезу звуків мовлення. Відомо, що фонематичний слух формується в дошкільному віці і виконує смислорозрізнявальну функцію: *сад – сядь, дим – дім*.

Мовленнєвий слух є складовою загального мовного розвитку особистості, йому сприяє кількісне і якісне вдосконалення словника, оволодіння механізмами говоріння, аудіювання, письма й читання, аналітичний підхід до будь-яких мовних явищ, готовність до самоконтролю. У процесі письма ми обов'язково відштовхуємося від мовленого слова, зіставляємо літературну, орфоепічну вимову з написанням, помічаємо збіг або розбіжність графічного і звукового варіантів слова, отже, розпізнаємо орфограму.

Серед важливих умов формування в учнів орфографічних навичок називають свідоме й міцне засвоєння ними теоретичних знань з орфографії, виконання достатньої кількості правописних вправ, різних за ступенем складності й рівнем самостійності. Крім того, формування орфографічних умінь і навичок не можна уявити без участі всіх видів пам'яті. Так, слухова пам'ять полягає в запам'ятовуванні на слух фонем, зорова – фіксує графічний образ слова. Кінестезична пам'ять пов'язує фонемний склад слова з м'язовими рухами артикуляційного апарату.

Моторна ж пам'ять дозволяє зафіксувати буквенний склад слова в рухах м'язів кисті руки. Учитель, добираючи орфографічні вправи, має чітко усвідомлювати, який вид дитячої пам'яті працюватиме під час їх виконання. Наприклад, різні види списування, диктанти з попередньою зоровою підготовкою сприяють розвитку зорової пам'яті. Без запам'ятовування графічного образу слів не обійтися під час засвоєння учнями традиційних (історичних) написань.

Для навчання орфографії надзвичайно важливе значення має розвинута орфографічна пильність. Так називають здатність людини швидко розпізнавати орфограми і визначати їх типи. Орфографічна пильність також передбачає готовність знаходити власні або чужі помилки, допущені під час письма. Слід зазначити, що розпізнавання орфограми, її співвіднесення з правилом має відбуватися досить швидко, аби не затримувати процес письма, не відволікати від змістової сторони писемного висловлювання. Отже, починаючи з перших уроків письма, важливо пам'ятати про формування в учнів орфографічної пильності, навичок самоконтролю, всіляко запобігати можливим правописним помилкам у дитячих письмових роботах.

Прийнято вважати, що орфограми можна відшукати в словах за певними розпізнавальними ознаками. Це передусім розбіжність вимови й написання слова.

Однак для такого виявлення орфограми необхідно, щоб учень не тільки почув слово, але й побачив його графічну форму. Часто такої можливості він позбавлений.

Отже, школяр має за допомогою внутрішнього слуху навчитися під час диктанту і самостійного письма розпізнавати орфограми. Запам'ятовуванню таких розбіжностей сприяють численні вправи на звуко-буквений аналіз і синтез.

Поступово в пам'яті дітей відкладаються звуки і звукосполучення, букви і буквосполучення, які найчастіше є небезпечними з точки зору їх написання. Це голосні звуки [е], [и], парні дзвінки й глухі приголосні в коренях слів, звукосполучення [йа], [йе], [йу], [йо], [йі], м'які подовжені приголосні тощо. Постійно звертаючи увагу школярів на важкі слова, на «помилконебезпечні» місця у словах, учитель виробляє в них автоматизм у знаходженні орфограм, у Таким чином, у формуванні орфографічної пильності молодших школярів можна виділити такі рівні:

- фонетичний (розвиток мовленнєвого слуху учнів);
- графічний (запам'ятовування буквеного складу слів);
- морфемний (прогнозування орфограм у морфемах, підготовка до розв'язування граматико-орфографічних задач).

Уміння розпізнавати орфограму тісно пов'язане з розумінням значення слова, усвідомленням його словотворчих і граматичних відношень. Саме тому методика рекомендує для розпізнавання орфограми брати до уваги також її семантичні ознаки.

Орфографічний розбір – вид мовного аналізу; полягає у знаходженні в словах, словосполученнях, в тексті орфограм, їх поясненні, вказівці способів їх перевірки, виконанні орфографічної дії. Відрізняють повний О. р., коли розбору піддаються всі орфограми; тематичний, вибірковий, коли розбору піддаються орфограми лише на певні теми. Вживаються також терміни повний і частковий, загальний і вибірковий. Розрізняються також ступені повноти розбору; він може обмежуватися лише характеристикою

орфограм, без їх перевірки. О. р. зазвичай виконується усно; при письмовому виконанні використовуються умовні позначення.

Порядок орфографічного розбору: 1) знайти орфограму або орфограми в слові (якщо проводиться не частковий, а повний аналіз виділеного слова); 2) співвіднести виділену орфограму з відповідним правилом і дати визначення цього орфографічного правила; 3) графічно позначити орфограму в слові.

25. Типи орфографічних правил та методика їх вивчення. Інтерактивні вправи у засвоєнні правил правопису.

Сучасна методична література так класифікує всі О. п.: 1. Одноваріантні правила, які пропонують для однієї й тієї самої фонетичної чи граматичної ситуації лише один варіант написання 2. Двоваріантні правила містять вказівку щодо написання, коли є вибір одного написання з двох варіантів. В українській орфографії таких правил небагато.

Це: правила написання відмінкових закінчень іменників (-ою, -єю, -єю; -ом, -ем, -єм), префікса з- (с-), прийменників і префіксів, великої букви у словах тощо. Такі правила мають свій алгоритм – не менше двох дій, виконання яких дає можливість здійснити учневі вибір правильного написання, користуючись фонетичними, граматичними чи семантичними орієнтирами. 3. Правила-рекомендації, інструкції щодо виконання дій, пов'язаних із перевіркою написання слова. Алгоритми цих правил найскладніші. Щоб забезпечити усвідомлення логічної структури двоваріантних правил і правил-рекомендацій, необхідно організувати на уроці ситуацію, коли учні самі сформулюють правило індуктивним шляхом, на основі спостережень і аналізу мовних фактів.

Готуючись до опрацювання орфографічної теми, учитель, крім аналізу лінгвістичної природи написання, має чітко визначити, які вміння необхідні учням для перевірки орфограми. Так, засвоєння правопису слів з ненаголошеними [е], [и] в корені спирається на вміння швидко й безпомилково визначати місце наголосу в слові, розрізняти наголошені й ненаголошені голосні, вміти правильно

знаходити в слові корінь, добирати споріднені слова або утворювати словоформи, свідомо вибирати з низки слів перевірні слова. У такий спосіб учитель з'ясовує вузлові питання теми, які мають перебувати в центрі уваги, суміжні знання і вміння, на які в ході роботи слід спиратися, конкретні труднощі, які доведеться долати.

У роботі над орфографічним правилом методисти виділяють етапи: 1) Постановка навчальної задачі шляхом створення проблемної ситуації, метою якої є мотивація вивчення правила. 2) Колективне виведення правила. 3) Робота над формулюванням правила й уточненням необхідного способу дії. 4) Первинне закріплення.

Орфографічні правила, як і визначення мовних понять, учням необхідно запам'ятати. Ідеться не про зазубрювання, а про свідоме запам'ятовування. Під час виконання різних орфографічних вправ учні багаторазово повторюють формулювання правила, яке вивчають, обґрунтовують правильність власної думки, переносять знання на новий мовний матеріал.

Отже, засвоєння орфографічного правила є складним і багатоступеневим процесом. Засвоїти правило – також уміти застосовувати правило в умовах висловлювання власних думок, у писемному мовленні. Щоб оволодіти безпомилковим письмом як видом мовленнєвої діяльності, орфографічна навичка має стати автоматизованою. А для цього слід багато разів повторити певні дії, виконати велику кількість вправ.

Для активізації навчання та кращого засвоєння орфографічних тем використовують інтерактивні вправи. Наприклад: .

Використовуючи метод «Прес», учням ставлять такі запитання:

– Чим пояснити, що у словах *під'їзд*, *роз'яснити*, *об'єднати*, *в'їхати*, *з'ясувати* пишеться апостроф, а у словах *приєднати*, *розібрати*, *підійти* його не має? Наведіть свої приклади на вживання апострофа, поясніть.

Інтерактивні види вправ (для роботи в парах, групах):

1. Прийом какографії – запис із навмисними помилками. Учні потрібно знайти їх і виправити. У сучасній школі прийом какографії не використовувався до 1984-1985 років, коли його відродив відомий учитель-новатор із Грузії Ш.Амонашвілі.

2. Вправа «Перевір мене» Учні пишуть під диктовку вчителя словникові слова, потім обмінюються зошитами і перевіряють один в одного правильність виконаної роботи.

Робота в групах. Завдання для груп можуть бути однаковими, лише текстовий матеріал різний, або різними. Тема: Ненаголошені е/и в корені слова. Завдання:

1 група. Записати на дошці слова за зразком *багато – один*: межі межа; числа ...; зими ...; землі ...

2 група. Вставити пропущені букви: ст...бло стебла; стр...жі ...; ж...та ...; з...рно ...

26. Розкрийте особливості диференційованого підходу у навчанні мови молодших школярів.

Диференціація навчання – це створення таких умов, за яких кожен учень міг би повноцінно оволодівати змістом навчального матеріалу, гармонійно розвивався відповідно до своїх індивідуальних можливостей, схильностей, інтересів, формувався б як індивід з його специфічними особливостями. Застосування диференціації навчання залежить, насамперед, від великого бажання вчителя навчити кожного учня, незалежно від його розумових здібностей, безпосередньо на кожному уроці.

У педагогічній науці і практиці розрізняють два види диференціації: внутрішню і зовнішню. Часто вживають інші терміни: внутрішня диференціація – рівнева диференціація; зовнішня диференціація – профільна диференціація. Рівнева – диференціація за здібностями та успішністю в навчанні, а профільна – за нахилами та інтересами.

Найважливішим є правильний, безболісний поділ дітей на групи. Практично зробити потрібно так: дати право дитині самовизначитися; робочі групи формують за результатами виконання певного завдання зростаючої складності; поділ учнів на групи здійснює учитель, не натякаючи на кмітливність, здібності дітей. Групи в класі мають бути змінні. Учні мають можливість в будь-який

час перейти в іншу групу, відчуваючи свої сили при виконанні певних завдань.

Підбираючи завдання для кожної з груп, розподіляють їх за певними ознаками:

Зміст завдання однаковий, але для високого рівня: збільшений обсяг роботи; ускладнені способи розв'язання завдань; зменшено час на виконання даного завдання.

Спільне завдання для всіх груп, але для середнього рівня подано: зразок виконання завдань; пам'ятку, таблицю; схеми-опори, план розв'язання.

Різні за складністю завдання різним групам.

Підбираючи завдання для учнів, враховують: різну підготовку та фізичний стан кожної дитини; ступінь активності мислення учнів; самостійність їх суджень; уміння логічно аргументувати ті чи інші положення, тлумачення; уміння оцінити й узагальнити факти та явища.

Застосовуються елементи диференціації починаю з 1 класу. Це дає змогу привчати дітей до самостійності, виробляти уміння працювати не відволікаючись. Поступове ускладнення завдань для сильних дітей є поштовхом до інтенсивної відповідальної роботи. Більш повне застосування диференціації проводиться в 2 класі. Найскладніше – привчити дітей працювати тільки за своїм варіантом, не відволікаючись ні на що інше.

Готуючись до уроків, учитель продумає, де, на якому етапі можна застосувати диференціацію навчання. Перевага надається самостійної роботи учнів на уроці.

1 етап. Перевірка домашнього завдання

Якщо домашнє завдання учням задано диференційовано, то і перевірка проводиться диференційовано, розпочинаючи з фронтальної перевірки з метою вилучення тих учнів, що не виконали завдання. Для цих учнів організують виконання хоч частини домашнього завдання найнижчого рівня і повторення навчального матеріалу підручника з допомогою вчителя. В чай час проводиться перевірку якості виконання домашнього завдання з учнями інших груп. Якщо домашнє завдання виявилось для дітей складним, то

проводиться диференційована перевірка якості його виконання кожною групою окремо.

II етап. Засвоєння нових знань

Рівень засвоєння нового матеріалу у школярів різний. Тому при поясненні нової теми враховується індивідуальний темп просування дитини вперед. Це спосіб багаторазового пояснення. Дану роботу проводять за схемою:

I етап	Пояснення вчителя		
II етап	Високий рівень Виконання за зразком	Достатній і середній рівень Робота під керівництвом учителя: 1. Пояснення. 2. Виконання за зразком з коментуванням.	
III етап	Високий рівень Виконання самостійно	Достатній рівень Виконання за зразком.	Середній рівень Робота, керована учителем: 1. Пояснення. 2. Виконання вправи за зразком.
IV етап	Високий рівень Творче завдання	Достатній рівень Виконання самостійно	Середній рівень 1. Виконання за зразком. 2. Самостійна робота.
V етап	Спільне завдання		

III. Закріплення знань. Узагальнення та систематизація

На етапі закріплення завдання диференціюють відповідно з ускладненням їх змісту і мірою допомоги. Основним прийомом роботи на даному етапі уроку є прийом керованої самостійної роботи.

Відповідно роботу проводять за такою схемою:

I етап	Високий рівень Основне	Достатній рівень	Середній рівень
---------------	----------------------------------	-------------------------	------------------------

	завдання.	Міра допомоги	Робота учителем	3
Перевірка				
II етап	Творче завдання	Основне завдання	Міра допомоги	
Перевірка				
III етап	Творче завдання на вищому рівні складності	Творче завдання	Основне завдання	
Перевірка				
IV етап	Спільне завдання			

Щоб урізноманітнити роботу на даному етапі закріплення знань, залучають сильні дітей до консультування більш слабких учнів. З цією метою використовують прийоми, які можна представити за такою схемою:

I етап	Вибір консультантів
II етап	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий і достатній рівень - виконують завдання самостійно 2. Середній рівень – працюють з консультантами
III етап	<ol style="list-style-type: none"> 1. Самостійне виконання завдань учнями, яким надавалась допомога 2. Перевірка всіх завдань

Отже, застосування диференціації навчання на уроках дає можливість засвоєння навчального матеріалу всіма учнями класу.

Диференціацію планую за ступенем складності, за мірою самостійності, за обсягом роботи.

1. Диференціація за ступенем складності

Так, використовуючи диференціацію за ступенем складності навчального матеріалу, добираються різноманітні завдання, які вимагають від учнів узагальнення, виведення висновків, творчості. При цьому навіть в учнів з низьким рівнем розвивається мислення, позитивне ставлення до виконання посильних завдань, стимулюється бажання працювати, підвищується самооцінка. Для такої

диференціації добирають завдання з нарощуванням ступеня складності. Це дає учням можливість перейти на більш високий рівень діяльності. Завдання представлені на картках або на дошці. Легші завдання позначають синім кольором, складніші – червоним. Діти самі вибирають посильні завдання. Це дає їм змогу оцінити свої можливості.

II. Диференціація за мірою самостійності

Учням дають завдання однакової складності, надають групам необхідну допомогу, дозуючи час на його виконання. Сильна група працює самостійно, середній групі передбачена підказка у вигляді плану роботи, пам'ятки, зразка-міркування; а з третьою групою детально розбирають всі необхідні операції. При такій роботі завдання однієї групи через певний час виконують учні іншої групи, тобто слабкі учні підтягуються до рівня сильніших. Вправи підбирають такі, щоб усі діти могли одночасно їх закінчити. Для тих, хто першим впорався з роботою передбачені додаткові завдання.

III. Диференціація за обсягом роботи

Інколи використовують найпростіший спосіб диференціації – доповнення основних завдань додатковими для різних груп дітей. Таку роботу пропонують тоді, коли весь клас виконує загальне завдання і учні неодноразово їх закінчують через різний темп письма, рівень мислення. Але завдання підбирають невеликі за обсягом, які б відповідали темі уроку, щоб сильніші учні могли закінчити його, поки інші виконують основне завдання.

Отже, перевагами диференціації на уроках в початкових класах є:

1. Створення ситуації успіху для кожного школяра.
2. Попередження неуспішності.
3. Активний розвиток творчих здібностей.

27. Вивчення словникових слів із використанням інноваційних технологій навчання.

Важливою частиною роботи з орфографії в початкових класах є засвоєння слів, вимову і написання яких школярі відповідно до

програмових вимог повинні запам'ятати. Це досить об'ємний список, поданий у навчальній програмі по класах.

Списки слів за класами складають:

1-й клас - 39 слів, 2-й - 34 слів, 3-й - 49 слів, 4-й - 60 слів. Усього - 182 слова.

Написання таких слів переважно не можна пояснити правилами сучасного правопису, оскільки воно склалося історично. Відповідні вправи і завдання мають бути різноманітними, у змісті і меті яких слід звернути увагу передусім на лексичне значення слова. Кожне словникове слово слід розглянути з усіх аспектів:

- 1) щодо джерела його походження;
- 2) лексичного значення слова;
- 3) поєднання з іншими словами;
- 4) місця слова серед інших спільнокореневих слів;
- 5) синонімічні, антонімічні, омонімічні зв'язки;
- 6) введення слова в речення, тексти, фразеологізми, прислів'я, приказки, скоромовки.

Сучасні технології навчання називають такий вид роботи *кубуванням*. Уся інформація, яка стосується певного слова, повинна пропонуватися з урахуванням психолого-педагогічних і вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку.

Наприклад: робота над словом футбол в 4 класі. 1 група: скласти речення, визначити граматичну основу. Хлопці люблять грати у футбол. 2 група: скласти словосполучення зі словом футбол. Футбол (який?) захоплюючий, цікавий 3 група: дати тлумачення слова. Спортивна гра двох команд, під час якої гравці намагаються загнати м'яч у ворота противника. 4 група: дібрати спільнокореневі слова. Футбол, футболіст, футбольний 5 група: знайти синонім до слова футбол. Футбол – гра 6 група: пригадати загадки, вірші зі словом футбол. На стадіоні нині шум і гам – Уболівальники зібрались там. Усі очікують із нетерпінням гол, Захоплююча гра.... (футбол). Фламінго – діти у футбол Грають так завзято. У формах нових, кольорових, Що купив їм тато. Кожна група представляє результат своєї роботи.

Сенкан (складання за правилами коротких «віршів»)

1-рядок - словникове слово (іменник) Айстра.

2-й рядок - прикметники (опис) Червона, біла, фіолетова.
3-й рядок - дієслово (дія) Росте, розцвітає, в'яне.
4-рядок - речення Восени розпустилась красива айстра.

5-рядок - висновок. Квітка.

Використовуючи метод «Прес», учням ставлять такі запитання:

– Чим пояснити, що у словах *під'їзд*, *роз'яснити*, *об'єднати*, *в'їхати*, *з'ясувати* пишеться апостроф, а у словах *приєднати*, *розібрати*, *підійти* його не має? Наведіть свої приклади на вживання апострофа, поясніть.

Інтерактивні види вправ (для роботи в парах, групах):

1. Прийом какографії – запис із навмисними помилками. Учні потрібно знайти їх і виправити. У сучасній школі прийом какографії не використовувався до 1984-1985 років, коли його відродив відомий учитель-новатор із Грузії Ш.Амонашвілі.

2. Вправа «Перевір мене» Учні пишуть під диктовку вчителя словникові слова, потім обмінюються зошитами і перевіряють один в одного правильність виконаної роботи.

3. «Діаграма Вена». Кожна група повинна дібрати словникові слова, які мають спільні та відмінні частини. Наприклад: коридор, апельсин, комбайн, горизонт, апетит, комбайнер, криниця, комп'ютер.

Інтерактивні вправи та ігри з мови використовую на всіх етапах уроку. За їх допомогою можна перевірити, як учні засвоїли правопис словникових слів, полегшити розуміння нового матеріалу, його закріплення.

28. Особливості і форми контролю навчальних досягнень учнів початкових класів на уроках рідної мови.

Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 21.08. 2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Виявлення рівня навчальних досягнень учнів відбувається в процесі контролю, структурними компонентами якого є перевірка та оцінювання результатів навчальної діяльності.

Об'єктами контролю у процесі початкового навчання є складники предметних компетентностей: знання про предмети і явища навколишнього світу, взаємозв'язки і відношення між ними; вміння та навички застосовувати засвоєні знання; досвід творчої діяльності; ціннісні ставлення.

Контроль і оцінювання в процесі навчання молодших школярів є одним із важливих засобів мотивації і стимулювання їх навчально-пізнавальної діяльності. Так, позитивна оцінка у поєднанні з іншими мотивами учіння сприяє розкриттю перспектив успіху дитини, створює і підтримує позитивний емоційний настрій, викликає бажання вчитися, сприяє формуванню адекватної самооцінки.

Об'єктами перевірки й оцінювання навчальних досягнень учнів з мови навчання є складники комунікативної компетентності:

– досвід мовленнєвої діяльності (аудіативні уміння, здатність вести діалог, будувати монологічні зв'язні висловлювання в усній і письмовій формах, уміння виразно читати і розуміти зміст прочитаного);

– знання про мову і мовлення, мовні уміння й навички;

– орфографічні і пунктуаційні вміння й навички;

– графічні навички письма, техніка, швидкість письма, культура оформлення письмових робіт.

Оцінювання мовних знань і вмінь рекомендується здійснювати в 2-4 класах не менше як двічі на семестр після вивчення певного розділу (невеликі за обсягом розділи можна об'єднувати, а великі – перевіряти за логічно завершеними частинами).

Перевірці підлягають знання і вміння з мови, необхідні для правильного і грамотного оформлення усних і письмових зв'язних висловлювань.

Перевірка здійснюється фронтально в письмовій формі із застосуванням тестових завдань двох типів: 1) завдання закритого типу, які передбачають вибір одного із запропонованих варіантів відповідей; 2) відкриті завдання, що виконуються без опори на

запропоновані варіанти відповідей (самостійне утворення форм слова, добір слів за певною ознакою, побудова речень тощо).

У 2 класі учням пропонується п'ять завдань: три завдання закритого типу (з трьома варіантами відповідей на кожне) і два відкриті. Учням 3 класу – вісім завдань: чотири закритого типу (з трьома варіантами відповідей на кожне) і чотири відкриті. Учням 4 класу пропонується вісім завдань: чотири закритого типу (з чотирма варіантами відповідей на кожне) і чотири відкриті завдання.

У 2 класі за кожне правильно виконане завдання закритого типу учень одержує два бали, за кожне відкрите завдання – три бали (якщо таке завдання виконане частково, то учневі зараховується від одного до двох балів). У 3-4 класах кожне закрите завдання оцінюється одним балом, відкрите – двома балами (якщо таке завдання виконане частково, то учневі зараховується один бал). У разі, якщо при виконанні відкритих завдань учень припустився орфографічних чи пунктуаційних помилок на вивчені правила, рекомендуємо від загальної суми набраних балів віднімати 1 бал за недотримання грамотності.

Оцінювання орфографічних і пунктуаційних умінь. Основною формою перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності є контрольне списування і контрольний текстовий диктант.

Контрольне списування рекомендується проводити в 1 класі – у кінці року, в 2-4 класах – наприкінці кожного семестру.

Контрольний диктант рекомендується проводити: в 2 класі – один раз у кінці першого семестру і двічі в другому семестрі; в 3-4 класах – двічі на кожний семестр.

Обсяги текстів для диктантів і списування: у 1 класі – 20-30 слів, у 2 класі – 30-50 слів, у 3 класі – 50-70 слів, у 4 класі – 70-90 слів.

При оцінюванні диктантів доцільно брати до уваги грамотність, каліграфію (правильність написання букв та їх з'єднань) і культуру оформлення письмової роботи: від оцінки за грамотність рекомендуємо віднімати 1-2 бали за помилки в написанні букв і їх з'єднань та недотримання культури оформлення письмової роботи.

Графічні навички письма, техніка, швидкість письма і культура оформлення письмових робіт перевіряються шляхом списування з

друкованого тексту. У 1 класі списування доцільно проводити на кінець навчального року, в 2-4 класах – у кінці кожного семестру.

За списаний текст рекомендуємо виставляти дві оцінки: одна – за грамотність, друга – за каліграфію, швидкість і культуру оформлення письмової роботи.

Грамотність оцінюється за такими самими вимогами, що й диктант.

При оцінюванні графічних навичок (каліграфії) і дотримання гігієнічних правил письма в 1 класі береться до уваги: правильність написання літер та їх поєднання, охайність.

У 2-4 класах рекомендуємо здійснювати перевірку графічних навичок: форми, розміру, нахилу, поєднання літер; культури оформлення письмової роботи і швидкості письма.

Дотримання норм за кожним із зазначених шести параметрів доцільно оцінювати двома балами (в сумі – 12 балів). За незначне відхилення від норми за тим чи іншим параметром радимо знімати 1 бал, за значне – 2 бали. Значними вважаються такі відхилення: зміна форм букв до невпізнанності; висота букв більша або менша від норми, різнобічний нахил букв, неправильні поєднання букв або їх відсутність, неохайне виправлення, відсутність абзаців. Щодо швидкості письма, то значним вважається відхилення на 5 і більше знаків від меншого показника норми: 2 клас – 16-25 знаків за хвилину, 3 клас – 26-35 знаків за хвилину, 4 клас – 36-45 знаків за хвилини.

Основними функціями контролю і оцінювання навчальних досягнень учнів є: *мотиваційна, діагностувальна, коригувальна, прогностична, навчально-перевірювальна, розвивальна, виховна.*

29. Технології сучасного уроку української мови. Структура інтерактивного уроку мови.

Урок – елемент педагогічної системи, його технологія – це система дій, яка підвищує ефективність навчання. Технологічний підхід до уроку дає можливість сконструювати такий навчальний процес, який відповідав би змісту і навчальній меті, що ставить перед собою й учнями вчитель. Технологія навчання – сукупність

адекватних до мети, завдань, принципів і умов навчання форм, методів, прийомів, які забезпечують ефективне поєднання теорії й практики на заняттях з української мови.

Найголовніші ознаки технології уроку:

- сучасність – постійне прагнення до новизни і вдосконалення замісу уроку;

- оптимальність – спроба досягти навчально-виховних цілей при економічному використанні часу;

- інтегральність – синтез знань з мови, літератури, історії, краєзнавства тощо;

- науковість – опора на досягнення сучасної лінгвістики, лінгводидактики, лінгвопсихології;

- відтворення процесу навчання і його результатів;

- програмування діяльності вчителя й учнів;

- використання різноманітних засобів навчання, ТЗН;

- якісна і кількісна оцінка результатів уроку.

Інтерактивний урок – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Перевага цієї форми навчання у тому, що під час уроку не має сторонніх чи байдужих учнів – усі працюють із найбільшою для свого рівня віддачею. Ця система роботи спрямована передусім на розкріпачення дитини, на можливість висловитись безпосередньо в процесі навчання, досягти найвищого результату відповідно до своїх розумових здібностей, навчитись перетворювати свої вміння на навички й застосовувати їх у подальшому навчанні.

Спочатку це можуть бути інтерактивні вправи на окремих етапах уроку рідної мови. Варто починати з найдоступніших і зрозуміліших для дітей, тоді учні звикають до них.

Інтерактивні уроки мають особливу структуру, що складається з п'яти етапів:

- 1) мотивація навчальної діяльності;
- 2) оголошення теми уроку й очікуваних результатів;
- 3) надання необхідної інформації;
- 4) інтерактивні вправи – центральна частина уроку;

5) підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Організуючи інтерактивний урок, необхідно підпорядкувати структуру уроку мови структурі інтерактивного уроку, зберігаючи обов'язкові його етапи. На наш погляд, інтерактивний урок української мови матиме такий вигляд:

I. Вступна частина.

1. Каліграфічна хвилинка.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Мотивація навчальної діяльності.
4. Оголошення теми та мети уроку.

II. Основна частина.

1. Надання необхідної інформації – сприймання й усвідомлення учнями нового навчального матеріалу.

2. Інтерактивні вправи – осмислення нових знань у процесі практичної діяльності:

III. Підсумкова частина (10 хв.)

1. Оцінювання.
2. Підведення підсумків.
3. Домашнє завдання.

Для підготовки до інтерактивного уроку мови не обов'язково залучати додатковий матеріал – значну кількість вправ підручника можна перебудувати для роботи за інтерактивною технологією.

Мета етапу *мотивації* – зосередити увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Мотивація є своєрідною психологічною паузою, яка дає можливість учням насамперед усвідомити, що вони зараз почнуть вивчати інший (після попереднього уроку) предмет, що перед ними зовсім інші завдання. Учень має бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особистісну, власну зацікавленість. Усвідомлювати, що і навіщо він зараз робитиме. Без виникнення цих внутрішніх підвалин: мотивів учіння і мотивації навчальної діяльності – не може бути ефективного пізнання.

З цією метою можуть бути використані прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей здивування, подив, інтерес до змісту знань та процесу їх отримання, підкреслюють парадоксальність явищ та подій. Це може бути і коротка розповідь

учителя, і бесіда, і демонстрування наочності, й нескладна інтерактивна технологія («мозковий штурм», «мікрофон», «криголам» тощо). Мотивація чітко пов'язана з темою уроку, вона психологічно готує учнів до її сприйняття, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. Як правило, матеріал, вербалізований (словесно оформлений) учнями під час мотивації, наприкінці підсумовується і стає «місточком» для представлення теми уроку. Цей елемент уроку має займати не більше 5% часу заняття.

Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів

Мета – забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на уроці і чого від них чекає вчитель. Часто буває доцільно долучити до визначення очікуваних результатів усіх учнів.

Щоб визначити для себе майбутні результати уроку, учні інколи мають озвучити своє особисте ставлення до суті та структури вибраних способів навчальної діяльності та спланувати свої дії по засвоєнню та застосуванню знань, передбачених темою. Без чіткого і конкретного визначення й усвідомлення учнями навчальних результатів їхньої пізнавальної діяльності, особливо на уроках з використанням інтерактивних технологій, учні можуть сприйняти навчальний процес як ігрову форму діяльності, не пов'язану з навчальним предметом. Формулювання очікуваних результатів уроку (які по суті є тим, що ми традиційно називаємо дидактичною метою уроку) є іншим, аніж ми можемо побачити це у багатьох існуючих методичних чи дидактичних посібниках.

Формулювання результатів інтерактивного уроку для сприяння успішності навчання учнів має відповідати таким вимогам: висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя, і бути сформульованими таким чином: «Після цього уроку учні зможуть...»; чітко відображати рівень навчальних досягнень, який очікується після уроку. Тому воно має передбачати: обсяг і рівень засвоєння знань учнів, що буде забезпечений на уроці; обсяг і рівень розвитку навичок і вмінь, який буде досягнуто після уроку; розвиток (формування) емоційно-ціннісної сфери учня, яка забезпечує формування переконань, характеру, вплив на поведінку тощо.

Останній компонент навчальних результатів, до якого можна прагнути на окремому уроці, це – визначення, усвідомлення або формування емоційно-наповненого ставлення учнів до тих явищ, подій, процесів, що є предметом вивчення на уроці. Отже, результати мають бути сформульовані за допомогою відповідних дієслів, наприклад знання: пояснювати, визначати, характеризувати, порівнювати, відрізняти... тощо; уміння і навички: дискутувати, аргументувати думку, давати власну оцінку, проаналізувати тощо; ставлення: сформувати та висловлювати власне ставлення до..., пояснювати своє ставлення до...; щоб було зрозуміло, як можна виміряти такі результати, коли вони будуть досягнуті, наприклад: якщо після Вашого уроку учні вмітимуть «пояснювати суть явища та наводити приклади подібних явищ» – це легко перевірити і виміряти в оцінних балах, врахувавши, наприклад, точність і повноту пояснення і кількість прикладів, що наведено; бути коротким, яким і абсолютно зрозумілим і для учнів, і для самого учителя, і для батьків учнів, і для інших вчителів, і для директора школи або завуча, який має перевіряти урок з огляду на те, чи досяг він очікуваних результатів.

Для того щоб почати з учнями спільний процес руху до результатів навчання, в цій частині інтерактивного уроку потрібно:

- назвати тему уроку або попросити когось з учнів прочитати її;
- якщо назва теми містить нові слова або проблемні питання, звернути на це увагу учнів;
- попросити когось з учнів оголосити очікувані результати за текстом посібника або за Вашим записом на дошці, зробленим заздалегідь, пояснити необхідне, якщо йдеться про нові поняття, способи діяльності тощо;
- нагадати учням, що наприкінці уроку Ви будете перевіряти, наскільки вони досягли таких результатів. Якщо це важливо, треба також пояснити учням, як ви будете оцінювати їхні досягнення в балах.
- Цей елемент уроку має займати не більше 5% часу заняття.

Розглянемо проведення цієї частини уроку на прикладах.

Надання необхідної інформації

Мета цього елемента, етапу уроку – дати учням достатньо інформації, для того щоб на її основі виконувати практичні завдання, але за мінімально короткий час. Це може бути міні-лекція, робота з роздатковим матеріалом, виконання домашнього завдання, опанування інформацією за допомогою технічних засобів навчання або наочності. Для економії часу на уроці і для досягнення максимального ефекту уроку можна подавати інформацію для попереднього домашнього вивчення. На самому уроці вчитель може ще раз звернути на неї увагу, особливо на практичні поради, якщо необхідно прокоментувати терміни або організувати невеличке опитування. Ця частина уроку займає близько 10-15% часу.

- *Інтерактивна вправа – центральна частина заняття, метою якої є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Вчитель розповідає про мету вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; запитує, чи все зрозуміло учасникам (2-3 хв.). Об'єднання в групи і (або) розподіл ролей (1-2 хв.). Виконання завдання, при якому вчитель виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи і навчання у співпраці один з одним (5-15 хв.). Презентація результатів виконання вправи (3-15 хв.).*

Підбиття підсумків (рефлексія) уроку. Вчителю варто задуматися над тим, що підбиття підсумків – це дуже важливий етап інтерактивного заняття.

Заняття доходить кінця. На цьому етапі багато вчителів схильні розслабитися і провести коротке, нечітко структуроване обговорення; усі погоджуються, що все було цікаво (наприклад, рольова гра удалася, вправу виконали просто здорово тощо), і цим справа закінчується. Учитель йде з почуттям виконаного обов'язку; учні розходяться з почуттям, що спробували щось новеньке.

Рефлексію можна проводити у вигляді невеличких анкет, опитувальників, а можна у більш творчій формі – твори-есе, твори-мініатюри тощо.

30. Оцінювання діяльності учнів на інтерактивному уроці

Інтерактивне навчання – така форма організації навчальної діяльності, яка має конкретну мету – створити найсприятливіші умови, у яких кожен учень відчуває себе успішним, інтелектуально спроможним. В інтерактивному навчанні важливим є вміння дискутувати, доводити і відстоювати свою думку, аргументувати свою позицію, вміння працювати в групі, вільно висловлюватися. Тому під час оцінювання доречно враховувати ці якості, а не лише здатність учня запам'ятати той чи інший алгоритм виконання дії чи відтворення певної інформації, поданої вчителем чи у підручнику. Отже, необхідними є альтернативні підходи до оцінювання.

Розглянемо основні етапи розробки процедури оцінювання на інтерактивному уроці.

Визначення мети і очікуваних результатів. На цьому етапі слід обов'язково передбачити з'ясування таких основних питань: які знання учні мають засвоїти і на якому рівні; якими вміннями та навичками вони повинні оволодіти; які цінності в собі учні можуть сформулювати.

Вибір критеріїв оцінювання. Учитель повинен поставити собі запитання: «Як я можу переконатися, що учні досягли очікуваних результатів?». Відповідь на це запитання може утворити цілий список дій: що повинні вміти робити учні, якщо заняття було результативним. Ці дії учнів і будуть показниками (критеріями) оцінки. Використовуючи ці критерії, учитель зможе краще сформулювати очікувані навчальні результати, висловивши їх через дії учнів. Наприклад: «Після цього заняття учні зможуть: пояснювати, які слова називають іменниками, розрізняти їх за питаннями, наводити приклади іменників; отримати навички вживання іменників у реченні; сформулювати поняття про іменник як частину мови».

Визначення мети оцінювання. Очевидно, що метою не завжди буде виставлення оцінок. Вдосконалення навчального заняття, визначення рівня розвитку і можливостей учнів повинні бути метою оцінювання. У цьому учителю допоможе список можливостей оцінювання: навички мислення, навички презентації думок, навички участі в дискусії.

Вибір способу оцінювання. Залежно від мети й обраних критеріїв оцінювання можна вибрати різноманітні стратегії (методи, прийоми)

оцінювання. Як правило, єдиних рекомендацій для вибору стратегії не існує. Можна вибрати метод спостереження і скласти список показників, або запропонувати написати невеличкий твір-міркування (есе) з викладом своїх думок з даного питання. І можна використати кілька методик оцінювання. Наприклад, під час рольової гри можна: а) оцінити якість індивідуальної участі учня в грі; б) провести тест-опитування з конкретною відповіддю: «так» або «ні»; в) запропонувати учням написати вдома твір, в якому потрібно висловити свою думку стосовно того, що відбувалось, та аргументувати її. Використання кількох стратегій допоможе не тільки виставити оцінку, а й одержати зворотний зв'язок стосовно ефективності навчання.

Вибір шкали оцінювання. Залежно від мети і конкретної стратегії оцінювання треба вибрати шкалу оцінювання кожного з обраних показників (критеріїв). Рівень стартових комунікативних спроможностей учнів можна оцінити через категорії «високий», «середній», «низький». Глибину засвоєння тієї чи іншої конкретної навички (наприклад, активного слухання) можна простежити, звернувши увагу на частоту її використання. Тоді оцінку можна висловити через категорії «завжди використовує», «використовує достатньо часто», «рідко», «не використовує».

Якщо потрібно поставити оцінку, то її шкала повинна вкладатися у дванадцятибальну і відповідати вимогам Держстандарту.

Шляхи доведення до учнів очікувань учителя.

Фахівці з оцінювання вважають, що дуже важливо заздалегідь повідомляти учням очікувані результати, критерії оцінювання, конкретні методи та шкалу оцінювання. Це допоможе учням виконувати роботу свідомо, старанно, знаючи, що від них очікує і вимагає учитель. Як доводити свої вимоги до відома учнів?

Можна, наприклад, показати підготовлені форми для оцінювання і роз'яснити, що означає кожний критерій і кожний рівень оцінки. Можна обмежитися простим роз'ясненням. Або, наприклад, учитель може показати учням відеоматеріали, якщо у них мають бути слухання у ролі членів парламенту, ради або зборів, і пояснити, як би він оцінив окремих учасників дебатів, використовуючи обрані

критерії. При підготовці і плануванні заняття треба враховувати час для виконання наведених рекомендацій.

Як показує досвід, оцінювання може відбуватися завжди, у тому числі під час вивчення нового матеріалу і виконання інтерактивних вправ.

Як правило, вчителі відводять особливий час на занятті для оцінювання діяльності учнів (опитування, контрольні роботи, проведення контрольних вправ) або пропонують спеціальне домашнє завдання, що підлягає оцінюванню (написання твору). Інколи, наприклад, для оцінювання навичок, що давно практикуються (робота в малих групах, стислий виступ) учитель може поєднувати оцінювання з використанням тренувальної вправи з іншої теми або з удосконаленням інших навичок.

Як приклади прийомів оцінювання, що можуть бути використані в інтерактивних технологіях навчання, можна назвати такі:

Тест. Його завдання може полягати у тому, що учні повинні вибрати правильну відповідь із кількох запропонованих варіантів.

Експрес-опитування. Це можуть бути стислі усні або письмові відповіді (наприклад, за картками на знання основних термінів та понять), завдання типу заповнити таблицю, намалювати діаграму, скласти схему тощо.

Розширене опитування. Учитель пропонує учням усно або письмово дати повну відповідь на поставлене запитання з поясненнями окремих положень, з наведенням аргументів, прикладів. Під час усної відповіді педагог та інші учні можуть ставити додаткові запитання; варіантами цього методу можуть бути усний «екзамен» з білетом, письмова контрольна робота, домашній твір.

Контрольна вправа. Контрольною може бути оголошена будь-яка вправа. Наприклад, це може бути підготовка аргументів, виконання завдання в малій групі, упорядкування тексту, написання твору тощо.

Спостереження. Спостереження є одним із головних методів оцінювання при інтерактивних методах викладання. Учитель вибирає для себе показники, які він буде відслідковувати протягом заняття, а також учнів, знання яких треба оцінити. Особливу роль при використанні цього методу відіграють підготовлені форми для спостереження й оцінювання, наведені нижче.

Самооцінка. Оцінка самими учнями своєї роботи (або своїх колег), а також заняття в цілому є важливим методом оцінювання. Застосувавши цей метод, учитель може багато чого дізнатися про себе й учнів, а також про якість навчального процесу.

Дельта-плюс. Використовується для проведення загальної оцінювальної дискусії заняття в цілому. Вона полягає в тому, що спочатку пропонуються питання про позитивні сторони заняття (що сподобалося –«плюс»), а потім обговорюються ті моменти, які можна було б змінити. «Дельта» також допомагає не критикувати прямо хиби своїх товаришів або учителя. Однією з позитивних сторін застосування цього методу є те, що всі учні можуть отримати оцінку, а також те, що вони починають розуміти труднощі оцінювання і вчаться дивитися іншими очима на свою роботу.

Ігрові методи оцінювання. За бажанням, учитель часто може перетворити оцінку в гру. При цьому важливо заздалегідь встановити шкалу оцінювання всіх її учасників.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА
«ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
«МАТЕМАТИКА»»

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Сучасні підходи до означення інноваційних технологій у навчанні молодших школярів математиці
2. Модернізація початкової математичної освіти
3. Аспекти та структура технології навчання математики у початковій школі
4. Означення технології навчання математиці
5. Основні аспекти технологій навчання математики за Давивовим і Ельконіним та Лисенковою
6. Критерії технологічності математичної освіти
7. Характеристики математичного стилю мислення
8. Технологія укрупнення знань з математики у початковій школі
9. Технологія самовиховання М. Монтесорі на уроках математики
10. Диференційоване навчання математики молодших школярів
11. Використання інтерактивних технологій кооперативного навчання на уроках математики. («Робота в парах»)
12. Використання інтерактивної технології кооперативного навчання на уроках математики «Два – чотири – всі разом»
13. Використання інтерактивної технології на уроках математики «Робота в малих групах»
14. Використання інтерактивної технології «Акваріум» на уроках математики
15. Використання інтерактивної технології (колективно-групового навчання) на уроках математики. Технологія «Мікрофон»
16. Використання інтерактивної технології (колективно-групового навчання) на уроках математики. Технологія «Незакінчене речення».
17. Використання інтерактивної технології «Займи позицію»

на уроках математики

18. Використання інтерактивної технології (колективно-групового навчання) «Мозковий штурм» на уроках математики

19. Використання інтерактивної технології (колективно-групового навчання) на уроках математики «Броунівський рух»

20. Технологія методичного проектування процесу навчання математики

21. Інформаційні технології на уроках математики

22. Ігрові технології на уроках математики

23. Інтегровані уроки у навчанні математики молодших школярів

24. Використання інтерактивних технологій (Технологія «Робота в групах» при роботі над складеною задачею)

25. Використання інтерактивної технології «Карусель» при закріпленні арифметичних дій в концентрі 100

26. Технологія раннього навчання математики за М. О. Зайцевим.

27. Технологія випереджувального навчання математики молодших школярів

28. Використання алгоритмів при розв'язанні прикладів та рівнянь.

29. Креативна система особистісно-орієнтованого навчання математики молодших школярів

30. Використання технології критичного мислення на уроках математики

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

31. Сучасні підходи до означення інноваційних технологій у навчанні молодших школярів математиці

Сучасні процеси розбудови початкової математичної освіти, хоч і мають свої особливості, невіддільні від процесів оновлення національної педагогічної та математичної освіти в загальноосвітній та вищій школах в Україні.

Гуманітаризація та гуманізація освіти, технологізація процесу навчання від дошкільної ланки освіти до вищої школи складають актуальні концепти математичної освіти. Сучасна педагогічна наука вказує на напрями освітніх перебудов у теоретичній площині відповідно до державних стандартів та через практичне впровадження особистісно орієнтованої моделі навчання. До процесів оновлення математичної освіти належать реформування та модернізація. Вони пов'язані з необхідністю забезпечити життєдіяльність математичної освіти, фундаментальність математичної підготовки, формування математичного стилю мислення, дієвість застосування математичних знань на широкому колі математичних завдань з теоретичним та прикладним змістом.

Математична освіта має чотириелементну структуру та містить такі компоненти:

а) **змістовий**, а саме математичні знання, математичні поняття, властивості арифметичних дій, які відбиваються у програмі з математики;

б) **операційний** або математичні уміння і навички: обчислювальні, графічні, вимірювальні;

в) **творчо-діяльнісний**, коли в учнів формується досвід навчально-творчої діяльності;

г) **особистісний**, який передбачає цілеспрямоване формування у молодших школярів емоційно-оцінного ставлення до предмету.

З точки зору структури математичної освіти цілі навчання математики у початковій школі у процесах модернізації охоплюють всі компоненти, тоді як реформування – лише перших два. У

Державних стандартах освіти лінія навчання математики набула нового змісту. Основним завданням освітньої галузі «Математика», як зазначено у Державному стандарті початкової загальної освіти, є «розвиток молодших школярів через засвоєння математичних понять та формування в них спеціальних умінь та навичок». Слід відмітити, що у чинних державних документах, які стосуються початкової освіти, математичний розвиток розглядаються лише у межах традиційних підходів, а саме як сукупність математичних знань, умінь і навичок (ЗУНів), без теоретико-методологічного обґрунтування математичної освіти на основі цінностей математичного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Інший висновок, який слідує з аналізу стандартів, стосується забезпечення наступності між суміжними ланками системи освіти (дошкільною, середньою), неперервності математичної освіти школярів.

Можна говорити про формальний характер наступності як принципу освіти в організації процесу навчання математики, оскільки не узгоджено зміст математичної освіти за її складниками (обсягом знань, операційною стороною математичної діяльності, досвідом творчої діяльності, умінням висловлювати емоційно-оцінні судження), компонентами методичної системи (цілями, змістом, засобами, методами навчання математики та формами її організації) у рамках єдиного освітнього простору та за провідними параметрами розвитку математичного мислення дітей різного віку.

2. Модернізація початкової математичної освіти

Модернізація розуміється як процес змін та вдосконалень навчального процесу на всіх його ступенях, які відповідають сучасним вимогам математичної освіти. *Реформування* – перетворення, зміни, перебудови певної сторони навчального процесу, які не знищують основ існуючої системи (структури) математичної освіти. Отже, основна відмінність полягає у якості процесів перебудов освітніх процесів: модернізація передбачає зміни відповідно до освітніх перспектив математичної освіти, тоді як

реформування – доповнення традиційної системи навчання предмету новими методичними підходами. Іншими словами, модернізація орієнтує на організацію математичної освіти з новою парадигмою, неперервність математичного розвитку учнів, формування математичної культури молодших школярів. Реформування співвідноситься з формалізацією математичної освіти, переважанням технологічного вдосконалення методу над змістом математичної освіти.

У сучасних процесах модернізації початкової математичної освіти слід виділити такі підходи:

Теоретико-методологічний – підхід, при якому розроблені теоретичні основи розвитку математичного мислення, тобто існує педагогічна теорія, яка дозволяє визначити обсяг математичних знань в межах загальноосвітньої та вищої освіти, обґрунтувати застосування засобів та методів навчання з гарантованими результатами.

Інтуїтивно-практичний – підхід, відповідно до якого математична освіта будується на емпіричному досвіді та з опорою на досвід попередників. Він зорієнтований на засвоєння учнями сукупності математичних понять, законів і переслідує практичну мету: навчити виконувати математичні операції, розв'язувати математичні задачі, будувати геометричні фігури, доводити теореми тощо.

Когнітивний – підхід, який передбачає моделювання дидактичних ситуацій, в яких оптимізується розумова діяльність вихованців, розвиток процесів мислення та інтелектуальних операцій. Кінцева мета – формування математичного мислення з новими інтегративними характеристиками.

Інформаційно-логічний – підхід, у якому мислення та формування функцій навчання розглядається з позицій інформатики, тобто як форми та методи роботи з навчальною інформацією, у тому числі і математичною. Вивчення її особливостей з позицій кодування, переробки, зберігання, декодування. Сюди відносимо і роботу з ПК, особливості навчального діалогу «суб'єкт навчання – комп'ютер»

3. Аспекти та структура технології навчання математики у початковій школі

Один із чинників, що сприяє реформуванню національної системи освіти є значне поширення нових освітніх технологій. Серед сучасних тенденцій розвитку системи освіти панує культуротворча, зорієнтована на розбудову цілісного освітнього простору, конструювання навчального середовища гуманістичного типу та неперервний особистісний розвиток учнів. Саме вона складає теоретичну та етично-ціннісну основу технологічного підходу до організації навчального процесу.

У педагогічній науці подаються різні означення «технології», оскільки вчені обирають різні об'єкти змісту цього поняття: В. П. Беспалько – проектування процесу формування особистості учня.; І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокімов – творче використання принципів організації навчального процесу; О. Я. Савченко – науково-обґрунтовану педагогічну систему; В. М. Монахов – набір процедур, що оновлюють професійну діяльність вчителя. Об'єднуючими для всіх означень є функціональні характеристики технологій такі, як об'єктивність підходу, наявність структури та гарантованість результату. М. А. Чошанов до ознак технології відносить діагностичне цілепокладання, результативність, алгоритмічність, цілісність, керованість.

Науковий доробок вчених з проблем технологій навчання доволі значний, але для його використання у початковому курсі математики має враховуватися розвивальний потенціал навчального предмета закономірності формування функціонального, алгоритмічного, геометричного мислення молодших школярів. Аналіз науково-методичної літератури дозволяє зробити висновок про нерозробленість процесуально - діяльнісних засад у функціонуванні методологічних, особистісних, інструментальних засобів в організації технології навчання.

У змісті освітньої галузі «Математика» Державного стандарту початкової загальної освіти перевага надається засвоєнню математичних понять, формуванню умінь і навичок, що відповідає змістовному та операційному компонентам математичної діяльності,

і залишається поза увагою розвиток пошукових структур, творчості та емоційно - оцінного ставлення до математичного боку дійсності. У Базовому плані не розкрито основні змістові лінії, за якими вчитель має працювати над формуванням цілісної навчальної діяльності на уроках математики. Це ускладнює розробку технологій, особливо цілепокладання, довгострокового планування та управління на окремих етапах навчання математики при забезпеченні наступних зв'язків між ними.

4. Означення технології навчання математиці

Означення технології навчання математиці може бути подано у трьох аспектах:

- *науковому* як частина педагогічної науки, що досліджує та розробляє цілі, зміст та методи продуктивної освіти (теорія цілого);
- *процесуально-описовому* як модель педагогічного процесу та алгоритм педагогічної діяльності, що інтегрує складові педагогічного процесу до якісно нового рівня навчання (співвіднесеність «ціле – частина»);
- *процесуально-діяльнісному* як реалізацію технологічного процесу навчання, що містить функціонування усіх особистісних, інструментальних, методологічних та методичних засобів навчання математики.

Технології навчання мають однакову структуру:

- *концептуальну основу*, що включає провідну ідею, теоретичні основи, дидактичні цілі навчання математики, опис основних етапів функціонування, вибір моделі навчання;
- *технологічно неперервний ланцюжок*, кожна із ланок якого виконує певну функцію та жорстко регламентує окремі педагогічні дії. Змістова лінія, що об'єднує ланки педагогічної діяльності, зорієнтована на особливості, обсяг та програмні вимоги з математики. Методичне оснащення забезпечується дидактичними матеріалами, метрикою діагностування. Операційно-процесуальна

лінія включає методи та засоби навчання, їх поєднання, особливості організації навчального середовища, процедури управління (від діагностики до програм індивідуальної корекції);

□ **реалізацію технологічного підходу** у практику викладання математики та експертизу результативності технології.

У гнучких технологіях навчання математики в початкових класах дитина виступає повноцінним суб'єктом у процесах діяльності. П. М. Ерднієв у теорії укрупнення дидактичних одиниць провідною умовою математичного розвитку та саморозвитку та саморозвитку молодших школярів визначає досягнення цілісності математичних знань завдяки переструктуруванню навчального матеріалу. Встановлення логічних (взаємне вивчення взаємообернених арифметичних дій, єдність підходів до складання та розв'язування текстових задач, взаємодоповнення у системі завдань) та міжпредних зв'язків, формування цілісного образу (від недиференційованого цілого до вивчення частин та узагальнення знань про ціле), активне повторення та перетворення вивченого забезпечують продуктивність навчальної діяльності молодших школярів.

5. Основні аспекти технологій навчання математики за Давидовим і Ельконіним та Лисенковою

Технології навчання змістового узагальнення за Давидовим і Ельконіним

В основу технології змістового узагальнення (В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін) покладено використання засобів непрямого управління навчальною діяльністю дітей при сходженні від абстрактного до конкретного у процесах змістового аналізу та мисленого абстрагування. Структурування змісту навчання математики на основі вихідної системи понять дозволяє вивчити зв'язки та відношення у їх єдності. При оволодінні математичними знаннями змістовим узагальненням виступає поняття величини. Математичний розвиток молодшого школяра можна подати схемою: визначення вихідних понять на основі операції аналізу моделювання

та дослідження аналогів об'єкту пізнання перетворюючі дії та конкретизація часткових уявлень в обсязі даного поняття.

Випереджувальне навчання за Лисенковою

С. М. Лисенкова у навчанні молодших школярів запровадила попередню перспективну підготовку до вивчення нового. Основна функція випередженого навчання полягає в координації та управлінні процесом засвоєння знань всіма учнями класу у календарні строки. Подання невеликими порціями навчальної інформації та закріплення її за допомогою опор та коментованого управління зберігає міру співвідношення вивченого та нового матеріалу і сприяє при переходах від одного уроку до наступного збереженню логіки викладу та формуванню міцних знань. При вивченні складних тем С. М. Лисенкова пропонує три послідовних, взаємопов'язаних етапи: 1) виділення смислових, опорних знань із використанням схем-опор та коментованого управління; 2) етап випередження. На ньому уточнюються поняття, відбувається узагальнення знань з теми, відпрацьовується навичка свідомого використання опор, формуються доказові судження; 3) розвиток навички швидкого та вільного виконання розумових операцій та практичних дій.

Актуальність проблеми навчання молодших школярів математики на основі технологічного підходу та нерозробленість теоретичних положень технології у методичній літературі орієнтують на вирішення таких завдань:

- подати теоретичне обґрунтування технологій у початковому курсі математики, які відповідали б критеріям технологічності;
- розглянути робочі варіанти в практико-орієнтованих технологіях, які забезпечували б розвиток математичного мислення молодших школярів.

Підвищення продуктивності математичної освіти можливо за умови впровадження у навчальний процес технологій навчання. Вони мають розглядати не ізольовано, а у системі початкової загальної освіти, забезпечувати концептуальну неперервність освітнього простору. Результати анкетування, проведеного серед вчителів початкових класів, свідчать, що 85,7% від загальної кількості опитаних висловилися за впровадження у практику технологій навчання, 94,2% вчителів розглядають процес технологізації як

закономірне явище в оновленні початкової школи, 91,8% респондентів визнають соціальну значущість освітніх технологій.

6. Критерії технологічності математичної освіти

Розробки педагогічних технологій на сучасному етапі розвитку математичної освіти мають проводитися відповідно до критеріїв технологічності:

– *науковості* – опиратися на теоретичні положення педагогічної науки та методики викладання математики, соціально визнані освітні цілі, перспективи модернізації математичної освіти;

– *системності*, що передбачає взаємодію частин та цілого в організації навчального середовища, в результаті чого математичний розвиток молодших школярів є цілісним утворенням;

– *гарантованості*, тобто похибка між запланованим та одержаним результатами має бути мінімальною;

– *керованості*, тобто повного управління етапами роботи вчителя та учнів, які складають завершений цикл: а) діагностика вихідного рівня знань з математики (вибір функцій та метрики початкового діагностування); б) цілепокладання, довгострокове планування (складання індивідуальних програм розвитку чи корекції знань учнів, структурування змісту навчання математики); в) побудова робочого проекту навчальної діяльності (вибір методів дидактичного моделювання математичної діяльності учнів, побудова технологічного ланцюжка); г) процесуальна реалізація проекту (моніторинг або цільовий зворотній зв'язок); д) аналіз даних діагностування (з теми, розділу; рівня засвоєння математичних знань; рівня сформованості операційних компонентів математичного мислення; досвіду творчої діяльності) е) оцінка результатів навчальної діяльності учня та самооцінка педагогічних досягнень вчителя;

– *масовості* або застосування технології не залежить від математичної підготовки учнів, педагогічної майстерності вчителя та у навчальних закладах залежно від типу.

7. Характеристики математичного стилю мислення

Із двох напрямків модернізації початкової математичної освіти – гуманістичного та формалізації – перший співвідноситься із неперервним математичним розвитком школярів, формуванням математичної культури, поєднання освіти та виховання на прикладному рівні. Запровадження технології навчання не заперечує творчого підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності школярів, а навпаки, дозволяє упорядкувати, алгоритмізувати цільові, змістово-процесуальні та контрольні педагогічні програми у навчанні математики. Цілеспрямований розвиток пізнавальних процесів на математичному матеріалі, які інтегруються когнітивні структури, забезпечують системність знань з предмету та становлення математичного стилю мислення, до характеристик якого відносимо:

- логіку мислення або правильних форм доказового розмірковування, інтелектуальні уміння (уміння спостерігати та порівнювати, визначати подібне та різне серед властивостей математичних об'єктів, виконувати операції аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування та конкретизації), навички планувати, обирати раціональні способи організації власної діяльності, критично висловлювати думку, робити посильні узагальнення та висновки;

- достатній рівень образності мислення, що дозволяє створювати ідеальні математичні об'єкти, комбінувати їх та об'єднувати у нові. Продуктивна уява, що має таку характеристики як цілісність, гнучкість, пластичність, комбінаторність впливає на формування досвіду творчої діяльності на математичному матеріалі;

- володіння сенсорними еталонами та перцептивне конструювання (побудова перцептивного образу предмета, серіаційних рядів за певною ознакою, нового математичного образу); здатність до актуалізації опорних знань з математики та їх застосування при вивченні нового;

- моделювання предметів, явищ, ситуацій, дійсності, дослідження властивостей, причинно-наслідувальних зв'язків, побудова математичної моделі текстової задачі;

- оволодіння математичною мовою як засобом об'єктивації

процесів мислення, спілкування, висловлення, побудови граматично правильних математичних конструкцій;

– вміння будувати проект майбутньої діяльності у внутрішньому плані та реалізувати його;

– оволодіння основами інформаційної культури як уміння обробляти, перерозподіляти інформаційні потоки.

До педагогічних технологій, реалізація яких можлива у початковому курсі математики, відносимо інтерактивні технології навчання, технологію диференційованого навчання, технологію проектування, технологію ігрової діяльності та технологію складання нестандартних задач.

Розробка та впровадження технологій у навчання молодших школярів математики має здійснюватися у межах реалізації особистісно-орієнтованої моделі, відповідати вимогам Державного стандарту початкової загальної освіти та забезпечувати неперервність особистісного розвитку учнів.

8. Технологія укрупнення знань з математики у початковій школі

Під технологією укрупнення дидактичних одиниць (УДО) її розробники (Ерднієв П. М., Ерднієв Б. П.) розуміють систему споріднених одиниць навчального матеріалу, у якому симетрія, протиставлення змін компонентів навчальної інформації в сукупності позитивно впливають на виникнення єдиної логіко-просторової структури знань. Укрупнення дидактичних одиниць трактується ними як відображення об'єктивної тенденції сучасної науки до інтеграції знань, яке призводить до глибинних узагальнень у пізнавальних процесах та засвоєнні більшого обсягу знань при економії часу. Технологія базується на понятті функціональної системи, сформульованого вченим П. К. Анохіним як сукупності не тільки взаємодіючих, але і взаємоспівдіючих компонентів, зорієнтованих на одержання сфокусованого результату. Тому знання, одержані учнями початкової школи при вивченні математики за технологією УДО, володіють такою якістю як системність. Вона

забезпечується поданням бінарних, спарених вправ, при виконанні яких відбувається оволодіння молодшими школярами способами міркувань, зразками мислення та встановленні асоціативних зв'язків при розширенні числової множини.

Сутність укрупнення дидактичних одиниць полягає в об'єднанні знань за часовим чи просторовими параметрами. Внутрішньо предметна інтеграція математичних знань подається як цілісне поєднання структурно нових знань. Дидактична одиниця УДО складається із логічно різних елементів, що володіють інформаційною та структурною спільністю і через що знання набувають властивостей стійкості, багатофункціональності, міцності та дієвості. Вимогам УДО відповідають споріднені поняття, взаємообернені дії, способи математичної діяльності. Інформаційно-логічна єдність матеріалу початкового курсу математики надає підстави для спільного та одночасного оволодіння математичними знаннями у межах певної теми чи на конкретних уроках математики тобто упроваджувати систему УДО як мікродидактику навчального процесу.

Апробація програм та експериментальних навчальних посібників за системою УДО довели ефективність таких **технологічних прийомів**: інтеграції змісту початкового курсу математики; паралельного вивчення протилежних або обернених операцій; дослідження багатогранності зв'язків споріднених понять, топологію окремого математичного поняття чи генеалогію понять за змістовими лініями (обчислювальною, геометричною); перетворення задач; деформація та складання задач і вправ; подання навчальної інформації у кількох кодах (вербальному, образному символічному); використання матричних та графічних способів подання навчальної інформації.

Повнота системи математичних вправ за технологією УДО забезпечується добором завдань не тільки з прямолінійним використанням правил, зразків міркування при постійному контролі та зорієнтованості на результат, але і включенням деформованих завдань.

Принцип доповнюваності у навчання математики полягає у вивченні пар понять, коли зміст одного поняття розкривається із

залученням іншого. Набувають іншого методичного значення взаємодія «вчитель – учень», групування методів навчання, організація процесу навчання математики для пізнання цілого через його частини, виконання аналізу через синтез, дослідження структури через функціональні характеристики складових.

Інформаційний аспект УДО розкриває своєрідність оптимізації комунікаційної взаємодії при зростанні «інформаційної ємності» елементарних носіїв повідомлень та посиленні ролі «оберненого зв'язку» у процесі виконання математичних завдань. Використання у навчанні внутрішніх інформаційних зв'язків при економії витрат інформаційних носіїв складає основу використання УДО. Наприклад, вивчення зв'язків між діями додавання та віднімання; складання таблиць додавання одноцифрових чисел та відповідних випадків віднімання; позатабличних випадків множення та ділення з 0 та 1, 10 та 100.

Взаємозв'язок вербального та символічного мислення в УДО опирається на положення про одночасну роботу усіх відділів мозку в засвоєнні математичних знань. Це пов'язано із сприйманням школярами форми подання навчальної інформації при вивченні складу чисел у межах 10, таблиць додавання та віднімання у межах 20 та розв'язуванні прямих і складанні обернених задач тощо. Подамо приклад.

<i>Словесна форма</i>	<i>Символічна форма</i>
Додаючи два двоцифрові числа додаємо (5 + 3) = десятки до десятків . . .	$45 + 23 = (40 + 20) +$

Укрупнення дидактичних одиниць складає технологію, системність знань за якою досягається через використання різноманітних методів навчання математики молодших школярів. Системність забезпечується тісною взаємодією та взаємопроникненням: логічного і психологічного; доказового та гіпотетичного; емпіричного і теоретичного; розширенням та поглибленням знань; лінійною будовою ПКМ та концентризмом у викладанні математики у початкових класах.

9. Технологія самовиховання М. Монтесорі на уроках математики

Педагогічна система М. Монтесорі трактується вченою як система саморозвитку дитини у дидактично підготовленому середовищі. Вчена дотримувалася положення, що для одержання освіти достатньо створити соціального оточення, у якому дитині забезпечується вільний вибір дидактичного матеріалу та способів організації власної діяльності у різних напрямках розвитку культури. Урахування особливостей сенситивних фаз становлення особистості дитини пов'язано, на думку дослідниці, із стимулюванням її потенційних можливостей через опосередковуюче навчання. Чуттєве сприймання та сенсорне виховання складають основу для мисленнєвого розвитку дітей, механізм формування якого можна подати схемою: враження як результат впливу на органи чуття – відчуття – уявлення – асоціації уявлень – запам'ятовування – аналіз – мислення.

Матеріал, розроблений М. Монтесорі, побудований так, щоб розвивати окремі сфери відчуттів, вчити слухати тишу і звуки, розрізняти кольори, форму, масу та інше. Цей різноманітний, точно зроблений матеріал фіксує дитячу увагу на певній ізольованій властивості предмета, наприклад: для об'єму – це циліндри, куби і призми; для довжини – палиці, поділені на дециметри; для кольорів – шматочки шовку; для шумів – циліндричні коробочки із різним вмістом тощо. Він не лише розвиває органи чуття дитини, а й спонукає до розумової дії, вчить розрізняти, впорядковувати враження з навколишнього світу, крім того дає дитині можливість повторити вправи, посильні для її віку.

Для розвитку **зору** на математичному матеріалі вченою пропонувалися *блоки циліндрів* по 10 предметів (4 блоки: однаковий діаметр, різна висота; однакова висота, різні діаметри; висота, діаметр та глибина отвору в прямій залежності; висота, діаметр та глибина отвору у оберненій залежності). Серед завдань: побудова серіаційних рядів, відшукування предметів за ознаками, ознайомлення із десятковою системою числення та геометричними тілами. *Формочки-вкладки* (10 штук) різної величини і кольору

використовувалися для побудови гармонічного ряду та упорядкування формочок при візуальному контролі з боку дитини. Робота з *рожевою баштою* (10 дерев'яних кубів з ребром від 1 см до 10 см), *коричневою драбиною* (10 дерев'яних брусів висотою 20 см та основою – квадратом зі стороною від 1 см до 10 см) та *червоними штангами* (10 штанг довжиною від 1 см до 10 см) спрямована на розвиток просторово-координаційної діяльності, уміння порівнювати предмети, побудову рядів за інтенсивністю ознаки.

Розвиток **тактильних відчуттів** здійснюється на мисленневому порівнянні дитиною різних поверхонь на дотик. Різноманітність роздавального матеріалу забезпечує глибину та точність узагальнень, сприяє упорядкуванню мисленневих процесів при побудові серіаційних рядів (визначати інтенсивність ознаки із закритими очима). Для розвитку тактильної пам'яті вченою запропоновані дощечки для щупання (дерев'яні дощечки з шершавою та гладкою поверхнею, з п'ятьма шершавими смугами), тактильна доріжка, коробка з двома отворами. Для гри «Десять дощечок» використовуються 10 спеціальних дощечок, на одній стороні яких написані числа від 1 до 10, а на інша зроблена шершавою (гладенькою, покритою воском, наклеєною вельветом, з куском мотузки тощо).

Для розвитку відчуття тяжкості пропонуються **баричні таблички**. Вони поміщені у три коробки по 7 табличок однакової величини, але різних за масою. Колір табличок різний: важчі таблички мають більш темний колір. Завдання дітей полягає у зважуванні табличок на кінчиках пальчиків та визначення однакових за масою. У таких вправах у дітей формується баричне відчуття, координація рухів та зосередженість на одній із якостей предметів. Результатом роботи з баричними табличками є висновок про відмінності у масі тіл, формування уміння розрізняти предмети за масою, порівнювати їх.

Для підготовки до вивчення математики М. Монтесорі використовує матеріали для розвитку **стереогностичного відчуття**, яке сприяє розвитку швидкості суджень та логіки математичного мислення. Дітям пропонується набір геометричних тіл: куля, куб, конус, трикутна і чотирикутна призми та піраміди, циліндр, еліпсоїд.

Діти розрізняють геометричні тіла, вчать їх назви, сортують, знаходять предмети такої форми у своєму оточенні.

Для ознайомлення з десятковою системою числення використовуються блоки циліндрів, рожева башта, коричнева драбинка, червоні штанги, кольорові та шершаві дощечки та таблички, шумливі циліндри та вагові таблички. Вони допомагають засвоїти лічбу в межах 10, узнавати та називати числа за допомогою цифр. «Золотий матеріал» М. Монтесорі знайомить дітей з кількість і представлений одиницями-бусинками, стрижнями - десятками, квадратами-сотнями, кубами-тисячами. До «Золотого матеріалу» входять таблички з цифрами (1, 10, 100, 1000; 20, 30, . . . , 80, 90; 200, 300, . . . , 800, 900; 2000, . . . , 8000, 9000). За допомогою цифр, чисел та бусинок дитина може побудувати образ десяткової системи числення та ознайомитися на практиці зі структурою багатоцифрового числа. Дошки Сегена – ще один вид дидактичного матеріалу для запам'ятовування назв чисел, виконання дій над числами без та з переходом через десяток.

За допомогою «Золотого матеріалу» можливо виконання арифметичних дій над багатоцифровими числами. Додавання чисел інтерпретується як об'єднання певної кількості бусинок, стрижнів, квадратів так, що їх стає більше. Множення багатоцифрового числа на одноцифрове без переходу через розряд з використання «Золотого матеріалу» передбачає викладання чисел за допомогою бусинок, після чого діти об'єднують та перелічують одиниці кожного розряду і викладають результат цифрами. Гра у заміну розрядів передбачає перехід через розряд: об'єднання окремих бусинок (стрижнів, квадратів тощо) у стрижень (квадрат, куб) та обмін куба на квадрати, стрижня на окремі бусинки і т. д. Віднімання та ділення багатоцифрових чисел з переходом через розряд містить дії із заміною розрядів через Банк Золотого матеріалу.

10. Диференційоване навчання математики молодших школярів

Диференціація навчання складає один із перспективних напрямів

удосконалення навчального процесу в початковій школі. Диференційований підхід до навчання полягає у визначенні індивідуально-типологічних особливостей сприймання і засвоєння учнями навчального матеріалу та у створенні окремих груп учнів всередині школи (класу) для організації навчальної роботи з метою розвитку пізнавальної сфери як окремих школярів, так і усієї групи.

Диференціацію поділяють на зовнішню (внутрішню) та рівневі. Вкажемо види диференціації:

- *за ступенем складності*, коли у навчальному процесі застосовується система навчальних завдань, яка потребує різного рівня обґрунтованості узагальнень та висновків і зорієнтована на різні рівні підготовки школярів. До завдань за даним видом диференціації віднесемо: ознайомлювальні, репродуктивні, тренувальні, нестандартні, творчі;

- *за обсягом*, а саме пропонуються завдання однакового змісту (до певної теми) і які різняться кількістю завдань (обсягом) та часом на їх виконання;

- *за ступенем пізнавальної активності*, тобто учням надається можливість самостійно обирати завдання різного рівня складності серед сукупності завдань;

- *за мірою допомоги* учневі, коли передбачається: а) застосування завдань однакової складності, але з різним рівнем допомоги групам учнів;

Диференціація навчання орієнтує на організацію типологічних груп, сформованих за однаковим рівнем розвитку, яким надається певний об'єм навчальних завдань з математики.

Подамо приклади диференціації навчання математики у вигляді схем за методикою С. П. Логачевської.

Тема: Усне додавання двоцифрових чисел без переходу через десяток. Мета: закріпити прийом порозрядного додавання для випадків типу $43 + 25$.

Рівні	I варіант	II варіант	III варіант
I етап	Додати числа	Виконати за	Робота з

	34 +22	схемою: 23 + 54 20 +3 50+4	наочною
II етап	Виконати самостійно: 73 + 25 62 + 34	Додати числа 45 + 33	Виконати за схемою: 32 + 46
			30 +2 40+6
III етап	Виконати дії зручним способом: (53 + 24) + 17	Виконати самостійно: 54 + 23 51 + 34	Додати числа 25 + 32
IV етап	Спільна	робота	Обчислити: 53 + 36

11. Використання інтерактивних технологій кооперативного навчання на уроках математики. («Робота в парах»)

Серед моделей навчання математики молодших школярів можна вказати на три основні типи, а саме: пасивну, активну та інтерактивну. Кожна із них виконує чітко визначену функцію у навчальному процесі початкової школи. За пасивної моделі навчання школярі засвоюють математичні знання, сприймаючи навчальну інформацію із різних джерел: слова вчителя, підручника, додаткової літератури тощо. Наступна, активна модель, спрямована на пошук організаційних та процесуальних методів і прийомів залучення школярів до пізнавально-творчої діяльності, розвитку у них

математичного мислення. Інтерактивна модель змінює традиційний стиль педагогічного спілкування на активну взаємодію всіх учасників навчального процесу.

Розглянемо використання технологій кооперативного навчання молодших школярів на уроках математики у початкових класах.

Інтерактивні технології (кооперативного навчання) на уроках математики «Робота у парах» передбачає таку організацію навчання математики, коли учні, працюючи спільно, мають можливість обмінюватися думками, вносити пропозиції та обговорювати їх, здійснювати паралельно контроль за роботою партнера у спільному проєкті та критично оцінювати власні дії. За видами роботи це може бути аналіз виконаного завдання іншим учнем, розв'язування у парі математичного завдання, складання учнями один для одного завдань з математичним змістом, формулювання спільної відповіді на запитання вчителя, перевірка правильності виконання завдання, пошук інших способів розв'язування арифметичної задачі тощо. Так, перевірка математичного диктанту, коли школярі «у парі» обмінюються зошитами, перевіряють правильність виконання, роблять зауваження (в усній формі, письмового) та оцінюють роботу іншого учня (балом, вербально). Різновидом «Роботи у парах» є об'єднання школярів у ротаційні трійки. Кожним трьом учням вчитель пропонує математичне завдання з кількома можливими варіантами відповідей, а учні трійки по черзі висловлює свою думку, після чого змінюється склад трійок і надається нове завдання школярам. Наприклад, розв'язування кругових прикладів, коли потрібно визначити послідовність слідування прикладів; розв'язування задачі на різницю двох часток; обчислення периметра чотирикутника; гра «Числове доміно», «Геометричне доміно»; взаємоперевірка знання таблиць додавання (множення) одноцифрових чисел та відповідних випадків віднімання (ділення).

12. Використання інтерактивної технології кооперативного навчання на уроках математики «Два – чотири – всі разом»

Використання інтерактивної технології кооперативного навчання «Два – чотири – всі разом» - технологія, що передбачає розвиток у молодших школярів навичок спілкування у групах з різною кількістю учасників діалогу. Учням класу пропонується проблемне питання, ситуація вибору з часом на обдумування, після чого учні спочатку здійснюють пошук варіантів способів розв'язування у парі, визначають свій варіант виконання завдання, потім учотирьох обговорюють і визначають спосіб розв'язування. Завершальний етап роботи – колективне обговорення способів виконання математичного завдання. Прикладом може бути розв'язування задач на рух, які мають кілька способів розв'язування; розв'язування нестандартних задач, що передбачає пошук оригінального способу (розв'язування на різниці парадокси, на динаміку вікових змін, з абстрактним змістом).

Приклад. Концентр «Багатоцифрові числа». Тема: Дії над багатоцифровими числами. Мета: закріпити навички письмового виконання дій на задачах з абстрактним змістом.

1. Суму чисел 2341 та 4951 збільшили на 892, і вона стала більшою у 132 рази за шукане число. Що це за число?

2. Число менше суми чисел 2354 та 7428 у 73 рази. Знайди це число.

3. Перше число більше з друге на 34179, а сума першого і другого чисел дорівнює 53265. Знайди ці числа.

4. Перше число більше за друге на 29375. Їх сума дорівнює 35963. Знайди ці числа.

13. Використання інтерактивної технології на уроках математики «Робота в малих групах»

«Робота у малих групах» передбачає об'єднання молодших школярів по 3-5 учнів для виконання математичного завдання. Кожен учень групи виконує ігрову роль: головуючого, секретаря, інструктора, виконавця тощо. Всі учні працюють спільно на

отримання результату роботи. Головуючий знайомить учнів з проблемним, нестандартним завданням, секретар робить необхідні записи, інструктор пропонує варіанти способів вирішення завдання, а виконавець здійснює математичні розрахунки. Результатом спільної роботи може бути таблиця-схема, опорна схема, записи у робочих зошитах тощо.

14. Використання інтерактивної технології «Акваріум» на уроках математики

«Акваріум» - форма організації математичної діяльності молодших школярів для розвитку навичок спілкування у малих групах, удосконалення умінь дискутувати та аргументовано висловлювати свою думку. 4- 6 учнів класу виходять до дошки (у центр класної кімнати), ознайомлюються із завданням, обговорюють вголос можливі способи його розв'язування, тоді як інші учні класу є слухачами. Приклади використання «Акваріума» на уроках математики у початкових класах: а) опрацювання складних випадків письмового ділення багатоцифрового числа на одно -, двоцифрове число. Пояснити, де зроблена помилка; Знайти та виправити помилку; Обґрунтуй правильність виконання проміжних обчислень; б) розв'язування нестандартних задач на зв'язок дій першого та другого ступенів.

Приклад. Концентр «Багатоцифрові числа». Тема: Множення багатоцифрового числа на двоцифрове число.

Відновити запис, де замість * записані будь - які цифри:

$$\begin{array}{r}
 \text{---} \\
 * * \\
 * * \\
 \text{---} \\
 *
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r}
 * \\
 * \\
 * 4 * * \\
 * \\
 \text{---} \\
 * * 2 \\
 * *
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r}
 \text{---} \\
 * \\
 * * \\
 * \\
 \text{---} \\
 * *
 \end{array}$$

Особливістю вищенаведених методів інтерактивного навчання є цілеспрямована робота учнів над досягненням спільної мети за активної роботи всього класу, продуктивного спілкування та узгодженої взаємодії, коли кожен учень відпрацьовує навички до навчального діалогу та формує власний досвід навчально-творчої математичної діяльності.

15. Використання інтерактивної технології (колективно-групового навчання) на уроках математики. Технологія «Мікрофон»

Інтерактивні технології колективно-групового навчання передбачають фронтальну роботу усього класу, коли посилюється особистісна відповідальність молодшого школяра за результат власних дій. Учитель пропонує математичні завдання (репродуктивні, проблемні, навчально-творчі, нестандартні) усім учням на рівноможливих підставах, моделюючи конкурентносприятливу атмосферу та стимулюючи школярів до вияву ініціативи щодо способів розв'язування завдань.

«Мікрофон» - організація класу до виконання математичного завдання, коли за настановою учителя школярі у «мікрофон» дають відповіді. При цьому відповіді не обговорюються і не коментуються. Якщо учень припустився помилки, то відповідь формулює наступний учень. Наведемо приклади використання технології «Мікрофон» на уроках математики:

Приклад. Концентр «Десяток». Тема «Нумерація чисел першого десятка». Мета: закріпити поняття попереднього, наступного числа.

Учням пропонується назвати наступне число до чисел 3, 5, 8, 2, 4, 9, 1.

Назвати попереднє число до чисел 5, 7, 4, 9, 10, 6,
2, 8, 3.

Назвати сусідів чисел 7, 4, 5, 8,
2, 9, 6.

Приклад. Концентр «Сотня». Тема «Таблиці додавання

одноцифрових чисел та відповідних випадків віднімання». Мета: перевірка вивчення учнями таблиць додавання одноцифрових чисел та відповідних випадків віднімання.

Назвати приклади таблиці додавання числа 5 (за збільшенням, зменшенням результату додавання).

Назвати приклади таблиці віднімання числа 7.

Назвати приклади з таблиць додавання, якщо відповідь – число 14. Назвати приклади з таблиць на віднімання, у яких відповідь – число 6. Назвати приклади з таблиці додавання числа 8, якщо сума – число 15,

12, 17, 14, 11.

Назвати приклади з таблиць на віднімання числа 4, у яких відповідь число 7, 9, 8.

Приклад. Концентр «Тисяча». Тема: Усне додавання та віднімання круглих трицифрових чисел». Мета: закріплення навичок усного виконання

дій над круглими трицифровими числами на кругових прикладах.

340 – 180 900 – 130 890 – 560 160 + 740 770
– 340 і т. д.

16. Використання інтерактивної технології (колективно-групового навчання) на уроках математики. Технологія «Незакінчене речення».

«Незакінчене речення» - форма організації математичної діяльності, яка надає учням можливості для ґрунтовної роботи з формування математичної мови, вміння коротко, лаконічно висловлюватися, формулювати умовисновки, обґрунтовувати способи розв'язування математичних завдань.

Приклад. Концентр «Сотня». Тема: Складання таблиці віднімання числа 6. Мета: засвоєння прийомів віднімання типу 14 – 6.

Обчислити різницю чисел 12 та 6. Назвати три прийоми віднімання.

прийом віднімання частинами. Теоретична основа:

12 – 6 правило
віднімання від числа суми.

прийом, теоретична основа якого – правило
12 – 6 віднімання від
суми
числа.

прийом, що ґрунтується на знанні таблиці
додавання.

17. Використання інтерактивної технології «Займи позицію» на уроках математики

Дана технологія дає можливість кожному учневі висловитись і
обґрунтувати свою позицію.

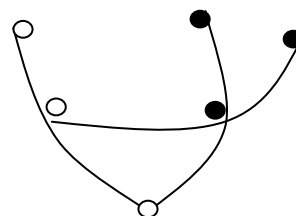
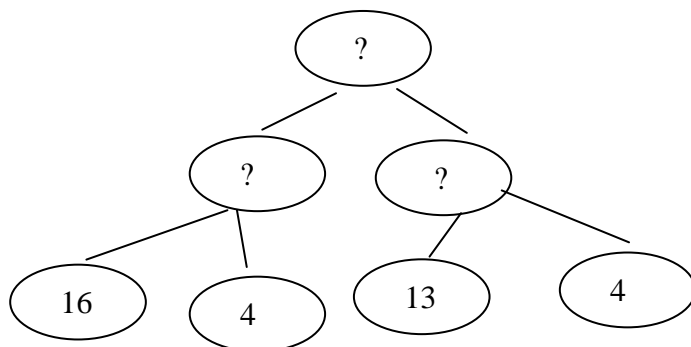
Клас отримує завдання розв'язати текстову задачу такого змісту:
*«У Миколки було 16 аркушів паперу, у Василька – 13 аркушів паперу.
Хлопці витратили на вироби по чотири аркуші паперу. У кого із
дітей залишилось аркушів паперу більше і на скільки більше?»*

Скорочена умова задачі 1:

Було	Витратили	Залишилось
У Миколки	16 арк.	4 арк. ?
У Василька	13 арк.	4 арк. ?

на? більше

I позиція. Розв'язу за схемами:

II позиція. Обґрунтую міркування: $16 - 13 = 3$ (арк.)

Задача 2. «У Миколки було 16 аркушів паперу, у Василька – 13 аркушів паперу. Миколка витратив 4 аркуші паперу, а Василько 6 аркушів паперу. Хто із хлопців витратив паперу більше на скільки більше?»

Скорочена умова задачі 2:

Було	Витратили	Залишилось	
У Миколки	16 арк.	4 арк.	?
У Василька	13 арк.	6 арк.	?

на? більше

I позиція. Розв'язу по діях.

II позиція. Обґрунтую міркування: $3 + 2 = 5$ (арк.)

Відповідь: у Миколки залишилось на 5 аркушів паперу більше.

18. Використання інтерактивної технології (колективно-групового навчання)»Мозковий штурм» на уроках математики

«*Мозковий штурм*» - форма організації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках математики для колективного обговорення можливих рішень конкретної навчальної проблеми.

Приклад. Концентр «Тисяча». Тема: Розв'язування нестандартних задач з математики. Мета: закріпити вміння розв'язувати задачі на зв'язок арифметичних дій.

Задача. Добуток двох чисел 98, а їх частка – число 2. Знайти невідомі числа.

Задача. Сума двох чисел у 6 разів більша за одне із них. Різниця шуканих чисел – число 32. Знайти ці числа.

Задача. Перше число збільшили у 17 разів, а друге - збільшили на 195 одиниць. Одержали однаковий результат - число 391. Знайти перше і друге числа.

Приклад. Концентр «Сотня». Тема: Усне додавання і віднімання двоцифрових чисел без переходу через десяток. Мета: закріпити обчислювальні прийоми на задачах на різницеві парадокси.

Задача. У двох коробках лежали олівці. Після того, як з першої коробки переклали до другої 4 олівці, виявилось, що в другій коробці

олівців на 3 менше, ніж у першій. В якій коробці було більше олівців і на скільки?

Задача. У хлопчиків Кості і Андрія спочатку була однакова кількість касет. За кожні три Костеві касети Андрій давав для обміну п'ять своїх касет. У кого стало більше касет і на скільки після чотирьох таких обмінів?

Задача. На столі лежало 23 кубики червоного та синього кольорів. Якщо кількість червоних кубиків збільшити на 4, а синіх зменшити на 5, то їх стане порівну. Скільки кубиків і якого кольору було спочатку?

19. Використання інтерактивної технології (колективно-групового навчання) на уроках математики «Броунівський рух»

«Броунівський рух» - динамічна взаємодія молодших школярів на уроках математики, коли учні можуть вільно рухатися по аудиторії у пошуках відповіді, аналогічного завдання, способу розв'язування та об'єднуватися у групи за спорідненою навчальною інформацією.

Приклад. Концентр «Тисяча». Тема: Письмове додавання і віднімання трицифрових чисел. Мета: закріпити письмовий алгоритм виконання дій додавання та віднімання.

Організація роботи. Учням класу пропонується серія карток, на яких записані приклади, а учні мають відшукати картки, на яких записані приклади з однаковою відповіддю. Подамо варіанти серій таких карток.

$$\begin{array}{l} \text{Серія 1 (відповідь 220):} \\ 345 - 259 + 134 = 168 + 358 + 179 - 317 \\ 810 - 754 + 164 = 448 + 186 - 414 = 168 + 354 - 302 \quad 223 = \\ 567 + 485 = -388 + 157 = i \end{array}$$

Серія 2 (відповідь 328): 246 - 873 т. д.

Серія 3 (відповідь 146): 853 - 464 - 243 = і т. д.

Приклад. Концентр «Багатоцифрові числа». Тема: Нумерація чотирицифрових чисел. Мета:закріпити знання нумерації

чотирицифрових чисел на нестандартних задачах з математики.

1. Записати чотирицифрове число за допомогою цифр 0, 7, 3, 5, у якому найбільша цифра на місці сотень, а цифра 5 на місці одиниць.

2. Записати чотирицифрове число, у якому цифра сотень найбільша, а цифра тисяч не найменша, а цифра одиниць 5. Записати відповідь, якщо цифри 2, 3, 5, 8.

3. Записати чотирицифрове число, у якому цифра тисяч більша цифри десятків у 3 рази, а цифра сотень у 3 рази більша цифри одиниць. Цифра сотень більша цифри десятків у 2 рази.

4. Записати найбільше чотирицифрове число за допомогою цифр 2, 4, 5, 7, але щоб сума сотень і одиниць дорівнювала сумі тисяч і десятків.

20. Технологія методичного проектування процесу навчання математики

Педагогічне моделювання виступає основою для дидактичного проектування. Під педагогічною моделлю розуміється штучно створений мисленнєвий образ, який зберігає інваріантність структури об'єкту дослідження, віддзеркалює та відтворює властивості, взаємозв'язки і відношення компонентів об'єкту. Модель навчання визначається як педагогічна техніка, система методів та організаційних форм, спрямованих на дослідження реального процесу навчання учнів. Моделі поділяються на *семіотичні*, коли передбачається робота зі знаково-семіотичною інформацією, її переробкою, складанням схем, таблиць, та *імітаційні*, що містять аналітичні матеріали щодо відповідності реальної дидактичної ситуації освітнім вимогам та умовам щодо їх досягнення. Інша класифікація поділяє методи на: **усталені** (традиційна класно-урочна система навчання), **варіативні** (предметне навчання з використанням індивідуально-групових форм навчання), **когнітивно-диференційовані** (навчання учнів у групах з урахуванням рівня розвитку пізнавальних процесів), **інтегративні** (поєднання дидактичних та особистісних аспектів математичного розвитку школярів), **інноваційні** (орієнтовані на упровадження новітніх

технологій навчання).

Проектування виступає важливим інструментом для розробки педагогічних проектів, що забезпечили б неперервність засвоєння математики у початкових класах. Проектування передбачає існування окремих моделей-претендентів в організації навчання молодших школярів математики, складання яких залежить від концептів математичної освіти.

Основна **мета** проектування полягає у створенні проекту-програми з чітко визначеними приписами, зорієнтованими на підготовку учнів до вивчення математики. **Дидактичний концепт** проектування спрямований на розвиток пізнавальної активності та математичного мислення учасників навчального процесу. **Проектна область** містить компоненти: а) змістовий, що описує узгодженість, співвіднесеність та перерозподіл змісту математичної освіти; б) операційний, який враховує вимоги стандартів математичної освіти відповідно до освітньої галузі «Математика» ДСПЗО. **Інструментальна основа** проектування передбачає системну реалізацію методичного підходу за принципами навчання.

Уміння використовувати на практиці метод проектів є показником високої кваліфікації педагога, його інноваційного мислення, орієнтації на особистісний розвиток дитини в навчально-виховному процесі. Здобуті в процесі реалізації проекту знання не лише набувають особливої міцності та усвідомлення, а й асоціативно пов'язані з отриманням задоволення, що стає поштовхом до нового пошуку. Вчитель активізує суб'єктивну позицію дитини в педагогічному процесі, виходячи з дитячих потреб і інтересів, вікових та індивідуальних особливостей учнів початкових класів, стимулює дитячу самодіяльність.

Цей метод сприяє актуалізації знань, умінь, навичок дитини, їх практичному використанню у взаємодії з довкіллям. Він стимулює потреби дитини в самореалізації, самовираженні, в творчій особистісно та суспільно значимій діяльності, дозволяє поєднувати в педагогічному процесі колективне та індивідуальне. Це технологія, яка забезпечує розвиток особистості дитини, дозволяє вести дитину сходами розвитку - від проекту до проекту;

Отже, найвищою цінністю навчальної діяльності є дитяча

ініціатива, пошукова активність, самостійне відкриття засобів і способів розв'язання завдань. Тому педагогу необхідно підтримувати й зрощувати пошукову активність, за допомогою якої можна сформувати в учнів уміння вчитися самостійно.

Педагогічне проектування містить три етапи, на кожному із яких розглядаються та розв'язуються різні завдання. Перший, **теоретичний**, передбачає вивчення, обґрунтування та розробку моделей з використанням схем, знакових моделей, другий, **пошуково-дослідний**, – апробацію моделей-проектів в експериментальному просторі, аналіз результатів педагогічного експерименту, внесення змін до проекту переходу, які відображаються у конкретних рекомендаціях, а третій, **практико-орієнтований**, в адаптації доопрацьованої моделі проекту до практики, складання дидактичних програм освітньо - педагогічної діяльності.

Проектування змістового компонента навчальної діяльності учнів здійснено на системі завдань, які передбачають формування мотиваційної сфери та активізацію пізнавальної діяльності учнів. До системи завдань висунуто вимоги: **інтегрованості** (розвиток цілісних уявлень про основні математичні поняття, які визначені програмою); **відповідності меті** (урахування прикінцевих результатів навчання молодших школярів математики); **перспективності** (планування процесу навчання математики учнів з урахуванням вимог суміжних етапів).

21.Інформаційні технології на уроках математики

Формування основ інформаційної культури як певної інтегративної якості мислення молодших школярів відбувається при оволодінні учнями елементарними знаннями з інформатики, підтриманні навчального діалогу з комп'ютером та розвитку алгоритмічного стилю, інформаційної інтуїції і творчості на тлі усвідомлення інформаційної картини світу.

Інформативно-пізнавальне оточення учнів початкових класів, динаміка якого віддзеркалює процеси соціальної модернізації,

знаходиться на межі конфліктів методичних підходів щодо співвідношення здоров'язберігаючих технологій та технологій навчання з ухилом на формалізацію інформаційних потоків. Збільшення питомої ваги інформаційних повідомлень з різних джерел вимагає від учня володіння на достатньому рівні умінням критично ставитися до інформаційних даних, точно відображати сутність повідомлень, переробляти, зберігати та відтворювати інформацію. Розвиток мислення молодших школярів з такими характеристиками можливо здійснювати при викладанні математики у режимі мотиваційного стимулювання, інформатичної різноманітності навчальних завдань, фіксації опорної інформації та методичного забезпечення формування індивідуального пізнавального досвіду у математичній діяльності.

Класифікацію завдань математичного змісту для формування основ інформаційної культури у молодших школярів здійснено за їх дидактичним навантаженням, а саме:

на **обчислення** з функціями навчання (поєднання усних і письмових обчислень), контролю (перевірки правильності виконання завдань) та творчого застосування знань у програмі Калькулятор (доповнення, переформулювання);

- **геометричного змісту** на побудову, вимірювання та обчислення, з логічним навантаженням у графічному редакторі **Paint** та **Автофігури** на панелі задач (побудову окремих фігур, на перетин фігур, виконання розфарбовування фігур чи їх спільних частин заливкою, користування інструментами олівцем, пензликом, гумкою); на виконання позиційних завдань та просторово-орієнтовану діяльність;

- **логічно-інформативні**, які передбачають визначення істинності (хибності) висловлень з різних областей знань;

- з **логічним навантаженням**, у яких виконання математичного завдання передбачає попередній аналіз умови за допомогою логічних операцій на конкретному навчальному матеріалі;

- на **оптимізацію** (побудову геометричної фігури найбільшої площі, обчислити найкоротший шлях), раціоналізацію діяльності на

конкретних прикладах, що імітують дії різних персонажів (казкових, людей певної професії);

- на формування *алгоритмічного стилю* мислення, а саме навчання учнів використовувати у математичній діяльності алгоритми, які подаються послідовністю скінченного числа приписів та зорієнтовані на результат.

Подамо приклади завдань на *обчислення* за допомогою програми Калькулятор. Для переходу до обчислювальної діяльності необхідно виконати послідовно такі дії: Пуск, Програми, Стандартні, Калькулятор.

1. Надрукувати приклади та обчислити:

$$28 + 4 =$$

$$71 - 35 =$$

$$47 + 29 =$$

$$809213 -$$

$$6\ 2456 + 7296 =$$

$$567328 =$$

$$23765 * 37 =$$

2. Вказати послідовність дій, обчислити та перевірити правильність

результату.

$$(96 : 16 + 58) : 8 =$$

$$346 + (298 + 154) - 113 =$$

$$16 : 2 + 21 + 48 =$$

$$(900 - 354) - 228 + 579 =$$

$$(840 : 40 + 431) - 350 =$$

$$560 : 8 - (290 + 130) : 6 =$$

3. Поставити дужки та перевірити правильність результату за допомогою помічника.

$$17 + 7 : 3 + 11 =$$

$$70 : 2 - 16 + 12$$

$$91 - 19 : 2 - 3 = 6$$

$$19$$

$$= 7$$

Поставити дужки та знаки дій і перевірити правильність результату

за допомогою програми

Калькулятор.

$$3...4...5...6...7... = 5$$

$$1\ 2\ 3$$

$$4$$

$$5$$

$$= 0$$

5. Перевірити двома способами правильність виконання обчислень:

$$((455 + 286) - 569) + 363 = 455$$

22. Ігрові технології на уроках математики

Використання ігрових технологій у процесі навчання математики молодших школярів спрямовано на підвищення якості математичної освіти, розвиток пізнавальної активності учнів. В основі ігрових технологій – створення учителем навчальних ситуацій успіху, змагання для емоційного та соціального самоствердження школярів на математичному матеріалі. Завдання вчителя пролягає у розробці ігрових технологій до конкретного фрагменту уроку математики таким чином, щоб ініціювати потяг учнів до знань, бажання пізнавати нове, відшукування способу розв'язування нестандартного математичного завдання тощо.

За характером педагогічного процесу ігри поділяють на дидактичні, пізнавальні, продуктивно-творчі, комунікативні тощо. До *дидактичних ігор* на уроках математики у початкових класах відносимо: Математичне лото (на слух сприймається приклад, а учні розв'язують і карткою накривають відповідне число); Математичне доміно; Геометричне змагання; Арифметичний біг; Математичний аукціон.

Математичні конкурси: «Хто швидше?», конкурс капітанів, «Підготуй корабель», «Обчислювальний острів», «У гостях на мисі Задачному», «Геометрична бухта», «Острів чисел», конкурс кмітливих, «Старовинна пляшка», конкурс знавців, конкурс юних математиків, конкурс юних програмістів, конкурс болільників, «Жива нумерація», .

Математична подорож передбачає вибір сюжету, який би тематично поєднував різні конкурси. Наприклад, подорож до країни Математики може містити такі конкурси як «Арифметичний острів», «Мис Задачний», «Геометрична бухта», «Країна Величин» та інші.

Математичні олімпіади – це форма організації роботи, до якої долучаються здібні до математики учні. Завдання з математики добираються вищого ступеня складності. Розрізняють класні, шкільні, міські олімпіади з предмету. Наведемо приклади завдань до олімпіади з математики для учнів третього класу.

Завдання 1. Чотирьом геологам необхідно перенести на базу

камені масою 1 кг, 2 кг, 3 кг, 4 кг, 5 кг, 6 кг, 7 кг. Як розподілити камені між ними, щоб кожен ніс вантаж однакової маси?

Завдання 2. Чотирицифрове число починається з одиниці. Якщо поміняти місцями цифри від меншої до більшої цифри, то воно збільшиться у 9 разів. Знайти чотирицифрове число.

Завдання 3. Звичайна шоколадка поділена на 32 менших прямокутники ($4 * 8$) у 4 рядах по 8 штук. Скільки треба зробити надломів, щоб поділити цілу шоколадку на окремі частини?

Завдання 4. Заповнити клітинки магічного квадрата $3 * 3$ числами від 1 до 9 так, щоб у кожному рядку, стовпчику та по діагоналі було число 15.

Математична вікторина як одна із форм організації ігрової діяльності молодших школярів проводиться у формі змагання з метою виявлення кращого математика, найбільш кмітливу команду, найкращий клас тощо. Зміст математичної вікторини має бути підпорядковано певній темі, математичному поняттю, тобто вона спрямована на узагальнення та систематизацію математичних знань, формування інтересу до предмета, розширення кругозору, розвиток бажання пізнавати. Найчастіше вікторина проводиться так, щоб на виконання завдань вікторини визначався час (день, тиждень). Завдання вікторини можуть бути запропоновані в усній формі, через математичну газету, письмові завдання для групи дітей з вказаною кількістю балів, якими вони оцінюються. Учні можуть відповідати усно (письмово), індивідуально (групою). Завдання вікторини мають бути різної складності, щоб якомога більше учнів брали участь у вікторині.

Математична естафета – така організація роботи, щоб виконання завдань з математики здійснювалося учнями або групою учнів по черзі. Виконання одного завдання дозволяє учневі чи команді дітей приступати до виконання наступного завдання. Математична естафета може мати стаціонарний чи рухливий характер. До естафети краще добирати завдання на кмітливість або такі, що передбачають перевірку обчислювальних навичок, геометричних умінь.

Математичний марафон – форма організації роботи, що має змагальний характер. Він може бути самостійною формою організації

учнів або ж входить до складу інших видів роботи. У математичному марафоні приймають участь усі бажаючі, але поступово ті учні, які не відповідають на завдання певного етапу змагання «сходять із дистанції» і залишають перегони. Завдання добираються з різних тем і укладаються за принципом поступового ускладнення: від простих до складних, нестандартних. Ті з учнів, які набирають мінімальну кількість балів, переходять до наступного етапу змагань. Перемагає той учень або ті учні, хто зміг, набравши необхідну кількість балів, дійти до «фінішу».

Години цікавої математики є груповими заняттями з математики у початкових класах. Час проведення для кожного класу різний: 1 клас – 15-20 хвилин, у 2 класі – 20– 25 хвилин, у 3-4 класах – до 35 хвилин. У першому класі години цікавої математики проводяться епізодично, тоді як у 2-4 класах – регулярно по 2 рази на місяць.

Структура годин цікавої математики містить вступну, основну та заключну частини. У вступній частині формується мотивація математичної діяльності молодших школярів, задається атмосфера інтересу, зацікавленості, бажання виконувати завдання та формуються позитивна мотивація до діяльності. В основній частині учням пропонуються завдання за певною темою або ж «асорті» з різних тем. Вони більш складні, ніж у вступній частині і вимагають інтелектуального напруження, наполегливості у відшуканні результату. Це нестандартні задачі, творчі або дослідницькі завдання, задачі підвищеної складності. Третя частина, заключна, містить логічні задачі, загадки, математичні жарти.

Математичний аукціон – масовий захід, у якому можуть приймати участь всі учні третіх чи четвертих класів. Математичний аукціон складається із двох частин. У першій із них учні «заробляють» бонуси розв'язуванням завдань, а у другій – можуть придбати заохочувальні призи.

частина. Серед учнів обирається ведучий, а інші учні поділяються на дві групи: учасників та контролерів. Робота контролерів полягає у тому, щоб вони своєчасно визначали хто з учнів дав правильну відповідь на запитання та давали цьому учаснику «бонусну» картку. Кожна дитина може дати відповідь, не

чекаючи дозволу, а контролер має за правильну відповідь дати картку, на якій має бути написано кількість бонусних умовних одиниць

23. Інтегровані уроки у навчанні математики молодших школярів

Під інтегрованим розуміють навчання, що містить систему уроків, об'єднаних загальними темою та цілями. Інтегрований урок об'єднує знання з різних навчальних предметів початкової школи або певних питань початкового курсу математики навколо однієї проблеми заради різнобічного і цілісного пізнання учнями математичного боку дійсності. Інтегрований урок спрямований на розкриття математичних законів та закономірностей, положень теоретико-множинної теорії числа, елементів алгебри та геометрії, формування обчислювальних, вимірювальних, інструментальних навичок та математичної мови. Проблему інтеграції навчання досліджували науковці психолого-педагогічної науки та вчителі-новатори (І. Д. Зверєв, Л. В. Занков, Л. А. Ісаєва, В. М. Максимова, К. Д. Ушинський, М. М. Скаткін, В. Ф. Шаталов, О. Я. Савченко, В. О. Сухомлинський та інші).

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного полягає у тому, що предметом вивчення є інформація про сутність математичних понять, особливості використання міжпредметних зв'язків, структура, методи, прийоми і засоби навчання молодших школярів при поєднанні взаємодіючих елементів навчального процесу.

Інтегрований урок може будуватися в межах одного навчального предмета, наприклад, математики (внутрішньо предметна інтеграція) або як результат інтеграції змісту кількох навчальних дисциплін, залежно від умінь вчителя здійснити це інтегрування науково і методично правильно (міжпредметна інтеграція). Мета інтегрованих уроків математики полягає у формуванні в учнів індивідуального стилю пізнання, цілісної картини світу, де математичні знання виступають її невід'ємною частиною. Вивчення математики в

початковій школі має забезпечити оволодіння учнями математичними ЗУНами, розвиток математичного мислення, формування досвіду творчої діяльності при виконання математичних завдань та інтересу до предмету.

Інтеграція змісту, відібраного з кількох предметів навколо однієї мети, як стверджує О. Я. Савченко, сприяє об'єднанню та посиленню інформаційного змісту та емоційного збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів завдяки залученню додаткового цікавого матеріалу, що дає можливість з різних боків пізнати явище, поняття, що вивчаються, досягти цілісності знань учнів. Слід розрізняти уроки за інтеграційними процесами: з елементами інтеграції (інтегрованого змісту) та складені за програмою інтегрованих курсів. Інтеграція змісту ПКМ може бути повною або частковою.

Поєднуючи знання, отримані з різних предметів, дозволяє формувати цілісне уявлення про досліджуваний об'єкт або явище. Теми з математики, обрані для інтегрованого уроку, передбачають цільовий відбір знань міжпредметного змісту для розв'язання навчальних завдань та сприяють розумінню сутності математичних понять і закономірностей. У процесі такого навчання розвиваються математичне мислення, самостійність, пізнавальна активність й інтереси молодших школярів.

Інтегрований урок математики та трудового навчання дозволяє поєднати виконання обчислювальних операцій та практичних дій з виготовленням виробів. Так, прикладом використання інтеграції може бути поєднання тем «Додавання і віднімання у межах 20. Робота з папером. Виготовлення кораблика способом згинання паперу». Мета такого уроку – закріплення табличного додавання і віднімання у межах 20, побудова відрізків та виготовлення виробу із паперу із використанням геометричних фігур (квадрат, трикутник) із заданою довжиною сторін.

Зміст інтегрованих уроків математики, в навчальній діяльності учителя звернені до особистості учня, тому сприяють всебічному розвитку здатностей, активізації розумових процесів учнів, спонукують їх до узагальнення знань, які відносяться до різних наук. Упровадження інтегрованих уроків у навчальний процес початкової школи створює можливості із застосування засобів наочності, що

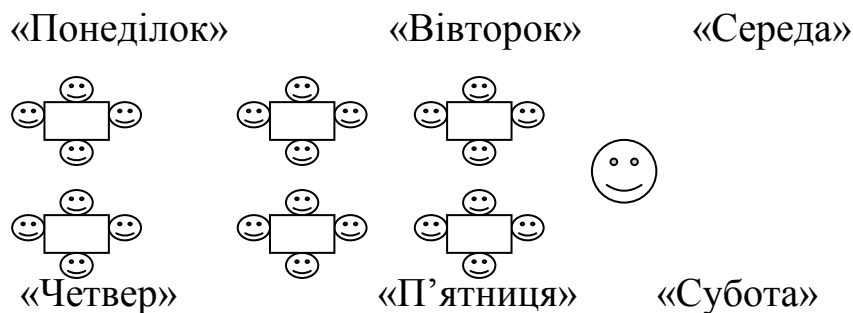
можуть бути «паралельно» використані на уроках різних навчальних предметів. Інтеграція – це не самоціль, а певна система в діяльності вчителя, спрямована на кінцевий результат навчання молодших школярів. Інтеграція здійснюється на основі охоплення та поєднання знань з різних навчальних предметів. Зміст тем і логіка визначаються віковими особливостями учнів і їх підготовленістю до мислення, судження, вміння виділяти головну думку. Процес формування системності знань учнів про світ на основі інтегрованого навчання буде методично оптимальним за умови розвитку і доцільного використання можливостей наочно-образного і понятійного мислення школяра в ході розв'язання навчально-пізнавальних завдань. Конкретне уявлення про предмет чи явище містять у собі різноманітні їх якості, які вивчаються школярами на різних предметах. Властивості об'єктів дійсності, які не приведені у систему, в результаті інтегрованого навчання укладаються в цілісну систему знань школярів за їх функціональними чи прикладними характеристиками

24. Використання інтерактивних технологій (Технологія «Робота в групах» при роботі над складеною задачею)

Інтерактивну частину уроку доцільно проводити у процесі роботи над задачами, опрацювання яких потребує застосування колективної творчості.

Пропонуємо об'єднати учнів у групи за певними ознаками (дні тижня, пори року, нотний ряд, кольори, назви квітів і т.п.)

Це виглядатиме таким чином:

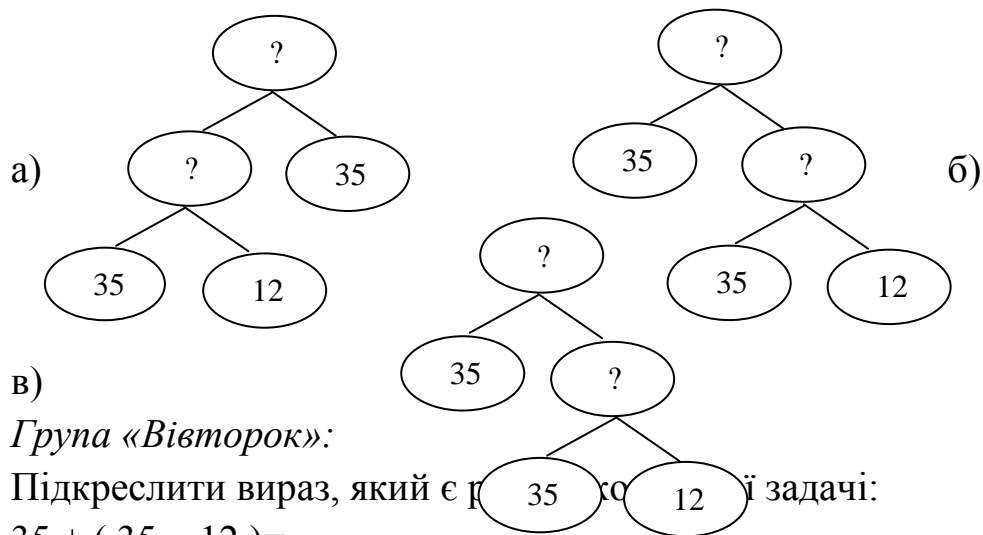

Всі групи отримують однакове завдання – розв'язати задачу по діях:

«Першого дня виставку відвідало 35 учнів, другого – на 12 учнів менше, ніж першого, а третього – стільки, скільки першого і другого дня разом. Скільки учнів відвідало виставку третього дня?»

Після завершення даної роботи кожна група отримує окреме завдання, пов'язане з перевіркою розв'язку задачі. Це може бути виконання тестових вправ, а також творчих завдань, записаних на великих аркушах паперу за допомогою різнокольорових маркерів. Виконання запропонованої роботи дає можливість перевірити наскільки міцно учні засвоїли алгоритм розв'язування задач і вміють застосовувати його в тестових завданнях і творчих роботах.

Наприклад: Група «Понеділок»: Яка з даних схем підходить до міркування над опрацьованою задачею?

Група «Вівторок»:

Підкреслити вираз, який є результатом розв'язку задачі:

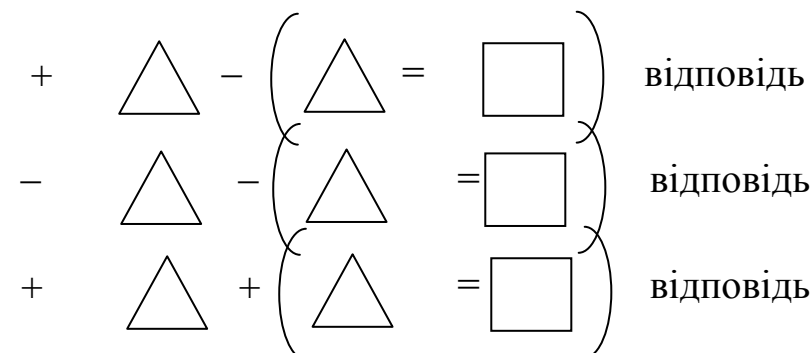
$$35 + (35 - 12) =$$

$$35 - (35 - 12) =$$

$$35 + (35 + 12) =$$

Група «Середа»:

Який схематичний вираз підходить до розв'язку даної задачі?

Група «Четвер»:

Підкреслити відповідь задачі: 24, 59, 58, 30, 42.

Група «П'ятниця»:

Підкресли правильну відповідь на запитання: «Скільки учнів пройшли виставку за три дні?»

20 учнів; 116 учнів; 119 учнів

Група «Субота»:

Підкреслити арифметичні дії, які використані при розв'язуванні задачі:

$$35 + 12 = 47 \text{ (уч.)}$$

$$35 - 12 = 23 \text{ (уч.)}$$

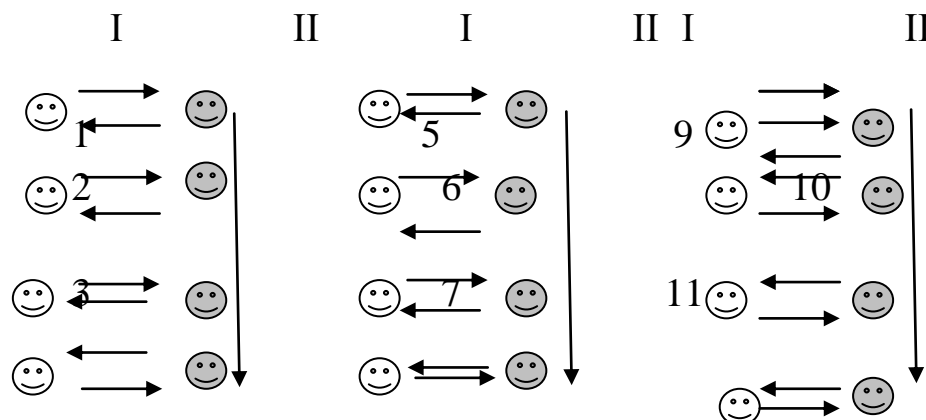
$$35 + 23 = 58 \text{ (днів)}$$

$$35 + 23 = 58 \text{ (уч.)}$$

На виконання даного виду робіт групам відводиться 5-7 хвилин. Кожна група повинна представити результати своєї роботи. Найдоцільніше це зробити у вигляді презентації: від кожної групи виходить представник із виконаним на аркуші паперу завданням. Він звітується про пророблену групою роботу.

25. Використання інтерактивної технології «Карусель» при закріпленні арифметичних дій в центрі 100

Ця модель сприяла одночасному включенню всіх учнів класу в активну роботу, для інтенсивної перевірки обсягу і глибини наявних знань. На уроці математики для зручності діти були розподілені за варіантами, так як вони сидять парами. Учні, які сиділи за першим варіантом, були нерухомі («бережок»), а учні, що сиділи за другим варіантом – рухомі («річечка»). Таким чином кожний сидів напроти іншого і це виглядало так:

4

(«бережок»)

8

– учень, який залишається на місці

12

співрозмовника

– учень, який пересідає до іншого

(«річечка»)

Учні першого варіанту (нерухомі) ретельно готували дома запитання за темою узагальнюючого уроку «Множення і ділення в концентрі «Сотня», а інші готувалися до опитування з даної теми.

За сигналом вчителя учні другого варіанту переміщувались на одну парту вперед через певний проміжок часу (з інтервалом в 3 хвилини), який відводився для спілкування учнів між собою, так званих пар. Один учень «бережок» виступав у ролі вчителя, а другий учень «річечка» – у ролі учня. У процесі роботи кожний учень «Річечка» отримав запитання від першого, другого, третього , четвертого учнів з варіанту «Бережок», тобто кожний учень «річечка» дав відповідь на 4 запитання.

Завдання були такого змісту:

Завдання учня 1. Поясни спосіб обчислення: $24 \times 3 =$

Завдання учня 2. Обчисли зручним способом та поясни міркування:

$$(2 \times 7) \times 5 =$$

$$(13 + 12) \times 4 =$$

$$15 \times (2 \times 3) =$$

Завдання учня 3. Розв'яжи приклади, користуючись правилом ділення числа на добуток:

$$64 : 16 = \quad 75 : 25 = \quad 90 : 15 =$$

$$48 : 16 = \quad 72 : 24 = \quad 84 : 28 =$$

Завдання учня 4. Знайди вирази, значення яких обчислити не можна.

Доведи свою думку :

$$8 + 7 : 0 = \quad 16 : 0 - 1 =$$

$$9 + 7 \times 0 = \quad 16 \times 0 + 1 =$$

Завдання учня 5 . Доведи, що буде такий результат:

$$0 \times 4 = 0; \quad 0 : 6 = 0; \quad 1 \times 8 = 8 \quad 0 : 8 = 0;$$

$$4 \times 0 = 0; \quad 6 : 0 = \quad 8 \times 1 = 8; \quad 8 : 0 = 0$$

Завдання учня 6. Розв'яжи і поясни спосіб розв'язання:

$$64 : 4 = \quad 96 : 6 =$$

Завдання учня 7. Розв'яжи і поясни в чому відмінність у міркуванні ?

$$48 : 4 = \quad 96 : 6 =$$

Завдання учня 8. В чому відмінність способу міркування ?

1 спосіб. $96 : 16 = 6$, так як $6 \times 16 = 96$.

2 спосіб. $96 : 16 = (96 : 4) : 4 = 24 : 4 = 6$.

Завдання учня 9. Розв'яжи та поясни спосіб розв'язання:

$$54 : 3 = \quad 96 : 6 =$$

Завдання учня 10. Поясни зв'язок між діями:

$$6 \times 8 = 48 ; \quad 48 : 6 = 8 ; \quad 48 : 8 = 6.$$

Завдання учня 11. Поясни зв'язок між діями:

$$\underline{48 : 8 = 6};$$

$$6 \times 8 = 48 ;$$

$$48 : 6 = 8.$$

Завдання учня 12 . Розв'яжи та поясни способи міркування:

$$2 \times 8 = \quad 43 \times 3 =$$

$$9 \times 3 = \quad 20 \times 4 =$$

Учні, які виступали у ролі вчителя («бережок») оцінювали відповідь «річечки», визначаючи відрізок активності учня, який виконував завдання. Таку шкалу має кожний учень рухомого варіанту

26.Технологія раннього навчання математики за М. О. Зайцевим.

Технологія раннього навчання математики М. О. Зайцева базується на відкриттях і теоретичних узагальненнях про психічні особливості розвитку людини учених І. П. Сеченова, І. П. Павлова, О. Ухтомського, О. М. Леонтєва. Спостереження, відкриття й узагальнення І. П. Сеченова знайшли своє втілення у педагогічних технологіях М. О. Зайцева. У них сенсорний потік подрібнений на своєрідні «кванти інформації», операції з якими супроводжують ритмічні рухи з періодичними моторно-емоційними акцентами. З

орієнтацією на цей принцип М. О. Зайцев створив навчальні посібники, під час роботи з якими діти цілком звільнені від поведінки, регламентованої дорослими. Навпаки, навчальна діяльність дітей має бути насичена цікавими ігровими ситуаціями з елементами змагання, коли діти вільно пересуваються та виконують посилені для них математичні завдання. У процесі таких занять діти відчують неабияку радість від досягнутих власних результатів навчання. Стійкі позитивні емоції сприяють нормалізації та активації всіх функціональних систем організму дитини, а, отже і її здоров'ю.

Психофізіологічні засади технологій М. О. Зайцева засновані на визнанні неабияких можливостей дітей в сприйманні та засвоєнні на чуттєвій основі знань про навколишній світ.

Для навчання математики М. О. Зайцев розробив гру-посібник «Мільярдер», яка зорієнтована на ранній математичний розвиток дітей. Складається гра з двох наборів картонних смуг (числових стрічок) завдовжки 65 см по 10 шт. у кожному, з рядами чисел: від 0 до 9, від 10 до 19, . . . , від 90 до 99, завширшки від 6 до 23 см (ширина смуги зростає із збільшенням значення числового ряду). Набори відрізняються не провідною ідеєю, а саме наочною ілюстрацією нумерації чисел першої сотні, а формою подання чисел та просторовим образом чисел у межах 100. В одному з них десяток як лічильна одиниця представлена кружечками, розташованими у вигляді трикутника (в основі чотири кружечки, над ними – три, вище – два, і завершує трикутник один кружечок), а в іншому – двома рядами квадратиків, по п'ять у кожному. Навчання дітей за наборами цифр здійснюється із залученням слухового, зорового образу числа, його числової інтерпретації та компоновальних характеристик. Так, число п'ятдесят шість діти називають відповідними числівниками, спостерігають чисельність як п'ять трикутних форм десятка (прямокутних форм квадратів) та шість окремих кружечків (квадратів).

Для ознайомлення дітей з числовою стрічкою М. О. Зайцев пропонує низку вправ:

1. Полічити, переводячи указку з клітинки в клітинку і голосно називаючи числа, від початку до кінця стрічки четвертого десятку, сьомого десятка, дев'ятого десятка.

2. Полічити по порядку: 0, 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 і 100, якщо розташувати картку з написаними на ній цифрами під зображенням нуля. Через деякий час діти можуть рахувати і в зворотному порядку: 100, 90, 80, 70 . 10, 0, а пізніше – від ста до нуля: 100, 99, 98, 97, . 3, 2, 1, 0. Дітям подобається здійснювати «запуск ракети» із зворотним відліком, щоб, замість «нуль», вигукнути: «Пуск!»

3. Показати, скільки тобі років. Дитина на числовій стрічці показує (як правило, з ентузіазмом), скільки їй років. Аналогічні дії діти виконують, відповідаючи на питання про вік братика, сестрички, тата, мами, родичів, номер свого будинку, квартири, телефону тощо.

Гра містить ще дві таблиці двох кольорів: зелену та червону. Перша з таблиць призначена для ознайомлення дітей з діями додавання та віднімання, результатами виконання цих дій, використанням знаків « + », «-», « = ». Наприклад, за зеленою таблицею можна називати результати додавання чисел, повторити табличні випадки додавання одноцифрових чисел, знаходити результат віднімання від числа 100 двоцифрового числа.

Червона таблиця допомагає дитині зрозуміти математичні дії множення і ділення, ознайомитися зі знаками «*», «:», «=», опрацьовувати результати множення одноцифрових чисел на будь-яке число у межах першої сотні.

За таблицею чисел першої сотні М. О. Зайцев пропонує виконувати арифметичні дії з дітьми старшого дошкільного віку. Щоб додати числа 38 та 44 необхідно знайти у таблиці число 38, потім опуститися на 4 рядочки вниз (число 78) і до нього долічити: 79, 80, 81, 82. Відповідь: Сума чисел 38 та 44 дорівнює 82. Подамо зразок міркування при відніманні двоцифрових чисел 75 та 38. Знаходимо число 75. Піднімаємося вгору на 4 рядочки (число 35) і долічимо: 36, 37. Різниця чисел 75 і 38 дорівнює числу 37.

До методичних переваг гри-посібника належать логічність побудови, що дає змогу оволодіти алгоритмами і здійснювати математичні дії з одно - і двоцифровими числами, та наочність. Гра-посібник допомагає дитині розвивати творчість, рухатися, взаємодіяти з однолітками.

Однією із складових успіху технологій М. О. Зайцева є неухильне дотримання принципу «від конкретного до абстрактного, від конкретно-образного до словесно-логічного».

Технології М. О. Зайцева кардинально відрізняються від традиційних методик розвитку математики і засвідчують свою високу результативність, можливість застосування у дошкільних навчальних закладах та у першому класі школи.

27. Технологія випереджувального навчання математики молодших школярів

Створення умов для забезпечення успіху в навчання молодших школярів С. М. Лисенкова вбачає в організації навчальної праці таким чином, щоб у кожного учня формувати вміння вчитися, виховувати наполегливість, самостійність, дисциплінованість та відповідальність, розвивати прийоми саморегуляції у комфортному навчальному середовищі.

Випереджувальне навчання математики є навчання на перспективу, коли вивчення складних тем розпочинається задовго до їх календарного терміну. Резерв у часі дозволяє детально відпрацювати кожен елемент, кожен операцію та підготувати підґрунтя для свідомого сприйняття школярами базових тем початкового курсу математики. Основними методичними «інструментами» виступають опорні схеми та коментоване управління.

Схеми-опори виконують функції демонстраційної наочності, яка допомагає учням засвоїти математичні закономірності та відношення, ознайомитися зі змістом понять та працювати згідно зі зразками міркувань в обчислювальній, креслярській чи вимірювальній діяльності. Опорні схеми подаються у вигляді таблиць, схем, малюнків, карток. С. М. Лисенкова поділяє схеми-опори на великі, демонстраційні (до теми) та маленькі або роздавальні (до конкретного уроку).

Коментоване управління базується на поєднанні трьох взаємопов'язаних дій (розмірковую, висловлююсь, записую) та

дозволяє, з одного боку, розвивати активний математичний словник школяра, а з другого – здійснювати моніторинг навчальних досягнень кожного учня з математики.

Наприклад, подання числа за допомогою моделі у вигляді суми розрядних доданків; додавання і віднімання виду: $34 + 20$; $34 + 2$; $26 + 4$; $48 - 30$; $48 - 3$; $30 - 6$; $47 + 54$; $42 - 5$; $40 + 16$; $40 - 16$.

Наведені тільки приклади із завданням розв'язати, немає пояснення, тобто будь-яких схем, які б допомогли дітям засвоїти цей алгоритм.

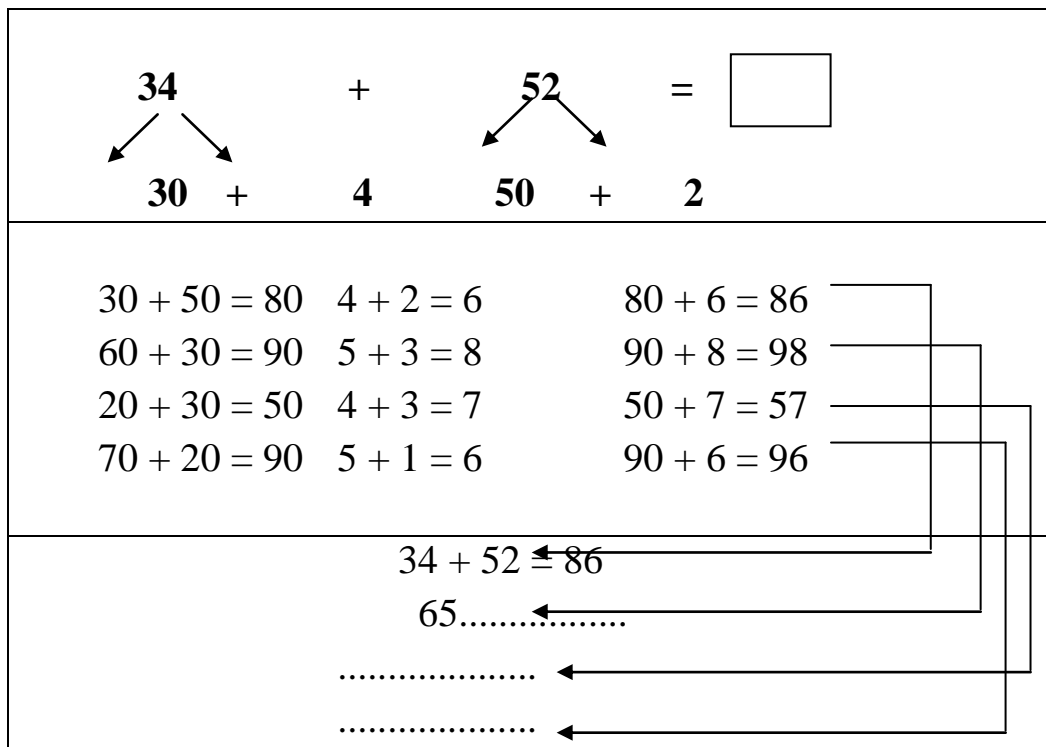
Хоча у підручнику наведені приклади розгорнутого запису розв'язання для таких випадків із відображенням кожного кроку розв'язання, але чомусь тільки на п'ятому уроці з цієї теми подаються алгоритми.

Отже, при вивченні даних прикладів (додавання і віднімання) може допомогти схема-опора такого виду :

$$\begin{array}{r}
 34 \qquad \qquad \qquad + \qquad \qquad \qquad 2 \\
 \swarrow \qquad \searrow \\
 (30 \quad + \quad 4) \quad + \quad 2 \\
 \vdots \qquad \qquad \qquad | \\
 \qquad \qquad \qquad 4 \quad + \quad 2 \quad = \quad 6 \\
 \\
 30 \qquad \qquad \qquad + \qquad \qquad \qquad 6 \quad = \quad 36
 \end{array}$$

Вона краще сприймається дітьми(як будь-яка схема, яка записана у стовпчик), і по ній чітко проглядається, скільки саме необхідно зробити операцій для виконання даного прикладу і в якій послідовності необхідно виконувати розв'язок даного прикладу.

Добре подані алгоритми додавання та віднімання з переходом через десяток, віднімання частинами, додавання двоцифрових чисел без переходу через десяток та інше. Наприклад, для обчислення вище сказаних алгоритмів використовується така модель :

Така схема, безумовно, буде краще сприйматись учнями, ніж звичайний розгорнутий запис алгоритму, записаний в стрічку.

28. Використання алгоритмів при розв'язанні прикладів та рівнянь.

Алгоритм - послідовне виконання практичних дій. До алгоритмів можна віднести і розв'язання рівнянь, розв'язання типових задач, вимірювання відрізків за допомогою лінійки або шаблона та інше.

Наведемо приклади використання алгоритмів

Необхідно враховувати, що у молодших школярів (а тим більше у першокласників) все навантаження з пояснення нового матеріалу лежить на вчителіві.

$$\begin{array}{r}
 34 + 20 \\
 \underline{34 + 2}
 \end{array}$$

1. Подай перший доданок у вигляді суми розрядних доданків.
2. Використай властивість додавання числа до суми (додай десятки до десятків або одиниці до одиниць)
3. Додай проміжні результати.

$$48 - 30$$

48 - 3

1. Подай перший доданок у вигляді суми розрядних доданків

1. Використай властивість віднімання числа від суми (відніми десятки від десятків або одиниці від одиниць).

2. Склади проміжні результати.

$$9 + 5 \quad \underline{\quad\quad}$$

1. Подай другий доданок у вигляді суми зручних доданків так, щоб одне із них доповнювало перший доданок до 10

2. Використай властивість додавання суми до числа.

3. Додай проміжні результати.

Алгоритми розв'язання рівнянь

$$(12 - x) + 10 = 28 - 10$$

1. Запиши рівняння.

2. Якщо перша частина рівняння (без x) уявляє собою числовий вираз, то знайди його значення.

3. Визнач, яка дія виконується останньою у виразі ліворуч.

4. Згадай, як називаються компоненти при даній дії.

5. У який компонент входить невідоме число ?

6. Використай правило знаходження цього компоненту.

7. Якщо x ще не знайдений, то використай для його знаходження дію, аналогічну знаходженню компонента з невідомим числом x .

8. Виконай перевірку рівняння.

29. Креативна система особистісно-орієнтованого навчання математики молодших школярів

Спостереження за процесом навчання математики у початковій ланці освіти, аналіз уроків математики дозволяє дійти висновку про недостатню увагу таким компонентам математичної освіти як розвиток творчості та формування індивідуальних моделей пізнання у молодших школярів на тлі емоційно-позитивного ставлення до предмету. На наш погляд, ці компоненти пов'язані із формуванням математичного мислення молодших школярів.

Математичне мислення – це процес опосередкованого та

узагальненого відображення у свідомості дитини кількісних відношень та просторових форм у поняттях, судженнях і висновках.

Математичний розвиток розуміємо як процес закономірних змін у математичному мисленні дітей молодшого шкільного віку у переходах до якісно нових рівнів усвідомлення та оволодіння змістом математичної освіти.

Математична діяльність – це форма ставлення дитини до математичного боку дійсності, зміст якої складає система математичних знань, умінь, навичок, досвід вивчення, оволодіння та перетворення знань про світ в особистісне надбання дитини.

Математичне мислення є інтегрованою когнітивною характеристикою особистості школяра, яка має складові. Опишемо їх.

Знаково-символічна функція розуміється як сформоване уміння виконувати математичні операції на високому рівні абстракції. Показником сформованості цієї характеристики виступає уміння учня проілюструвати математичні абстракції на конкретному прикладі. Приклад: оперування сенсорними еталонами (геометричними, вимірювальними); виконання обчислень; нумерація цілих невід’ємних чисел.

Згорнутість математичного мислення розуміється як процес переходу від по елементного, покрокового виконання математичного завдання у зовнішній мові до її виконання у внутрішній мові. Приклад: формування повновартісних обчислювальних навичок та умінь; креслення геометричних фігур; обчислення периметру, площі геометричної фігури.

Уміння **логічно розмірковувати** сприяє розвитку культури мислення, а саме таких його якостей як правильність, точність, чіткість та доказовість. Розвиток мислення молодших школярів неможливий без сформованих на достатньому рівні умінь аналізувати судження, помічати та виправляти логічні помилки у мовленні, оцінювати себе. Приклад: процес формування геометричних понять (прямокутник, квадрат).

Під **інформатичністю** мислення молодшого школяра розглядаємо уміння працювати з інформацією: аналізувати, групувати, кодувати, зберігати, відновлювати, подавати у нових

поєднаннях, моделювати математичні об'єкти, перерозподіляти інформаційні потоки. Приклад: моделювання простих та складених задач.

Здатність до *просторово-координатної діяльності* передбачає володіння учнями знаннями про геометричні поняття, уміннями виконувати побудови геометричних фігур на лінованому та нелінованому папері, уміннями здійснювати вимірювальну діяльність на геометричних об'єктах, орієнтуватися на площині аркуша та у просторі, володіння сенсорними еталонами (геометричними фігурами) і перцептивне конструювання (побудова перцептивного образу геометричного об'єкту, серіаційних рядів за інтенсивністю геометричної ознаки, нового геометричного об'єкту).

Гнучкість мислення полягає в умінні учня знаходити нестандартний або кілька різних способів розв'язування математичного завдання. Приклад: розв'язування задач з логічним навантаженням.

Алгоритмічність мислення характеризується умінням подавати події, явища сукупністю взаємопов'язаних складових, формувати приписи, послідовність виконання яких приводить до виконання математичного завдання. Встановлення причинно-наслідувальних залежностей у складі певної математичної цілісності, логічної послідовності за часовими параметрами та здатність до операційно-діяльній реалізації плану розв'язування складають алгоритмічність мислення. Приклад: використання блок-схем до знаходження значень виразів з буквою.

Функціональність мислення характеризується умінням фіксувати залежність змін у математичних об'єктах або залежність змін між величинами, коли значення однієї із них є функцією іншої. Для формування функціональності необхідно задати незалежну змінну, яка набуває довільних значень, залежну змінну та правило, яке визначає відношення між змінними. Приклад: складання таблиць додавання та множення, коли результат дії залежить від зміни одного із компонентів.

Операційність полягає у відтворенні зразку виконання математичних завдань. Для молодшого школяра важливим є усвідомлення зразка, відпрацювання його до рівня навички та

володіння практичним застосуванням до виконання аналогічних навчальних ситуаціях чи у нових умовах математичної діяльності. Операційність передбачає встановлення стійкого зв'язку між другою сигнальною системою та практичними діями учня. Приклад: практичні роботи учнів для вимірювання периметра трикутника.

Операціональність, як інтегративна якість математичного мислення, полягає у формуванні єдності інтелектуальних та комунікативних характеристик мислення. Уміння складати програми дій, планувати власну та спільну діяльність «у парах» та у групі, приймати іншу точку зору, розробляти спільну програму дій, виконувати її та формулювати висновок, який задовольнив би всіх учасників, визначає сформованість цієї характеристики. Приклад: взаємоперевірка у виконанні учнями завдань математичного диктанту.

Математичне мислення є цілісним пізнавальним процесом, який характеризується достатнім розвитком як кожної із характеристик мислення, так і інтеграцією комплексу характеристик у нову когнітивну якість. Тому так важливо враховувати цілісність математичного мислення молодших школярів у створенні програмно-методичного забезпечення навчального процесу.

30. Використання технології критичного мислення на уроках математики

Критичне мислення – це складний соціально-психологічний феномен, базою утворення якого є у єдності і взаємодії генетичні, соціальні і світоглядні особливості людини. Цілком природно, що «критичне мислення» відбиває всі головні закономірності поняття «мислення».

До визначення психологічної сутності поняття «мислення» вчені підходять по-різному. А. В. Петровський вважає, що мислення – це соціально обумовлений, нерозривно пов'язаний з мовою психічний процес пошуку та відкриттів суттєво нового, процес опосередкованого та узагальненого відображення дійсності в ході її аналізу і синтезу. Мислення виникає на основі практичної діяльності

із чуттєвого пізнання і далеко виходить за його межі. В. А. Крутецький визначає це поняття так: «Мислення – вищий пізнавальний психічний процес. Це пізнання загальних суттєвих властивостей предметів та явищ, пізнання зв'язків і відношень, що існують між ними». Мислення дає нам можливість знати те, чого ми безпосередньо не спостерігали. Мало того, воно дає нам можливість передбачити хід подій і результат. Оцінка аргументів (висновків)

Вчитель пропонує протилежні аргументи чи висновки з тих чи інших правил, наукових положень, явищ природи, моральних суджень і т.п. Учні повинні оцінити, які з них правильніші.

Наводимо приклади використання критичного мислення на уроках математики:

«Критичний аналіз факту»

Учням пропонується приклад помилкового висновку з певного факту (відповідно до змісту навчального матеріалу). Їх завдання – встановити чи вірний цей висновок, та пояснити свою думку, причини сумнівів. При вивченні правила: множення це сума однакових доданків пропонуємо ряд прикладів

$$4+4+4+4+4$$

$$3+3+4+3$$

Твердження: дані вирази можна замінити дією множення.
Доведи.

«Розвиваємо логіку»

Наприклад, дітям пропонується встановити:

Якщо буде «А», то який буде наслідок.

Якщо буде «Б» – який буде наслідок.

Який наслідок краще і отже, за якої умови доцільне «А» чи «Б».

Знайди узагальнююче слово

Учням пропонується перелік певних предметів (фруктів, птахів, кольорів і т.д.) в якому є узагальнююче слово. Завдання учнів виділити це слово.

Наприклад,

зелений	яблуко	орли	трикутники
жовтий	груші	горобці	чотирикутники
оранжевий	фрукти	синиці	шестикутники
кольори	вишні	птахи	многокутники

червоний персики журавлі п'ятикутники

Школярам пропонується перелік слів, для яких необхідно визначити одне узагальнююче слово. Наприклад,

сорочка, плаття, костюм –?

троянди, гвоздики, гладіолуси –?

Такі вправи вчать виділяти головне, що їх об'єднує ці предмети.

Дослідження та інтерпретація факту

«Знайди помилку у товариша»

Дане завдання може ставитися як для оцінки усних відповідей, так і для оцінки письмових робіт один одного. Даний прийом дозволяє навчити школярів аргументовано піддавати сумнівам твердження, вислови своїх товаришів, помічати помилки у виконанні завдань.

«Пастка»

Для цього можна використати текстову задачу з неправильним розв'язком та відповіддю. Або ж можна використати розв'язок задачі за діями з неправильним пояснення дій.

Отже, кричне мислення дає можливість учням виробляти власну думку, відстоювати свої позиції при вирішенні той чи іншої проблеми

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ТЕХНОЛГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО»»

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Формування дослідницької поведінки молодших школярів на уроках природознавства
2. Технології розвивального навчання у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.
3. Технології диференційованого навчання на уроках природознавства у початковій школі.
4. Технології кооперативного навчання у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.
5. Технології колективно-групового навчання на уроках природознавства у початковій школі.
6. Технології опрацювання дискусійних питань на уроках природознавства у початковій школі.
7. Технології ситуативного моделювання у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.
8. Технологія проектування на уроках природознавства у початковій школі.
9. Ігрові технології на уроках природознавства у початковій школі.
10. Технології критичного мислення у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі
11. Використання прийомів ТВРЗ-технології на уроках природознавства у початковій школі.
12. Технології інтеграції у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.
13. Уроки «милування природою»: методика, зміст, виховне значення.
14. Наступність і перспективність ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільних закладах та першому класі початкової школи
15. Технології особистісно-орієнтованого навчання у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.
16. Розкрити особливості проектної технології при вивченні теми «Славетні українці, їхній внесок у світову науку, культуру, спорт».
17. Інтеграція під час проектування на уроках громадянської освіти у початковій школі.
18. Педагогічні можливості інформаційних технологій при вивченні курсу «Я у світі».

19. Застосуйте будь-які інноваційні технології при вивченні теми «Громадяни України. Права та обов'язки громадян».

20. Розкрийте особливості проведення громадянських слухань під час вивчення теми «Співробітництво людей у питання збереження природи і життя».

21. Використання інформаційних технологій на етапі оформлення результатів проекту на тему «Україна на карті світу».

22. Охарактеризуйте інтерактивні технології кооперативного навчання при вивченні розділу «Людина» у 3 класі.

23. Доведіть доцільність використання технологічного підходу при вивченні теми «Символи держави: Герб, Прапор, Гімн, їх значення».

24. Доведіть можливість використання елементів вальдорфської педагогіки під час вивчення теми: «Сім'я. Склад сім'ї. Основні обов'язки в сім'ї. Поштиве ставлення до старших та до інших членів сім'ї».

25. Розкрийте використання технології розвивального навчання під час вивчення курсу громадянської освіти.

26. Технологія опрацювання дискусійних питань під час вивчення теми «Уникнення конфліктів з іншими людьми».

27. Доведіть можливість використання технології ситуативного моделювання під час вивчення теми «Культура поведінки».

28. Розкрийте прийом використання технології ситуативного моделювання під час вивчення теми «Людські чесноти».

29. Використання проектної технології під час формування поняття про гімн, прапор, герб.

30. Розкрити особливості розв'язання прогностичних задач «Що буде, якщо...», під час вивчення теми «Правопорушення».

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.Формування дослідницької поведінки молодших школярів на уроках природознавства

У кожної дитини є здібності і таланти. Діти від природи допитливі і сповнені бажання вчитися і, як відомо, саме період життя молодших школярів відрізняється величезним прагненням до творчості, пізнання, активної діяльності.

Але щоб вони могли проявити свої обдарування, потрібно розумне і вміле керівництво дорослих.

Дослідницьке поведінка - один з найважливіших джерел отримання дитиною уявлень про світ. У педагогіці і психології - «дослідним навчанням» іменується підхід до навчання, побудований на основі природного прагнення дитини до самостійного вивчення навколишнього світу.

Головна мета дослідного навчання - формування здатності самостійно, творчо освоювати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людської культури.

Однак у школі вже багато років триває протидія традиційного та дослідного навчання. І як і раніше традиційне навчання, особливо в нашій країні, будується не на методах самостійного, творчого дослідницького пошуку, а на репродуктивній діяльності, спрямованій на засвоєння вже готових, кимось здобутих істин. Завдяки цьому навчання у дитини значною мірою втрачається головна риса дослідного поведінки - пошукова активність. Підсумком стає втрата допитливості, здатності самостійно мислити, роблячи в результаті практично неможливими процеси самонавчання, самовиховання, а, отже, і саморозвитку.

Саме тому підготовка дитини до дослідницької діяльності, навчання його умінням і навичкам дослідницького пошуку стає найважливішим завданням освіти і сучасного вчителя.

Дослідити, відкрити, вивчити - означає зробити крок у незвідане і непізнане.

Діяльність дослідника - діяльність творча, а сам дослідник, безумовно - творець.

І не має значення, чим він займається: вивчає закони розвитку живих організмів, пише картини або розробляє нові комп'ютери.

Прагнення і здатності до дослідницького поведінки - це якась універсальна характеристика творця.

Одне з найпоширеніших визначень творчості - визначення по продукту або результату. Творчістю в цьому випадку визнається все, що призводить до створення нового.

2. Технології розвивального навчання у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі

Термін «технологія» зустрічається в працях педагогів, починаючи з 10-х – 20-х років ХХ сторіччя. Приблизно до середини 50-х років ХХ століття під технологією навчання розуміли використання в процесі навчання різних технічних засобів, тобто йшлося по суті про «технізацію» навчання.

У 70-і роки ХХ століття під впливом системного підходу поступово стало складатися нове розуміння поняття «технологія навчання», яке в свою чергу ґрунтується на понятті «дидактична система».

Будь-яка дидактична система має дві взаємозв'язані сторони: теоретичну і практичну. Теоретична сторона – це педагогічна концепція, що лежить в основі системи. А практична сторона системи – це і є власне технологічна сторона. Іншими словами, технологія навчання є реалізацію на практиці певної дидактичної системи, яка складається з сукупності взаємозв'язаних компонентів.

В психолого-педагогічній літературі вживається в двох аспектах: у широкому значенні слова і у вузькому, конкретнішому. В широкому значенні слова під технологією навчання розуміють сукупність дій, які здійснюються в певному порядку і які забезпечують функціонування дидактичної системи, побудованої на основі будь-якої концепції. В даному випадку мають на увазі технологію реалізації на практиці певної дидактичної системи в цілому.

У вузькому значенні поняття «технологія навчання» може вживатися на рівні структурних компонентів дидактичної системи,

тобто вона може означати сукупність дій вчителя, здійснених в певному порядку і які забезпечують реалізацію того або іншого компонента системи. Наприклад, може йтися про технологію окремого методу навчання, про технологію реалізації окремої форми навчання

Відомо, що в даний час вченими розроблені альтернативні системи розвивального навчання, в основі кожної з яких лежить певна концепція.

3. Технології диференційованого навчання на уроках природознавства у початковій школі.

Диференційовані завдання доцільні на різних етапах уроку, насамперед під час підготовки учнів до засвоєння складного нового матеріалу. Актуалізація опорних знань учнів буде тоді вдалою, коли точно окреслено ті питання, які треба відновити в пам'яті дітей, проведено короткочасну перевірочну роботу і за її результатами ліквідовано прогалини за допомогою диференційованих завдань. Зрозуміло, що такий спосіб доцільний, коли формуємо вміння і навички. На етапі засвоєння нових знань диференційованим може бути процеспервинного сприймання і первинного закріплення.

Дуже зацікавив спосіб диференціювання навчальної роботи, який запроваджує заслужений вчитель України Балахівської середньої школи С.П.Логачевська. Ключові елементи її підходу: прийом багаторазового пояснення нового матеріалу, вибір учнями завдань для самостійної роботи на основі самооцінки своїх можливостей, завершення уроку виконанням спільної частини(роботи). Учительку найбільш турбує, як запобігти труднощам, не допустити відставання слабких дітей і водночас не стримувати темпу зростання сильних учнів. Її діяльність до уроку і під час навчання підпорядкована меті: кожен учень повинен дістати таке навантаження, яке відповідає його можливостям, а обов'язок учителя – створювати умови для активізації зони найближчого розвитку всіх дітей. Отже, в її роботі є постійне орієнтування на близькі й віддалені результати навчання.

4. Технології кооперативного навчання у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.

Слово «інтерактив» англійського походження, від слів «interact», де «inter» - взаємний і «act» - діяти. Таким чином, інтерактивний - здатний до взаємодії, діалогу.

Витоки інтерактивних технологій знаходимо у світовій педагогіці початку ХХ сторіччя у формі лабораторно-бригадного та проектного методів. Поширенню взаємного навчання в школах Європи та Америки сприяв Дж.Ланкастер. Однак, хоча бригадно-лабораторний метод та сучасні інтерактивні технології мають спільну характеристику - вони побудовані на взаємодії учасників педагогічного процесу, - їх не можна ототожнювати. У першому випадку учасниками взаємодії є учні, а вчитель здійснює на них опосередкований вплив, сприймаючи їх як об'єкт навчання. Інтерактивні методи передбачають продуктивну взаємодію всіх суб'єктів навчання як рівних партнерів, їх діалогічне спілкування.

Подальшу реалізацію інтерактивне навчання здобуло у практиці В.Сухомлинського, у творчості вчителів новаторів 70- 80-х років ХХ сторіччя (Ш.Амонашвілі, Є.Ільїна, С.Лисенкопої, В.Шаталова та інших), у теорії розвивального навчання, і наприкінці ХХ сторіччя інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці американських шкіл.

5. Технології колективно-групового навчання на уроках природознавства у початковій школі.

Одним з методичних інновацій є інтерактивні методи навчання. Слово «інтерактив» прийшло до нас із англійської мови «interact». «Inter» – це «взаємний», «act» – діяти. Інтерактивне навчання – діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя і учня.

Мета інтерактивного навчання – створення комфортних умов навчання, при яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну досконалість, що робить продуктивним сам освітній процес.

Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це базується на співпраці, взаємонавчанні: вчитель – учень, учень – учень. При цьому вчитель і учень – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою. Під час такого спілкування учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення.

Застосування інтерактивного навчання здійснюється шляхом використання фронтальних та кооперативних форм організації навчальної діяльності учнів, інтерактивних ігор та методів, що сприяють навчанню вміння дискутувати.

6. Технології опрацювання дискусійних питань на уроках природознавства у початковій школі.

Також, плануючи дискусію, вчителю необхідно врахувати такі важливі моменти під час, його узгодженість з іншими видами роботи на уроці, місце; матеріали необхідні для роботи; вміння учнів працювати в групі.

До інтерактивних методів технології опрацювання дискусійних питань на лежать: метод «Прес», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», дебати.

Метод «Прес»

Навчати школярів дискутувати варто з технології «Метод «Прес»». Її застосовують під час обговорення дискусійних питань та під час проведення вправ, у яких необхідно чітко зайняти свою позицію, довести свою точку зору.

Організація роботи

1. Роздайте учням пам'ятки, у яких зазначено чотири етапи методу «Прес».

-Висловте свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору.
(*Я вважаю, що... .*)

-Поясніть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази. (... *тому що...*)

-Наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, назвіть факти, що ілюструють ваші докази. (... *наприклад, ...*)

- Узагальніть свою думку, зробіть висновок. (*Отже, ... таким чином ...* .)

2. Доступно поясніть механізм етапів методу «Прес», наведіть приклади.

3. Дайте можливість учням спробувати застосувати цей метод до будь-якої проблеми.

4. Перевірте, чи всі зрозуміли механізм застосування методу «Прес».

Обери позицію

Цей метод теж корисний на початку роботи з дискусійними питаннями. Використовують його на початку уроку для того, щоб показати учням різноманітність поглядів на ту чи іншу проблему: за і проти, використовують дві протилежні думки.

7. Технології ситуативного моделювання у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.

Використання інтерактивних методів навчання на уроках «Я у світі» є досить актуальними на сучасному етапі розвитку освіти, проте воно не є систематичним та ретельно продуманим. Застосування інтерактивного навчання на уроках «Я у світі» зможе в повній мірі реалізувати завдання, які поставлено новим Державним стандартом початкової освіти щодо вивчення освітньої галузі «Суспільствознавство». Основною формою організації процесу навчання природознавства є уроки, які тісно пов'язані з позаурочними й позакласними заняттями. Серед уроків виділяються такі типи: вступний, комбінований, узагальнюючий, екскурсія. Навчання предмету здійснюється методами, в яких ураховуються їх внутрішня (зміст) і зовнішня (форма) сторони. Внутрішню сторону відображають методи за рівнем пізнавальної самостійності учнів: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного

викладу, евристичний (частково-пошуковий), дослідницький (пошуковий). А зовнішню — методи за джерелом знань: словесні (бесіда, розповідь, пояснення), практичні (дослід, практична робота, спостереження), наочні (використання натуральних, образотворчих, аудіовізуальних засобів наочності, моделей). Зазначені методи поєднуються. Обов'язковою умовою поєднання є відповідність змісту методу його формі, тобто зовнішньої сторони -внутрішній. Інтерактивне навчання в цьому контексті дозволяє застосувати більше методів навчання на уроці, підвищує рівень знань учнів, створює в їхній свідомості чіткі уявлення, формує вміння узагальнювати свої знання в поняттях та навички «спілкування» з довкіллям, допомагає дітям осмислити закономірні зв'язки між явищами, розвиває комунікативну компетентність, формує практичні уміння і навички. Впровадження інтерактивних форм та методів у практику на уроках «Я у світі» у початкових класах потрібно починати з простих («Мозковий штурм», «Коло ідей») та поступово переходити до більш складних («Діалог», «Метод моделювання ситуації» та ін.) Використання інтерактивних методів навчання на уроках «Я у світі» в початковій школі активізує розумову діяльність молодших школярів, розвиває пам'ять, увагу, уяву, логічне мислення, зв'язне мовлення, вчить працювати в колективі, самостійно мислити, висловлювати власні думки; спонукає дітей до навчання, виховує прагнення до знань, вивчення конкретного предмету та оволодіння новими вміннями та навичками загалом. При використанні інтерактивних окрім зростання рівня знань, в учнів розвивається логічне мислення, зв'язне мовлення, пам'ять, увага, здатність до самостійного пошуку інформації, самоаналізу та аналізу думок інших, учні вчаться давати короткі, лаконічні відповіді, слухати інших, з повагою ставитися до думки однокласників, формується вміння спілкуватися в колективі, вміння товаришувати та допомагати, з'являється вмотивованість навчання, зацікавленість предметом. Саме тому вважаємо необхідним оволодіння майбутніми вчителями знаннями про інтерактивні технології, методику їх використання у навчальній роботі, формування позиції щодо необхідності використання інтерактивних технологій забезпечить їх професійну компетентність та конкурентоздатність. Отже, впровадження інтерактивних методів

навчання на уроках «Я у світі» в початковій школі поглиблюють знання учнів з теми, учні краще засвоюють поняття, розвиваються навички працювати в колективі, інтерактивне навчання розвиває пам'ять, увагу, уяву, логічне мислення, зв'язне мовлення, вміння відстоювати свою думку. Учні зацікавлені, активні та вмотивовані до навчання природознавству через що урок стає набагато продуктивнішим.

8. Технологія проектування на уроках природознавства у початковій школі.

Проектна діяльність – нині одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції, які на Раді Європи були визначені як основні в XXI столітті: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійне здобування знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проекту.

У сучасній школі можна виділити чотири основні напрями ефективного використання проектної технології:

- проект як метод навчання на уроці;
- проектні технології дистанційного навчання;
- для формування дослідницьких навичок школярів у позаурочній роботі;
- як метод організації дослідницької діяльності вчителів.

Метод проектів знаходить все більше поширення у системі освіти різних країн світу. Причини цього явища, як вважають дослідники, криються не тільки у сфері педагогіки, але й у сфері соціальної, а саме:

- необхідність не стільки передавати учням суму тих чи інших знань, скільки навчити їх здобувати знання самостійно, використовувати їх для вирішення нових пізнавальних і практичних задач;

- актуальність розвитку в учнів комунікативних навичок, умінь працювати в різноманітних групах, виконувати соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника і т. ін.), долати конфліктні ситуації;

- необхідність широких людських контактів, точками зору на одну проблему, знайомства з різними культурами;

- значущість для діяльності людини умінь користуватися дослідницькими методами: збирати необхідну інформацію, аналізувати її з різних точок зору, висувати гіпотези, робити висновки.

Особливості втілення проектної технології у початковій школі

Використання проектної технології у початковій школі має свою специфіку: слід враховувати вікові та психологічні особливості учнів. Усі етапи проектної діяльності повинні ретельно контролюватися вчителями, оскільки і теоретичних, і практичних знань та вмінь у молодших школярів ще мало. Проекти для початкової школи у більшості випадків мають бути короткотривалі.

Залучення молодших школярів до проектної роботи сприяє формуванню в них таких компетентностей:

- уміння працювати в колективі;
- уміння розділяти відповідальність;
- аналізувати результати діяльності;
- відчувати себе членом команди;
- навички аналітичного погляду на інформацію;
- здатність до адекватної самооцінки.

Проект – це індивідуальна, частіше групова або колективна діяльність школярів, яка спрямована на створення певного унікального кінцевого продукту. Проект розглядають як «п'ять П»: проблема, планування, пошук інформації, продукт, презентація.

9.Ігрові технології на уроках природознавства у початковій школі.

В даний час школа потребує такої організації своєї діяльності, яка забезпечила б розвиток індивідуальних здібностей і творчого

ставлення до життя кожного учня, впровадження різних інноваційних навчальних програм, реалізацію принципу гуманного підходу до дітей.

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення предметів. Цікавість умовного світу гри робить позитивною, емоційно забарвленою монотонну діяльність із запам'ятовування, повторення, закріплення чи засвоєння інформації, а емоційність ігрового дійства активізує всі психічні процеси і функції дитини.

Іншою позитивною стороною гри є те, що вона сприяє використанню знань у новій ситуації, таким чином, вивчений учнями матеріал проходить через своєрідну практику, вносить різноманітність і інтерес у навчальний процес.

Актуальність гри в даний час підвищується і через перенасиченість сучасного школяра інформацією. У всьому світі, і в Україні в тому числі, незмірно розширюється предметно-інформаційне середовище. Телебачення, відео, радіо, комп'ютер, мережа Інтернет останнім часом виливають на учнів величезний обсяг інформації. Актуальним завданням школи стає розвиток самостійної оцінки та відбору одержуваної інформації. Однією з форм навчання, що розвиває подібні вміння, є дидактична гра, що сприяє практичному використанню знань, отриманих на уроці і в позаурочний час.

10. Технології критичного мислення у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі

Перелік обов'язкових для вивчення об'єктів і процесів природи зафіксований у навчальних темах програми. Учні мають їх спостерігати і відкривати для себе, включаючись у діяльність, що має на меті дослідження структури, властивостей, взаємозв'язків.

У результаті навчання школярі здобувають емпіричні знання, які збагачуються теоретичними знаннями про ці ж об'єкти та процеси природи. Саме від того яким чином буде організований процес засвоєння біологічних ідей та теорій залежить не лише рівень

навчальних досягнень школярів, але й якості їх розуму, здатність аналітично та критично оцінювати події життя.

Аналіз публікацій. Проблема розвитку критичного мислення є одним із загальнонавчальних напрямів у закордонній педагогіці й психології. Зокрема, над цим питанням працюють Д. Брунер, Дж. Гілфорд, М. Ліпман, К. Мередит, Д. Стил, Ч. Темпл, С. Уолтер, Д. Халперн, В. Оконь та інші. Дослідження розвитку критичного мислення спираються на загальні принципи й закономірності, розроблені вітчизняними вченими, такими як-от: В. Біблер, А. Брушлинський, Д. Вількеєв, Н. Дайрі, З. Калмикова, Г. Костюк, І. Лернер, О. Лук, О. Матюшкін, С. Максименко, М. Махмутов, С. Рубіншейн, Б. Теплов, О. Тихомиров, В. Шубинський. У педагогіці ці питання розробляються С. Векслером, С. Заїр-Беком, М. Кларінім, А. Ліпкіною, О. Марченко, І. Мороченковою, Л. Рибалкою, В. Синельниковим, Р. Суровцевою та іншими.

Встановлено, що школяр, який вміє критично мислити, володіє різноманітними способами інтерпретації й оцінки навчальної інформації, здатен виділяти в тексті протиріччя й типи присутніх у ньому структур, аргументувати свою точку зору, опираючись не тільки на логіку, але й на уяву співрозмовника. При вивченні біології особливо необхідною є здатність усвідомлювати закономірності живої природи на рівні ціннісного ставлення до неї, осмислювати місце й роль людини у природі, визначати сутність еволюції й суспільного прогресу, мінливості та спадковості, принципової можливості пізнання природи тощо.

Проте, наявні дослідження лише фрагментарно й теоретично окреслюють дану проблему й часто не надають підстав для розробки компетентних рекомендацій до застосування у практиці роботи вчителя.

11. Використання прийомів ТВРЗ-технології на уроках природознавства у початковій школі.

Генріх Альтшуллер – російський вчений – дослідник, письменник – фантаст, новатор творчої педагогіки, винахідник ТРВЗ.

Мета технології Г.Альтшуллера Навчання творчої діяльності, формування прийомів творчої уяви, уміння розв'язувати винахідницькі завдання; розвиток творчого, нестандартного, діалектичного, системного мислення, кмітливості

ТРВЗ – теорія розв'язання винахідницьких завдань, яка ефективно сприяє розвитку технічної творчості загалом і творчості особистості зокрема. Основним поняттям ТРВЗ є протиріччя.

Сутність технології Основний зміст навчання являє собою процес пошукової, винахідницької діяльності; Виявлення і розв'язання протиріч – ключ до творчого мислення; Включення основних і доступних дітям типів проблем, характерних для певної сфери науки або практики; Принцип природовідповідальності; Система ігрових і казкових завдань для виявлення протиріч; Використання оригінальних методів розвитку пізнавальних і творчих здібностей; Системний підхід у розвитку пошукової активності дітей.

Роль педагога Педагог навчає дітей виявляти суперечливі властивості предметів, явищ і розв'язувати ці протиріччя, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, шукати і віднаходити своє рішення, бути винахідливими, кмітливими, творчими.

12.Технології інтеграції у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.

Сучасна освіта характеризується системними змінами в структурі та змісті. Переосмислення пріоритетів навчання, ролі учня як суб'єкта навчально-виховного процесу, а також суспільні зміни, обумовлюють нетрадиційні підходи до вирішення багатьох освітніх проблем. Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної освіти є інтеграція його змісту.

Буквальне зміст поняття «інтеграція» ввів у 60-х роках XIX ст. англієць Г. Спенсер (з лат. *integratio* - цілий), але воно мало відображало реальний зміст тих процесів, які визначаються цим терміном сьогодні.

У словниках поняття «інтеграція» визначається як об'єднання в одне ціле раніше ізольованих частин, елементів, компонентів, що супроводжується ускладненням і зміцненням зв'язків і відносин між ними. Філософи визначають його як процес руху і розвитку певної системи, в якій частота і інтенсивність взаємодій її елементів зростає - посилюється їх взаємодія і зменшується їхня відносна самостійність по відношенню одна до одної. При цьому можуть з'являтися нові форми, яких не було в історії цієї системи. Утворення зв'язків, далі істотних взаємозалежностей, поява якісно нових властивостей, властивих тільки сукупності взаємопов'язаних елементів, процесів, явищ - все це не що інше, як послідовне встановлення цілісності.

Під інтеграцією у широкому сенсі розуміють процес становлення цілісності. Визначення інтеграції як процесу взаємопроникнення означає не розчинення одного в іншому, а їх єдність, тобто збереження взаємодіючих систем і налагодження між ними взаємних контактів

Можна зробити висновок з визначення інтеграції, що вона виникає в тому випадку, коли:

- Є раніше незалежні речі, процеси, явища;
- Є об'єктивні передумови їх об'єднання;
- Об'єднання відбувається шляхом встановлення істотних взаємозв'язків, які визначають і змінюють функціонування елементів, що інтегруються;
- Результатом об'єднання є система, яка має властивості цілісності.

У сучасних умовах, в результаті буйного розвитку численних галузей знань поняття «інтеграція» переросло конкретно-наукові рамки. Його з успіхом використовують науки в процесі досліджень істотних сторін розвитку суспільства. Це дає можливість вважати, що інтеграція з тенденції звертається в об'єктивну закономірність. Під дією суспільно-історичної практики інтеграція наповнюється новим змістом, збагачується, стаючи філософською категорією, призначеної для відображення найбільш значущих зв'язків і відносин між різними сторонами навколишньої дійсності.

Що ж розуміють під інтеграцією в навчанні? Серед дидактів єдиної точки зору на трактування даного поняття немає, оскільки спірними є питання про основні функції, формах, рівнях інтеграції, недостатні визначені вікові можливості учнів, що стосуються їх застосування. Так, наприклад, Б. Бернштейн під інтеграцією розглядає підпорядкування навчальних предметів єдиної раціональної ідеї. П. Бпек передбачає об'єднання матеріала в окремі навчальні предмети. Г. Овеус передбачає необхідність цілісної сукупності навчальних предметів.

13. Уроки «милування природою»: методика, зміст, виховне значення.

Урок як провідна форма навчання. Вимоги до уроку: загальні, дидактичні, виховні, розвивальні, санітарно-гігієнічні.

Типи і структура уроків: урок засвоєння нових знань; урок формування вмінь і навичок; урок застосування знань, умінь і навичок; урок узагальнення і систематизації знань, урок перевірки, оцінювання та корекції знань, умінь і навичок; комбінований урок.

Нестандартні уроки: інтегровані, міжпредметні, театралізовані, з різновіковим складом, уроки-ділові ігри, уроки-рольові ігри, уроки-конференції, уроки-змагання, уроки-диспути, уроки-пошуки, уроки-психотренінги тощо.

Організація навчальної діяльності учнів на уроці: фронтальна, групова, парна, індивідуальна робота.

Підготовка вчителя до уроку. Зміст попередньої і безпосередньої підготовки вчителя до уроку.

14. Наступність і перспективність ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільних закладах та першому класі початкової школи

Одним із основних принципів навчання у початковій школі є принцип наступності і перспективності. Його реалізація потребує насамперед якнайточнішого врахування вихідного рівня готовності дітей не лише «на стиках» освітніх ланок, а й у межах кожного етапу.

Поняття наступності в педагогічній літературі має достатньо різносторонній діапазон тлумачень, проте, в основному, автори сходяться в тому, що наступність передбачає певну послідовність і поетапність знань, умінь, навичок, способів діяльності, якими має оволодіти учень «по вертикалі» навчання. У цьому понятті виділяють три взаємозв'язані елементи.

—необхідний зв'язок і співвідношення меж частинами даної освітньої галузі на різних етапах навчання;

—взаємозв'язок методів, прийомів, форм навчання;

—певні послідовно зростаючі вимоги до результативності навчання, виховання, розвитку

Наступність в навчальному процесі має велике значення. Вона дає можливість поступово збільшувати об'єм понять і способів дій, а також утворювати у школярів цілісне уявлення про наукове знання даної галузі науки; впливає на мотивацію учення; дозволяє учителю застосовувати в навчальному процесі продуктивні способи навчання, дослідницькі і пошукові ситуації. Тим самим активізувати пізнавальну діяльність учнів, поступово збільшувати навантаження на школярів. Наступність за звичай з'ясовується при зіставленні і логічному аналізі змісту, форм, методів і засобів викладання навчальних предметів даної освітньої галузі на різних ступенях навчання.

Що ж розуміють під поняттям наступності у роботі дошкільної і початкової ланки школи?

Під поняттям наступності у роботі дошкільної і початкової ланки системи освіти розуміють таку систему роботи, яка спрямована на підготовку дитини до умов шкільного навчання та врахування того рівня її розвитку, з яким вона прийшла до школи, опора на нього А. Богуш вважає, що наступність - це обізнаність класоводів з програмами і методиками навчання і виховання дітей в дошкільному навчальному закладі освіти, результатами розвиненості, навченості й вихованості дітей за всіма розділами програми і врахування їх у подальшій роботі початкової школи. Перспективність - це погляд знизу вгору, це обізнаність педагогів дошкільної ланки освіти з програмами і технологіями навчання і виховання учнів початкової

школи, це той показник, який дає змогу визначити адекватні віку орієнтовні показники засвоєння дошкільниками знань, умінь і навичок, рівень розвиненості і вихованості дитини.

15. Технології особистісно-орієнтованого навчання у процесі викладання курсу «Природознавство» у початковій школі.

Уроки природознавства відрізняються від уроків з інших предметів не тільки змістом навчального матеріалу, а й характерними для цього предмета методами і прийомами: організацією спостережень за об'єктами та явищами природи, використанням приладів для проведення дослідів, практичних робіт, використанням краєзнавчого матеріалу, географічних карт.

Природознавство тісно пов'язане з навколишньою природою і господарською діяльністю людей. Майже на всіх уроках учитель може використовувати краєзнавчий матеріал, пов'язуючи навчання з життям.

О. Вишневський вирізняє різні підходи до класифікації уроків:

- за основними способами їх проведення (уроки-лекції, кіноуроки, уроки-бесіди і т. ін.);
- за характером пізнавальної діяльності (уроки первинного ознайомлення з матеріалом, уроки сприйняття фактів, уроки утворення понять, уроки повторення і узагальнення);
- за мірою самостійної роботи учнів (уроки самостійної роботи учнів, уроки роботи вчителя з класом);
- за етапами засвоєння інформації (вступні уроки, уроки ознайомлення з навчальним матеріалом, уроки засвоєння знань, умінь і навичок, уроки застосування і закріплення інформації).

Однак найпоширенішою в педагогічній теорії і практиці є типологія уроків за основною дидактичною метою (В. Онищук, Г. Щукіна та інші).

Найпоширенішим типом у практиці школи, за словами О. Вишневського, є комбінований урок, але він є також найменш цінним, оскільки веде до стандартизації навчання, стереотипного поєднання ланок уроку. Виділення для кожного уроку іншої головної

дидактичної мети дає можливість урізноманітнити способи і форми навчальної діяльності, забезпечує оригінальність і неповторність уроку.

16.Розкрити особливості проектної технології при вивченні теми «Славетні українці, їхній внесок у світову науку, культуру, спорт».

Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Важливим чинником національно-патріотичного виховання є феномен Майдану – промовистого свідчення жертвовності заради безумовного дотримання прав людини та поваги до людської гідності, відстоювання загальнонаціональних інтересів відмовою учасників від особистого заради досягнення спільної мети; багатомовністю, полірелігійністю. Зміст виховних заходів має позиціонувати Майдан як форму небаченого дотепер у світовій історії мирного колективного протесту українців у відповідь на порушення базових прав людини і громадянина з боку недемократичного політичного режиму в країні.

Актуальним є організація збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у ході російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України.

Героїчні й водночас драматичні й навіть трагічні події останнього часу спонукають до оновлення експозицій шкільних музеїв, заповідників та кімнат бойової слави, зокрема щодо інформації про учасників АТО та волонтерів з даної території; необхідно взяти шефство над родинами учасників АТО, які цього потребують. В цілому важливим є формування засобами змісту навчальних предметів якостей особистості, що характеризуються ціннісним ставленням до суспільства, держави, самої себе та інших, природи, праці, мистецтва.

17.Інтеграція під час проектування на уроках громадянської освіти у початковій школі.

Формування гармонійної особистості учня загальноосвітньої школи є провідною проблемою української психолого-педагогічної науки. В сучасних умовах пріоритетну роль відіграє саме розвиток патріотичної особистості, а також громадянське, національне, військово-патріотичне виховання.

Патріотизм (від грецького «патріс») – це любов до Батьківщини, відданість Вітчизні, народу. Чи є сьогодні альтернатива патріотизму? Мабуть, ні. І якщо в суспільстві буде панувати нігілізм, нехтування долею рідної країни, це призведе до бездержавності і ще гіршого життя... Формування громадянина - патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, виховання громадян, які здатні побудувати громадянське суспільство, в основу якого були б закладені та постійно втілювалися демократія, толерантність та повага до прав людини, набуває сьогодні особливого значення. І саме в патріотичних почуттях відбивається ставлення особистості до себе, людей, Батьківщини, її минулого, майбутнього та сьогодення. Патріотизм у сучасному розумінні – це відчуття того, що в моєму класі, школі, районі, місті, країні все мене стосується, все залежить від мене.

Разом із тим, педагогічна практика свідчить, що у патріотичному вихованні існують серйозні протиріччя між потребами суспільства та можливостями школи, сім'ї, і, крім цього, недостатньо

впроваджуються нові, інноваційні форми й методи виховної роботи, за допомогою яких формується особистість, патріотичні почуття дитини. Тому обрана тема є досить актуальною.

Для педагогічного колективу закладу патріотичний напрямок роботи є пріоритетним. Школа - базовий заклад міста з героїко-патріотичного виховання, носить ім'я свого випускника - героя Радянського Союзу, поета, воїна - інтернаціоналіста Олександра Стовби. Тому цілий ряд заходів, які щорічно проводяться у школі, спрямовані на вшанування героїв та учасників військових дій у Афганістані. Центром дослідницької та екскурсійної роботи є і шкільний музей Бойової Слави, який працює в закладі з 1984 року.

18. Педагогічні можливості інформаційних технологій при вивченні курсу «Я у світі».

Масове впровадження комп'ютерів у школу і їх використання в курсі інформатики є лише початком залучення нової інформаційної технології до здійснення реформи шкільної освіти у нашій країні.

Спочатку комп'ютер використовували на уроках у початкових класах для контролю знань при програмованому навчанні. При цьому на екрані з'являлися запитання і ряд відповідей. Учень повинен вибрати правильну відповідь на поставлене запитання. Залежно від відповіді, зокрема від того, чи правильна вона, машина вибирає наступне запитання, зазначає правильну відповідь, радить прочитати підручники, ставить оцінку тощо. Такі системи мають досить обмежену сферу використання, де вони ефективні. Застосування інформаційних технологій на уроках у початкових класах базується на принципах валеології «не нашкодь». На кожному уроці обов'язково проводиться фізкультхвилинка; за комп'ютером працюють обмежений час: учні 1-го класу – 8-10 хвилин; учні 2-4 класів – 10-15 хвилин.

Після роботи з комп'ютером діти виконують різноманітні гімнастичні вправи для очей та рук.

При проведенні занять у комп'ютерному класі учні повинні:

- знати правила поведінки в комп'ютерному класі ;

- знати основні компоненти, деталі комп'ютера (монітор, клавіатуру, «мишку», дисковод і т.д.;
- вміти орієнтуватися на клавіатурі, знаходити елементарні кнопки: курсори, цифри, букви, <ENTER>, <ESC>, <Пробел>, <Shift>;
- вміти точно виконувати дії під керівництвом учителя;
- використовувати клавіатуру і «мишку» в роботі з прикладним програмуванням;
- вміти керувати об'єктом на екрані монітора.

Уроки з використанням інформаційних технологій у початкових класах доцільно проводити вчителю інформатики разом з класоводом, який добре знає індивідуальні особливості кожної дитини. Використовуючи принцип ігрової діяльності, уроки слід проводити у вигляді захоплюючої гри, що постійно підтримує інтерес до роботи з комп'ютером.

Існують комп'ютерні навчальні програми, які призначені для використання на перших уроках роботи з комп'ютером. Мета цих програм – ознайомити дітей з основними принципами роботи комп'ютерної техніки.

Основна частина – це сюжетна гра, яка продовжується з уроку в урок і має на меті ознайомити дітей з клавіатурою. Ведучим є вчитель інформатики. Наведемо казковий сюжет, складений Г.Т. Реун, з умовною назвою «Подорож до країни Інформатики».

19.Застосуйте будь-які інноваційні технології при вивченні теми «Громадяни України. Права та обов'язки громадян».

На сьогоднішній день, головна увага, в процесі шкільної реформи в Україні, приділено розвитку гуманітарних наук і, зокрема, утворення історичного, як найважливішої складової частини сучасної освіти. При цьому пріоритетним завданням має стати пошук ефективних і разом з тим найменш болючих шляхів інтеграції української освіти у загальносвітовий освітній простір.

В основу процесу реформування системи освіти, яке багато в чому збіглося з фундаментальними перетвореннями українського

суспільства, покладено принцип пріоритету особистості, а засобом досягнення цієї мети повинна стати гуманізація, гуманітаризація та диференціація освітньої політики, що створюється в навчальних закладах. Однією з пріоритетних цілей історичної освіти має стати виховання школярів як громадян України, виховання поваги до національних і універсальних цінностей, здатності розуміти і приймати свою і чужу культуру. Серед суттєвих рис і функцій нової освітньої системи виявляються фундаменталізація, гуманітаризація, інформатизація, індивідуалізація навчання. Їх реалізація вимагає зміни підходів не тільки до змісту освіти, але і до форм освітньої діяльності.

Згідно з Конституцією України статті 53., Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

20. Розкрийте особливості проведення громадянських слухань під час вивчення теми «Співробітництво людей у питанні збереження природи і життя».

Гра «Знайомство» або «Гімн імені».

Назвіть своє ім'я, улюблену квітку, всі добрі слова, які розпочинаються на першу літеру вашого імені і продовжіть речення розповіддю про свою позитивну якість, вміння або таланти.

-Я Раїса. Рішуча, романтична. Ромашка. Люблю працювати з дітьми. Захоплююсь вишиванням хрестиком.

-Отож, бачимо, що ми всі різні за характером, але однаково мрійливі, розважливі, ввічливі, надійні. І серед сніжної білої зими зібрали такий різнобарвний букет квітів. А ще ми познайомилися ближче, навчилися себе правильно представляти, виробляти в собі позитивну самооцінку, створили сприятливий емоційний фон у групі, позитивне емоційне налаштування на співпрацю, налагодили контакт один з одним.

Щоб досягти таких важливих цілей, таку вправу можна проводити як з дітьми, так із їхніми батьками.

Вправа «Прийняття правил»

-Шановні учасники, пропоную вам прийняти правила роботи. Правила поведінки важливі в житті людини та суспільства. Вони допомагають регулювати взаєностосунки людей. Для продуктивної праці в нашій групі, щоб кожен учасник почувався комфортно і міг діяти ефективно, потрібно ухвалити свої правила.

Висловлюйте, будь ласка, свої пропозиції. (Наприклад: бути ввічливим; бути позитивним; не критикувати; говорити від свого імені; бути активним; бути толерантним; «піднята рука»; «стоп»).

Вправа «Грунування»

- Я так зрозуміла, що в нас сьогодні має бути:
- Спілкування на основі довіри.
- Щирість – відверто висловлюйте свою думку.
- Активність – виявляйте ініціативу, щоб заняття було цікавим і динамічним.
- Принцип «Тут і Тепер» – нехай те, що відбувається *тепер*, на занятті, буде найголовнішим для вас і ви зосередите свої думки і почуття саме *тут*.
- Регламент часу – висловлюйтеся чітко і лаконічно, це сприятиме конструктивній взаємодії учасників.
- Доброзичливість – будьте позитивними, адже це головний принцип педагогіки.

– Знову ж таки, такі і інші правила поведінки ми можемо встановлювати на будь-якому уроці, виховному заході, або навіть на батьківських зборах.

21. Використання інформаційних технологій на етапі оформлення результатів проекту на тему «Україна на карті світу».

Навчальне завдання наступних уроків – навчити учнів переходити з латинського в український реєстри і навпаки, а також ознайомити з клавішами введення символів. Досвід роботи Г.Т. Реун переконує, що використання комп'ютерів є важливим засобом унаочнення навчального матеріалу, розвитку творчих здібностей, пізнавальної самостійності, логічного мислення молодших школярів, формування їхньої інформаційної культури, підвищення зацікавленості учнів навчанням.

Використання комп'ютера у навчально-виховному процесі позитивно впливає на загальний розвиток учнів. Особливо актуальна ця проблема для початкової школи, оскільки в молодшому шкільному віці формується логічне мислення, пізнавальна самостійність, загальнонавчаючі уміння і навички.

Учителі початкових класів використовують на уроках різні комп'ютерні програми, вивчаючи природознавчі та суспільствознавчі дисципліни: Ф.М. Ривкінд, О.В. Рубан, М.В. Федченко (м. Київ), Г.Т. Реун (м.Орджонікідзе), П.М. Драч (м. Кіровоград), О.В. Кравчук (м.Умань,) та ін.

Готуючись використовувати комп'ютерну техніку на уроці, слід мати навчальні комп'ютерні програми, які повинні: бути цікавими для дітей, викликати у них позитивні емоції; розвивати фантазію, творчі здібності учня; навчати дитину працювати з комп'ютером (клавіатурою, мишкою); викликати бажання працювати самостійно; бути пізнавальними, логічними; відповідати віковим нормам дитини і санітарно-гігієнічним вимогам.

Щоб підвищити рівень викладання курсу «Я у світі», вчителі початкових класів ЗОШ № 11 м.Умані (Черкаська обл.) разом із

програмістом складають цікаві дотепні комп'ютерні програми до тем природознавчого і суспільствознавчого спрямування. Наведемо кілька фрагментів уроків «Я у світі» з елементами використання комп'ютерних програм комплекту «Чарівний світ природи».

22. Охарактеризуйте інтерактивні технології кооперативного навчання при вивченні розділу «Людина» у 3 класі.

Педагогічні інновації пов'язані сьогодні із застосуванням інтерактивних (від англ. inter- взаємний, act- діяти) методів у навчальній та виховній діяльності вчителя, в управлінській діяльності керівника навчального закладу. «Інтерактивний» означає: здатність взаємодіяти в процесі бесіди, діалогу з чимось (комп'ютером), або кимось (людиною). Отже, інтерактивне навчання - це насамперед діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя та учня. Які ж основні характеристики інтерактивну ?

Передусім - це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності. Вона передбачає конкретні завдання. Одне з них - створення комфортних умов навчання, за яких кожен учасник процесу відчуває свою інтелектуальну спроможність. Це робить продуктивним і сам процес навчання. Суть інтерактивного навчання: навчальний процес організований так, що всіх учасників залучено до процесу пізнання, формування висновків, створення певного результату, де кожен робить індивідуальний внесок, обмінюється знаннями, ідеями, способами діяльності.

Відбувається цей процес в атмосфері доброзичливості та взаємопідтримки. Це дозволяє не тільки отримати нові знання, а й розвиває пізнавальну діяльність, переводить її в більш високі форми кооперації та співробітництва.

Актуальність дослідження: інтерактивне навчання дозволяє розв'язати одразу кілька завдань: розвиває комунікативні вміння й навички, допомагає встановленню емоційних контактів між учасниками процесу, забезпечує виховне завдання, оскільки змушує працювати в команді, прислухатися до думки кожного. Використання

інтерактиву знімає нервові напруження, дає можливість змінювати форми діяльності, переключати увагу на основні питання.

23. Доведіть доцільність використання технологічного підходу при вивченні теми «Символи держави: Герб, Прапор, Гімн, їх значення».

Для реалізації цих глобальних завдань необхідна системна робота, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів виховання дітей у процесі навчання і позакласної діяльності. У навчально-виховний процес мають впроваджуватися форми і методи виховної роботи, що лежать в основі козацької педагогіки. Завдяки результатам педагогічних досліджень достеменно встановлено, що 40 відсотків від загального обсягу виховних впливів на особистість дитини здійснює освітнє середовище, в якому вона перебуває. Ця цифра в кожному конкретному випадку шкільної практики варіюється відповідно до особливостей області, школи, класу, його мікрогруп та індивідуальних особливостей самих дітей. Але слід визнати, що поміж інших джерел впливу на становлення й розвиток дитини (сім'я, однолітки, позашкільні освітні заклади та ін.) школа посідає домінуючі позиції, тож і відповідальності на неї покладається більше, і можливостей перед нею відкривається більше. З метою створення умов для реалізації кожної особистості та підтримки творчого, інтелектуального, духовного потенціалу нашої нації необхідно модернізувати систему викладання української мови, а саме:

- у навчально-виховній діяльності неухильно дотримуватися єдиного мовного режиму;

- формувати інформаційно й емоційно самобутній україномовний простір, який забезпечуватиме прилучення школярів до величезного мовного дивосвіту, до глобальних знань про рідну мову, її закони, систему її виражально

- зображальних засобів;

- виховувати відповідальне ставлення до рідної мови, свідомого нею користування;

- сприяти вияву українського менталітету, способу самоусвідомлення і самоідентифікації, сприйняттю української мови як коду праісторичної пам'яті;

- плекати розвиток духовної, емоційно-естетичної, інтелектуальної сфери саме на основі української мови;

- через мовне посередництво долучати школярів до національної історії, до різних масивів національної культури, до глибинної сутності народного життя;

- здійснювати розвиток мовлення не тільки на уроках української мови і літератури, а й під час вивчення всіх інших предметів.

Також навчальні заклади мають проводити інформаційно-просвітницьку роботу з батьками, спрямовану на формування толерантності, поваги до культури, історії, мови, звичаїв та традицій як українців так і представників різних національностей за участю психологів, істориків, працівників кримінальної міліції. Водночас необхідно активізувати співпрацю педагогічних колективів з органами учнівського та батьківського самоврядування щодо формування у дітей та молоді духовності, моральної культури, толерантної поведінки, уміння жити в громадянському суспільстві. У контексті зазначеного вище, надаємо методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

24. Доведіть можливість використання елементів вальдорфської педагогіки під час вивчення теми: «Сім'я. Склад сім'ї. Основні обов'язки в сім'ї. Поштивне ставлення до старших та до інших членів сім'ї».

Вальдорфська школа пропонує дитині такий спосіб пізнання світу суспільства і самих себе, який виключав би відчуженість від предмету розвивав би в учні відчуття причетності до того, що відбувається навколо нього.

Розглянувши і вивчивши результати їх досліджень щодо цієї проблеми ми дійшли висновків про важливість вальдорфської педагогіки взагалі і , що є більш значним у процесі навчання та виховання, про важливість вальдорфської педагогіки в початковій

школі. **Об'єктом дослідження** є удосконалення уроку у сучасній загальноосвітній школі. **Предмет дослідження** – використання ідей вальдорфської педагогіки для удосконалення уроку у сучасній загальноосвітній школі. **Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність використання ідей вальдорфської педагогіки на уроках у сучасній школі. У своєму дослідженні ми виходимо з припущення про те, що використання ідей вальдорфської педагогіки у сучасній школі буде позитивно впливати на навчальний та виховний процеси за таких умов: розробки гігієнічної оцінки уроку евритмії у сучасній школі, розробки з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Програми вальдорфських шкіл будуються так, щоб враховувати індивідуальні потреби кожного учня. Досвід вальдорфського руху накопичений за 75 років його існування, показав, що його принципи можуть бути адаптовані до культур самих різних народів. Причина в тому, що програми цих шкіл націлені більш на розвиток природних здібностей людини, ніж просто передачу знань. Широта підходу і междисциплінарність - відмінна особливість цих програм.

Викладання у вальдорфських школах засноване на принципах спадкоємності і особистої дії педагога.

25.Розкрийте використання технології розвивального навчання під час вивчення курсу громадянської освіти.

Національна стратегія навчання та виховання підростаючого покоління в Україні потребує впровадження нової освітньої парадигми, мета якої полягає у всебічній підготовці молодої людини до життя в багатовимірному, полікультурному, швидкоплинному світі, що дедалі більше глобалізується. Україна є складовою цього процесу і не може відсторонити своїх громадян від загальносвітових тенденцій. Тому одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки є адаптація молоді до реалій сьогодення, розуміння нею свого місця в цьому бурхливому житті, соціалізація особистості різноманітними засобами, зокрема засобами курсу «Громадянська освіта». Процес

становлення громадянського суспільства в Україні неможливий без оволодіння молодими громадянами знаннями про це суспільство та навичками демократичного громадянства (англ. – citizenship), необхідними для його розбудови, які вони здобудуть спочатку в середніх загальноосвітніх, а потім у вищих навчальних закладах. Це стосується не лише політичної активності молоді, а й усвідомлення нею власної ролі та значення в житті суспільства, а також поведінкової діяльності відповідно до власних переконань і цінностей.

26.Технологія опрацювання дискусійних питань під час вивчення теми «Уникнення конфліктів з іншими людьми».

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Педагог виступає в ролі організатора процесу навчання, лідера групи. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Воно ефективно сприяє формуванню цінностей, навичок і вмінь, створенню атмосфери співпраці, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером учнівського колективу.

Отже, **інтерактивні технології** – це організація засвоєння знань і формування певних вмінь та навиків через сукупність особливим способом організованих навчально-пізнавальних дій, що полягають у активній взаємодії учнів між собою та побудові міжособистісного спілкування з метою досягнення запланованого результату.

Науковці виділяють наступні принципи інтерактивного навчання:

1. Принцип активності. Означає, що для досягнення поставлених цілей кожен учень повинен брати активну участь у процесі спілкування та активно взаємодіяти з іншими.

2. Принцип відкритого зворотного зв'язку, сутність якого полягає в обов'язковому висловленні членом чи всіма членами групи думок,

ідей чи заперечень щодо поставлених завдань. Саме завдяки активному використанню зворотного зв'язку учасники групи довідуються, як сприймаються іншими людьми їхня манера спілкування, стиль мислення, особливості поведінки.

27. Доведіть можливість використання технології ситуативного моделювання під час вивчення теми «Культура поведінки»

Система методів проблемно-розвиваючого навчання ґрунтується на принципах цілеспрямованості (відображають передбачувані, плановані результати свідомо організованої діяльності), бінарності (складається з діяльності викладача й учнів) та проблемності (визначають рівень складності матеріалу і труднощі в його засвоєнні). Її складають показовий (показове викладання), діалогічний (діалогічне викладання), евристичний (евристична бесіда), дослідницький (дослідницькі завдання), програмований (програмовані завдання) методи.

Основні труднощі при плануванні та використанні методів проблемно-розвиваючого навчання полягають у розробці дидактичного матеріалу (проблемних задач і завдань), використанні засобів наочності, технічних засобів навчання.

Для того щоб проблемна ситуація була усвідомлена учнями, підштовхнула їх до розумової діяльності та переросла в проблему, часто необхідно «побачити» її, тобто необхідна візуалізація проблемної ситуації. При створенні проблемних ситуацій часто вдаються до екранно-звукових засобів навчання. Однак їх використання не вичерпує проблем інтенсифікації та оптимізації процесу проблемно-розвиваючого навчання. Тому при створенні проблемних ситуацій необхідно використовувати їх комплексно.

Для створення проблемних ситуацій першого типу найкраще використовувати навчальні відеофільми та діапозитиви, другого — навчальні програми і транспаранти, третього й четвертого — навчальні програми і навчальні відеофільми.

28.Розкрийте прийом використання технології ситуативного моделювання під час вивчення теми «Людські чесноти».

У процесі становлення українського суспільства важливу роль відіграє формування свідомості, загальнолюдських цінностей, духовних, моральних і культурних надбань у молодого покоління, здатного до самореалізації, саморозвитку. Особисті спостереження та дослідження свідчать про те, що діти, як і раніше, будучи добре інформованими, недостатньо підготовлені до взаємодії з соціальним середовищем, що постійно змінюється, не впевнені у власних силах. Так, молодим поколінням неусвідомлені цінності людини у сучасному житті, моральні виміри спілкування, цінності демократичного громадянського суспільства. Тому необхідною умовою духовно-морального прогресу є формування у молодого покоління високої моральної особистісної культури та створення високодуховного середовища в суспільстві. Прагнення молоді до самовизначення, самоствердження і самовдосконалення потребують соціальної та педагогічної підтримки для визначення свого місця в інформаційному глобалізованому світі. Унаслідок цього виникає необхідність пошуку засобів цілеспрямованої підготовки учнів до входження в складне соціальне середовище. З метою формування у дітей глибокого розуміння й особистісного ставлення до сучасних проблем, один до одного, до колективу, до суспільства в цілому, вважаю одним з найбільш ефективних шляхів розв'язання даної проблеми.

29.Використання проектної технології під час формування поняття про гімн, прапор, герб.

Сьогодні метод проектів вважається одним із перспективних видів навчання, тому що він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Учні набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє

самостійне життя, які проектують у навчанні. У початковій школі проекти – здебільшого це сімейна діяльність, оскільки дитина є обмеженою у засобах та інструментах пошуку інформації. Однак залучати дітей до проектної діяльності варто обов'язково. Робота над проектом сприятиме розкриттю здібностей, талантів дітей, викличе бажання творчо працювати. Використання проектного навчання формує та розвиває пізнавальну активність учнів, сприяє розвитку вмінь самостійно набувати знання, поєднувати їх у певну систему, використовувати у реальному житті. Учні стають не пасивними «споживачами» знань, а долучаються до творчої діяльності й ставляться до неї з великою зацікавленістю. Використовуючи дослідницько-проектні методи навчання, переконалася, що учні стали краще аналізувати, зіставляти, виділяти головне, вміло застосовувати набуті навички на практиці. Можна сказати, що впровадження у практику роботи активних методів навчання робить процес навчання значущим, орієнтованим на особистість учня. Під час роботи над проектом головним є учень, який навчається, а не вчитель, який учить.

30. Розкрити особливості розв'язання прогностичних задач «Що буде, якщо...», під час вивчення теми «Правопорушення».

Окрім цього, для активізації процесу засвоєння основного змісту, його систематизації, узагальнення та посилення практичної спрямованості до підручника введено різноманітні рубрики: обговоріть правила; перевір; поміркуй; запам'ятай; полічи, обстеж; придумайте рекламу; напишіть правила тощо.

Завдяки цьому урізноманітнюється діяльність дитини, підтримується інтерес до предмета. Оскільки основним методом накопичення конкретних знань з курсу є безпосередні спостереження учнів, практична й дослідницька діяльність, то основна роль підручника полягає в систематизації знань учнів, навчанні школярів зв'язувати окремі факти в ціле, розкривати їх у взаємозв'язках і взаємозалежностях. Конкретні знання постають як засіб пізнання світу і життєтворчості, а не як кінцева мета.

Саме тому основним завданням є забезпечення активної позиції учня у набутті особистісних цінностей. А через них – суспільно значущих. Формування особистісно значущої картини світу здійснюється за рахунок максимальної опори на життєвий досвід, який розвивається у процесі взаємодії учня з навколишнім світом. Це стає можливим лише за умови створення такого соціокультурного середовища, в якому учні мають змогу пропустити через себе норми, приписи, правила, які прийняті в суспільному житті. Тож важливо практикувати розгляд світу і його подій з різних точок зору, з різних рольових позицій: свідка події; учасника; того, хто сумнівається; того, хто не сумнівається; історика; учня; вчителя; директора та ін. Постійна зміна ролей зумовлює широту поглядів на світ людей, вчинків, поведінки, дає змогу їх розглядати як взаємозумовлені, залежні одне від одного, створює умови для координації різних позицій. Важливо всіляко заохочувати звернення учня до власного «Я», до використання життєвого досвіду, до проб, подолання труднощів, творення нового знання.

Як показує практика, типовим недоліком у проведенні уроків з соціальної тематики є зловживання словесними методами, коли ефект засвоєння змісту пов'язується з добрим розтлумаченням норми. За такого розуміння пріоритетним стає слово. А має бути «менше вчителя» – «більше учня!», діалог – звернення до іншого, жива взаємодія, яка породжує партнерські стосунки. Для педагога важливими стає вміння розподіляти активність – свою власну і школярів шляхом розгортання різних видів діалогічних форм. Домінуюча ж позиція вчителя знижує навчально-виховний ефект, не залишаючи часу на обдумування, нав'язує учням свою точку зору, ігнорує їхню активність.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕДАГОГІКА

1. Бондар В. І. Дидактика : підручник / Бондар В. І. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Безлюдна Н.В. Навчай, розвиваючи: Посіб. для студ. Пед. навч. закл. / Безлюдна Н.В. – К.: Наук. Світ., 2001. – 93 с. – Бібліогр.: с.81- 92.
3. Бондар В. І. Дидактика : підручник / Бондар В. І. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
4. Етнопедагогіка: навчально – методичний посібник. / [упорядник Безлюдна Н.В., Макарчук В.В.] – 2 – е вид., переробл. і доповн. – Умань: РВЦ «Софія». – 2012. – 205 с.
5. Загальна та мистецька педагогіка: навчальний посібник / [упорядник Безлюдна Н.В., Макарчук В.В.] - 2 – е вид., переробл. і доповн. – Умань: «КАлми», 2015. – 189 с.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К. : Знання-Прес, 2004. – 445 с.
7. Мазоха Д. С. Педагогіка : навчальний посібник /Мазоха Д. С., Опанасенко Н. І. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.
8. Нісімчук О. С. Сучасні педагогічні технології / [Нісімчук О. С. та ін.] – К. : Видавничий центр «Просвіта», 2000. – 368 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / Савченко О. Я. – К. : Генеза, 2002. – 368 с.
10. Фіцула М.М. Педагогіка. Навчальний посібник. / Фіцула М.М. – К.: – Академія. – 2009. – 560 с.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МОВА І ЛІТЕРАТУРА»»

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. / Бондар В.І. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб./ Вашуленко М. С. – К.: Освіта, 2006. – 268 с.
3. Давиденко В. Використання інтерактивних прийомів навчання на уроках у 1 класі // Початкова школа. - № 1. - 2004 - С. 17-19.
4. Дубасенюк О.А. Методи формування професійної умілості майбутніх учителів // Шлях освіти. - 1998. — №3. - С.37-40.
5. Коваль Г. П. Методика навчання української мови: навчальний посібник./ Коваль Г. П., Деркач Н. І, Наумчук М. М – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с.
6. Коваль Г. П. Методика читання: Навчальний посібник. / Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 280 с.
7. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації – К.: Початкова школа, 2002.
8. Король А. Традиційні і нетрадиційні методи навчання у розвитку творчої особистості // Рідна школа. - 2000. - № 12. - С. 29-31.
9. Методика викладання української мови / За ред. С. І. Дорошенка – К.: Вища школа, 1992.
10. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчально-методичний посібник / За ред. М. С. Вашуленка. К.: Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
11. Методика позакласного читання у початкових класах : Навчально-методичний посібник / Г. П. Ткачук – Кам'янець-Подільський : ФПО Сисин О. В., 2010. – 264 с.

12. Падалка О.С. та ін. Педагогічні технології. - К.: Укр. енциклопедія, 1995. -129с.
13. Пометун О.І. Підготовка вчителів початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ./ Пометун О.І., Комар О.А - Умань: РВЦ «Софія». - 2007. - 65с.
14. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / За ред А. П.Каніщенко. – К.: Промінь, 2003.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МАТЕМАТИКА»»

1. Богданович М. В. Методика розв'язування задач в початкових класах./ Богданович М. В. — К.: «Вища школа», 1990. — 183 с.
2. Богданович М. Логічні прийоми формування понять / Богданович М. - // Початкова школа. –2004.–№2.– С.25–28.
3. Богданович М. Методика викладання математики в початкових класах. Навчально–методичний посібник. / Богданович М., Козак М., Король Я – К.: А.С.К.– 1998. –345 с.
4. Бойченко Т. Цікаві ігри та завдання з математики./ Бойченко Т - // Початкова школа. –2004.–№4.– С.23–24.
5. Гусев В. А. Методика обучения геометрии./ Гусев В. А. - М.: «Академія» – 2004. – 367 с.
6. Корчевська О. П. Навчаємо математики. Методика обчислень. 1- 4 класи./ Корчевська О. П. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 156 с.
7. Логачевська С. Методичні рекомендації до посібників «Вчимося розв'язувати задачі»./ Логачевська С. - // Початкова школа.– 2006. – № 5. – С.12.

8. Методика обучения геометрии: Учеб. Пособие для студ.высш пед. учеб. заведений / В.А.Гусев.В.В.Орлов и др.; Под. ред. В. А. Гусева. – М.: Издательский центр «Академия».- 2006 -368 с.

9. Островерхова Н. М.Аналіз уроку : концепції, методики, технології./ Островерхова Н. – К.: «Інкос» 2003. –342 с.

10. Програми середньої загальноосвітньої школи 1–4 класи. – К.: Вид. «Початкова школа», 2008. – 456с.

11. Сухарева Л. С. Як навчити вашу дитину швидко і правильно рахувати. / Сухарева Л. С. – Х: Вид-во «Ранок», 2009. – 80 с.

12. Шевчук І. В. Методичні підходи до розв'язування текстових задач у початковому курсі математики. Методичний посібник. / Шевчук І. В., Шевчук Г. К. –Умань: «Софія» – 2008. – 190 с.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ТЕХНОЛГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО»»

1 Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. / Т. М. Байбара ; Міжнар. Фонд «Відродження», Прогр. «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». – К. : Веселка, 1998. – 334 с.

2. Бібік Н. М. Я і Україна. Віконечко : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н. М. Бібік, Н. С. Коваль. – [2-е вид., доопрац.]. – К. : Генеза, 2007. – 112 с.

3. Бібік Н. М. Я і Україна. Віконечко : підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н. М. Бібік, Н. С. Коваль. – К. : Форум, 2005. – 144 с.

4. Біда О. А. Методологічні засади підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі / О. А. Біда. – К. : Наук. світ, 2003. – 152 с

5. Кравчук О. В. Ефективність підготовки майбутніх учителів до застосування інформаційно-комп'ютерних технологій на уроках

природознавства і громадянської освіти / О. В. Кравчук // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки. – Черкаси, 2008. – Вип. 129. – С. 51–55.

6. Кравчук О. В. Застосування інформаційних технологій для дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів на уроках з курсу «Я і Україна» в початковій ланці / О. В. Кравчук // Наступність у навчально-виховній роботі суміжних ланок освіти: дошкільної і початкової : [зб. наук. пр.] / О. В. Кравчук ; [гол. ред. О. В. Чепка]. – Умань : «Візаві», 2007. – С. 33–38.

7. Кравчук О. В. Методика використання авторських комп'ютерних програм на уроках природознавства / О. В. Кравчук // Сільська малокомплектна школа: теоретико-метод. аспект : навч. посіб. – К. : Вид-во «Міленіум», 2005. – С. 199–210.

8. Кравчук О. В. Підготовка майбутнього вчителя до творчого застосування новітніх технологій / О. В. Кравчук // Особистісно-орієнтовані педагогічні технології у початковій освіті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 4–5 трав. 2006 р.) / АПН України, Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : Вид-во Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2006. – С. 82–84.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПЕДАГОГІКА».....	4
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ.....	4
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	6
НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МОВА І ЛІТЕРАТУРА»».....	79
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ.....	79
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	81
НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МАТЕМАТИКА»».....	153
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ.....	153
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	155
НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО»».....	206
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ.....	206
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	208
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	240

КОМПЛЕКСНИЙ КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ІСПИТ З ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИК ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

Навчально-методичний комплекс до державної атестації

Підписано до друку 22.03.2011. Формат 60x90 1/16
Папір офсет.
Обл.-вид. арк. 11,5. Ум. друк. арк. 10,0.
Тираж 300. Зам. № 891.

**Віддруковано з оригінал-макета
ПП Жовтий О.О.**

20300, м. Умань вул. Садова, 28
(УДПУ, навчальний корпус № 3, кімн. 112, 327, 328)
Тел. 8 067 77 30 197
8 097 9 467 467

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК, № 2444 від 22.03.2006 р.

Віддруковано на цифровому дублюаторі Ricoh